

y e n i Açılım

Aylık Siyasal Dergi

Fiyatı: 3000 TL. (KDV Dahil)

**KADIN KURULTAYINA
DOĞRU**

(19-20 Mayıs 1989)

■ Süreklilik İçinde
Yenilenme (I) / *H.Kutlu*

■ Dogmatizm ve
Sorumluluk / *B.Şen*

■ Yeniden
Yapılanmanın Tarihsel
Geriplanı / *C.Kanat*

■ Günümüz
Kapitalizminin Özgelişim
Mekânilizmaları Üzerine /
Y.A.Borko

Mayıs 1989

13

y e n i Aılum **Aylık Siyasal Dergi**

İÇİNDEKİLER

Sunuş	3
Aydın Yorumu	5
Süreklilik İçinde Yenilenme (1)/H. Kutlu	7
Dogmatizm Ve Sorumluluk/B. Şen	14
Yuvarlak Masa: Tartışma Kültürü/S. Baysan, S. Çalhan, N. Demir, S. Sarıoğlu	23
Yeniden Yapılanmanın Tarihsel Geriplanı/C. Kanat	46
Düğüm Ve Anahtar/E. Karasoy	57
Kadın Sorunu Yalnızca Kadınların Sorunu Değildir/S. Özkal	61
Olanaklı İşbirliği/Y. Yıldız	68
1930'larda Komünist Partisi'nin Durumu Ve Beşiktaş İşçi Örgütlenmeleri/İ. Erdinç	71
Yeni Bir Politik Çizgi İçin Yeni Bir İKP/A. Kardam	74
Günümüz Kapitalizminin Özgelişim Mekânizmaları Üzerine/Y. A. Borko	85

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Su Basın Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.
adına Şefik Çalık ☐ **Yönetim Yeri:** Piyerloti Cad. Dostluk Yurdu Sok. No. 8
Selimbey İş Hanı, K.2 Çemberlitaş-İstanbul ☐ **Kapak Baskı:** Kent Basımevi
İç Baskı: Anıl Ofset ☐ **Dağıtım:** Etkin Dağıtım Ltd. Şti. Molla Fenari Sok. No: 5
Tel: 513 77 10 Cağaloğlu-İstanbul

Abone Koşulları: (Yurtiçi) 6 aylık 10.000 TL., 1 yıllık 20.000 TL.; (Yurtdışı) 6
aylık 20 DM, 1 Yıllık 40 DM B. Almanya Temsilcisi: Bahattin Erdem

Hesap No: 2933 Yapı ve Kredi Bankası, Çemberlitaş Şubesi-İstanbul

Döviz Hesap No: 30100/30498 TC. Ziraat Bankası Çemberlitaş Şubesi-İstanbul

SUNUŞ

Bu sayımız, TBKP MK Genel Sekreteri **Haydar Kutlu**'nun "Süreklilik İçinde Yenilenme"yi ele alan çalışmasının ilk bölümüyle başlıyor. H. Kutlu, yeni politik düşüncenin ele alınış yöntemine ve onu doğuran nesnel süreçlerin açılmasını gerektiğine işaret ederek, marksizm ile yeni politik düşünce ilişkisine değiniyor.

Tarihsel bir yöntemle kuramsal sorunları irdelemeye girişen H. Kutlu, tarih bilinci, düşünsel ve pratik süreklilik anlayışı ve bu anlayışın güvenceli bir formu olarak "parti formu" üzerinde durarak, şu önemli saptamayı yapıyor: "Marksizm bir yönüyle bir doktrindir, ama aynı zamanda, ondan fazla bir şeydir. Şimdi yeni bir canlanmanın içinde olmakla birlikte, marksizmin bir bunalıma düşmüş olduğunu da kabul etmek gerekir." Bu bunalımın bir nedeni, leninizmin günümüzde aşılması olduğunu görememek ve onun canlı, yaratıcı yöntemini uygulayamamak ise, bir başka nedeni de kuramın, hatalı bir tarzda doktrine dönüştürülmesidir.

Bu "dönüştürme" süreci, doğallıkla, dogmatizmi beslemiştir. Dogmatizm ise yaratıcılığı, tartışmayı, eleştiriyi daha baştan kesmiştir.

Bu sayımızın ana teması da bu olmaktadır. "**Yuvarlak Masa**"mıza katılan farklı eğilimlere sahip arkadaşlar, burada, solun içinde yapıcı bir fikir alışverişinin doğması, birbirini anlama ve kendini anlatma yollarının irdelenmesi, kitlelere açılma için zorunlu bir tartışma kültürünün temel normlarının ortaya konulması sorununu tartıştılar.

Karşılıklı anlayış ise, yaşama uymayan dogma ve kalıpların terkedilmesini zorunlu kılıyor. Burada, dogmatizm sorunu gündeme geliyor.

"Dogmatizm, hareketimize son çeyrek yüzyıl içinde çok fırsatlar kaçırttı, büyük zararlar verdi. Hareketimizin sağlam temeller üzerine oturtulmasına ve gelişmesine ayak bağı oldu" diyen bir girişle yazısına başlayan **Bilal Şen**, marksizmin dogmatik bir anlayışla yorumlanmasını eleştiriyor. "Dogmatizm ve Sorumluluk" başlığını taşıyan yazısında Şen, "günümüzün gerçekleri bizlere kalıplaşmış eski düşüncelerden öncelikle kendimizi kurtarma görevini dayatıyor" diyerek, "Bu alanda ne yapılabilir? İdeolojimizin ve devrimci hareketteki konumumuzun bizlere yüklediği görevin gereği olarak devrimci düşünsel yenilenme alanında bugün ne yapmalıyız?" gibi sorulara yanıtlar arıyor.

Çeşitli yayınlardaki makalelerinden tanıdığımız **Celal A. Kanat** "SBKP Bazında Yeniden Yapılanmanın Geriplanı" başlığını taşıyan yazısında, köklü bir yenilenme içinde bulunan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin içinde bulunduğu süreci doğru temellere oturtabilmenin, tarihsel gelişmenin doğru kavranmasıyla ilgili olduğunu belirterek, yazısında bunun nedenlerini açıklıyor. SBKP'de özellikle Stalin dönemindeki gelişmeleri analiz eden C.A. Kanat, bürokratik-merkeziyetçi yapının kaynaklarını ve Stalin olgusunun tarihsel parametrelerini açıklıyor.

Edibe Şahin Karasoy, "Düşüm ve Anahtar" başlığını taşıyan yazısında, politik ha-

rekette görülen dağınıklık durumunun, tam anlamıyla bir türlü ortadan kalkmadığına dikkat çekiyor. Bugün "oldukça kapsamlı, olgun ve kendi içinde tutarlı politika üretip de, çok daha basit ve sıradan işleri örgütleyemez duruma gelen hareketin" içinde bulunduğu tikanıklığı aşmak için "demokrasi, açıklık ve açık tartışmayı" öneren Edibe Ş. Karasoy, bu konuda Sovyetler Birliği örneğini vererek, "tüm sorunların, tüm açıklığı ile, tüm dünyanın gözü önünde tartışıyorlar ve ne denli istismar edilirse edilsin, sonunda kazananlar onlar oluyor. Böylesi bir açık tartışma Lenin'den bu yana ilk kez oluyor ve bir kez daha tüm gözler ilgiyle SSCB'ye çevriliyor. Şimdi bizim de Lenin'in 'biz gücümüzü gerçekleri olduğu gibi dile getirmemizden alıyoruz' tespitinden esinlenmemiz gerekiyor."

Bu sayımızda, Kadın sorunuyla ilgili kapsamlı bir yazıyı da okuyabilirsiniz. Dergimizde bu konuyu işleyen yazıları pek fazla beğenmeyen, eski yaklaşımların eleştirisini yaparak tartışma açan incelemeleri bekleyen okurlarımız, **Saadet Özkal**'ın "Kadın Sorunu Yalnızca Kadınların Sorunu Değildir" başlıklı yazısını sanırım beğeneceklerdir. Başlıktan da anlaşıldığı gibi, yazar sorunun çözümüne erkeklerin katılımını da koşul sayıyor. Dolayısıyla, bu yazıyı, erkek okuyucularımızın da ilgi duyması gereken bir yazı olarak kabul ediyoruz.

Yaşar Yıldız'ın "Olanaklı İşbirliği" başlıklı yazısı dindarlar ile komünistler arasındaki işbirliğiyle ilgili. Barış, silahsızlanma ve diğer insanlık sorunlarının çözümü temelinde dindarlarla komünistler arasında ortak mücadele biçimlerinin bulunabileceğini belirten Yaşar Yıldız, "Türkiye gibi emperyalizme ekonomik, politik ve askersel bağlarla bağlanmış ülkelerin bağımsızlık, demokrasi ve ülkenin emekçiler yararına kalkınması ve genel olarak sömürünün ortadan kaldırılması için mücadele, hem komünistlerin, hem de müslümanların ortak sorunlarıdır, ortak çözümler gerektirmektedir" diyor.

1930'larda dağınık durumda bulunan komünist hareketin yeniden örgütlenmeye başlamasını ve bu sürecin küçük bir kesitini eski komünist **İdris Erdinç**'in anılarında okuyabilirsiniz. Beşiktaş'taki bütün fabrikasında komünistlerin önderlik ettiği bir işçi direnişini ayrıntılı olarak aktaran İdris Erdinç, polisin işçilere ve komünistlere karşı tavrını, yaşadığı acı örneklerle sunuyor.

TBKP-MK adına İtalyan Komünist Partisi'nin 18. Kongresi'ni izleyen **Ahmet Kardam**, İKP MK'nın kongreye sunduğu ve partinin yeni çizgisini belirleyen dört bölümlük bir belgenin Türkiye'yi okurlar için daha ilginç olacağını düşünerek -küçük kısaltmalarla- çevirdiği ilk bölümünü yayınlanmak üzere bize göndermiş. Komünist hareketin yeni politikalarının tanınması bakımından yararlı olacağını düşünüyoruz.

Çeviri yazımız SBKP Bilimler Akademisi ekonomi bilimleri doktoru **Yuri Antonoviç Borko**'dan. "Günümüz Kapitalizminin Örgelışim Mekanizmaları" başlıklı yazıda, kapitalizmin 20. yüzyılda geçirdiği evrimin anlaşılması için onun kendisini yenileyen mekanizmalarındaki değişimlerin kavranması gerektiğini belirtiyor.

Bilgisayar-dizgi tekniğinin getirdiği kolaylıklar yanında, bunun yarattığı karmaşıklık-ğın bir örneğini geçen sayımızda mutlaka fark etmişsinizdir. Bir sayfanın eksik basıldığını, ancak dergi dağıtımına çıkacağı anda saptayabildik. Bu sayfayı dağıtım giden dergiler arasına yerleştirebildiğimiz halde, abonelere gönderdiklerimiz arasına koyamadık. Bu sayımızla birlikte abonelerimize ulaştırdığımız 52/A numaralı sayfa 12. sayıya aittir. Bu karışıklık nedeniyle okuyucularımızdan özür diliyoruz.

İŞÇİLERİN YÜRÜYÜŞÜ VE DEMOKRASİ İÇİN ATAĞA GEÇME ZAMANI

ANAP hükümeti, geçtiğimiz seçimlerde her beş seçmenden ancak birinin oyunu alabildiği halde, "gitmiyorum" diye direniyor. Ülkenin her yerinden ve bu arada, yasal muhalefet partilerinden "erken seçim" istemleri yükselirken, "bu yıl erken seçim yok" diye üsteliyor.

İşçiler yürüyor.

Sakal bırakma, yemek yememe, fazla mesaiye çıkmama, servis araçlarına binme gibi pasif eylemlerden topluca viziteye çıkma, işi yavaşlatma, toplu yürüyüşler yapma ve fiili durum yaratma gibi etkin eylemlere yöneliyorlar. Her geçen gün yepyeni yöntemler geliştiriyorlar. Ekonomik istemler, demokratik ve politik istemlerle örülüyor.

Özal, "işçiyi dürtükleyenler var" diyor. Onun gözünde işçiler, halk, kitleler "dürtüklenmesi gereken bir sürü" oluyor. Öyle görüyor.

Ulusal iradeyi, ulusun egemenliğini tanımayanlar, kaçınılmazlıkla, kitlelerin demokratik özlem ve istemlerini de tanımaya yanaşmıyorlar. Onların gözünde demokrasi yalnızca kendileri için, dünya kamuoyunu ve AT çevrelerini kandırmak için vardır.

Ankara'daki son Kutlu-Sargın davasında bu bir kez daha belgelendi. Duruşmayı izlemeye gelenler fişlenmek istendi, dövüldü ve gözaltına alındı. Avukatlar tartaklandı. Basın görevlileri yasadışı baskılarla karşılaştılar. Benzer sahneler Dev-Sol davasında da yaşanmıştı.

Urfa Belediye Başkanı, laik ve Atatürkçü olmadığını söylediği için gözaltına alınıyor. Bu ülkede düşünce ve inanç özgürlüğü olmadığı, isteyenin istediği düşünceyi savunma, istediği inanca bağlanma hakkının tanınmadığı böylelikle bir kez daha tescil edilmiş oluyor.

Siirt'in Kasaplar Deresi'ndeki belediye çöplüğünde yeni cesetlerin gömülü olduğu ortaya çıkıyor. Böylesi bir durumda, soruşturma ve incelemelerin genişletilmesi beklenirken, yetkililer işi örtbas etmeye yöneliyorlar. Cesetlerin "yanlışlıkla çöplüğe atılmış olduğu" gibi, gülünç ve düşündürücü açıklamalar getiriliyor.

Grev ziyareti yapan öğrenciler polisce emniyete götürülüyor, sorgulanıyor ve baskı görüyorlar.

Polisce toplanan bir grup yurttaş, eşcinsel oldukları gerekçesiyle, işkenceden geçi-

riliyorlar.

Ve işçiler yürüyor.

İşçilerin de içinde bulunduğu geniş halk kesimleri daha fazla özgürlük, daha çok hak ve gerçek bir demokrasi istiyorlar. Ulusun iradesinin kendisini kabul ettirmesi istemleri yükseliyor.

Kabuk çatlamaya başlıyor.

Yeni bir hak ve özgürlükler düzeninin tanımlanması ve kurulması gereği bilinçlere yerleşiyor. Zaman yitirmeksizin, ivedi yasal düzenlemeler yapılarak, erken seçime gidilmesi böylesi bir yolun kapılarını açabilir. Demokratik, çoğulcu, katılımcı bir parlamenter demokrasinin kurulması sağlanabilir. Parlamento en yüksek devlet organı durumuna getirilebilir. Ulusal egemenlik kurulabilir.

* * *

Ama, bütün bunlar elbette kendiliğinden olmayacaktır.

İşçiler daha örgütlü, daha düzenli, daha kalıcı yöntemler bulacaklar; toplumun öteki kesimleri de kendi demokratik hak ve istemleri için daha kararlı bir şekilde öne çıkacaklar; bütün bu çıkışlar tek bir demokrasi dalgası oluşturabilecektir ki, böylesi bir yol açılabilir.

O nedenle, işçi eylemleri bugün özel bir önem ve anlam kazanıyor. Hem halk yığınlarına kendi güçlerini tanıtlaması, hem de genel demokrasi hareketinin düzeyinin yükseltilmesi bakımından işçi hareketinin önemi büyüyor.

Böylelikle, erken seçimlere demokratik hareketlerin yaygınlaştığı bir ortamda gidilebilir.

Sol şimdi daha kolay hareketlenebilir. Sol güçler arasında somut işbirlikleri kurulabilir, solun etkisi artabilir.

Politik güçler oranının yeni durumunda, ortam solun ve emekçilerin fiili durumlar yaratması için elverişlidir. Demokratik hakları fiilen kullanarak elde etmek için olanaklar artmıştır.

Bütün bunları dikkate alarak diyebiliriz ki, şimdi yalnızca bir hükümet değişikliği için değil, rejimde bir değişim için mücadele öne çıkacaktır. Erken seçimlerden, rejimin değişmesine, demokrasiye geçilmesine yol açabilecek bir sonuç almak mümkündür.

Bütün bunlar, demokrasi için atığa geçme döneminin başladığını gösteriyor.

Bu durum işçi hareketine de, öteki demokrasi güçlerine de özel bir sorumluluk yüküyor: Demokrasi, uğrunda savaşım verilirken, bir yandan da için için örülmek durumundadır. Bu ise, ancak, geniş mutabakatlara yönelmek, bir şeyleri kalıcılaştırmak, demokratik istikrarın öğelerini bugünden üretmekle olanaklı olabilir. Demokrasi güçleri, yığın hareketleri ulusal çıkarlar bağlamında kendi çıkarlarını dile getiren alternatifler ortaya koyabilmelidirler. "Neye karşı" olduğundan çok, "neden yana" olduğunu anlatmanın yolları aranmalıdır.

Bu bakımdan, dergimiz baskıya verilirken düzenlenen Demokrasi Kurultayı'na güncel ve pratik işlevler düştüğüne inanıyoruz.

Türkiye, 1989 1 Mayıs'ını böylesine önemli bir politik konjonktürde karşılıyor.

SÜREKLİLİK İÇİNDE YENİLENME

(I)

Haydar KUTLU

Şaşırtıcı bir çağda yaşıyoruz ama ilginç olanı, eskisi kadar olan bitene pek fazla şaşırmıyoruz. İnsanın yaratıcılığının ve olanaklarının sınırsızlığını artık sokaktaki insan da fark etmeye başlıyor. Bilimde büyük bir patlama yaşanıyor. Gün geçmiyor ki, doğrudan insan yaşamına bilimin getirdiği bir yenilikle karşılaşmıyalım.

Çok değil, daha bizim öğrencilik çağımızda, aya gidilip gidilemeyeceği tartışılıyor, sokaktaki insan buna inanmıyordu. Ama bugün uzayda insanlar aylarca kalıyor, kimse buna şaşmıyor. Dünyanın hızla değiştiğine kuşku yok, önemli olan bu değişimin insan düşüncesinde, insan-insan ilişkisinde doğurduğu ancak henüz kısmen, bir aysbergin tepesi ölçüsünde fark edebildiğimiz değişimleri yakalayabilmektir.

Bu konuda kanımca en doğru olan, en pratik ölçüt analizlerimizde sözünü edip geçtiğimiz, ama yer vermediğimiz teknoloji ölçütüdür. Zira biliyoruz ki, teknoloji “ilerici” karakterdedir. Yani, üretim faktörleri içinde en önce ve en hızlı değişen teknolojidir. İnsanlar sosyal ilişkilerini kolay değiştirmezler, bu nedenle sosyal ilişkiler tutucu karakterdedir. Köylü şalvarını, poturunu kolayca çıkarıp atmaz, ama eğer traktöre sahip olma olanağı olursa, karasabanı fırlatıp, şalvarı poturuyla traktöre oturmakta da tereddüt etmez.

Teknoloji uluslar, halklar arasındaki “sınırları” hızla aşındırıyor. Yakında tüm dünyada uydu yayınları aracılığıyla farklı ideolojiler, farklı değer yargıları, farklı inanışlar evlerimize konuk olacak. Ne Muzır Kurulu, ne de pek gayretli savecılarımız bu gelişmenin önünde duramaz. Ne TV’leri poşete sokmak, ne de ceza yasaları çare olmayacak.

Gökyüzüne sınır çizmek hızla olanaksızlaşırken, karasal “sınır” kavramı da değişiyor. Avrupa birliğinin gerçekleşmesi eli kulağında. Lenin daha o tarihte bu fikrin “ilerici” karakterini görmüş, ama emperyalist yönü, savaşçı karakteri üzerinde durmuştu.

Sınırların aşınmasıyla birlikte “sızma” kavramı da giderek dillerde yok olmaya başlıyor. Yarın TV’de sosyalist ülke yayınlarını izlerken, ya da tersine, sosyalist ülke halkları kapitalist ülke yayınlarını izlerken “sızma” sözcüğü herhalde tümenden unutulacaktır.

Bağımsızlık kavramı da değişecektir, hatta şimdiden değişmiştir. Bu nedenle, karşılıklı bağımlılıktan söz ediyoruz.

Ekonomik, politik derin analizlere girmeden, bu örneklerle sokaktaki insanın gözüyle bile dünyamızın nasıl değiştiğini ve değişeceğini saptamanın zor olmayacağını anlatmak istedim.

Dünyanın hızlı değişimine sokaktaki insan bile şaşırmıyor; fakat herhalde bundan böyle insanların en fazla şaşıracığı şey bağnazlık, dar kafalık olacaktır. Bunlardan sıyrılmak o kadar kolay olmayacak. Kültürel ilerlemenin hızına bağlı olacaktır.

Zor olanı, kafalarımızdaki sınırları aşabilmektir. Bunu başarabilmek için öncelikle bu sınırları yaratan şeyi keşfedebilmek gerekir.

Günümüzde marksistler işte bunu araştırıyorlar. Bizim de peşinde olduğumuz şey budur. Başlangıç için yalnızca bir fikir versin, üzerinde düşünmemizi sağlasın diye iki örnek vereceğim.

Kompüter ve sanayi robotlarının ilk gelişmeye başladığı dönemde bazı komünist partiler bunlarla mücadele kararı alıyorlar. Gerekçe ise, kompüterlerin insanı robotlaştıracağı, robotların ise işsizliğe neden olacağı idi. Birinci yargıyı tartışılır bulsak bile, ikinci yargı doğruydu. Sanayide robot kullanımı kitle halinde işçilerin atılmasına neden oldu kapitalist ülkelerde. Ne var ki, bugün sosyalist ülkeler, sanayide kompüter ve robot kullanmada geri kalışlarını kapatmaya çalışıyorlar. İkinci örnek ise, Stalin döneminde sosyolojinin burjuva bilimi diye yasaklanmasıdır.

Çağımızdaki gelişmelerde bu iki örneği önümüze koyup, sosyalist dünyadaki durumluk ile, komünist ve işçi hareketindeki başarısızlıkların nedenleri üzerine düşünebiliriz. Çok fazla teorik bilgiye gerek olmaksızın, geçerli bazı nedenler yakalayabiliriz. En önemlisi, dünyayı algılayış tarzımızdaki büyük çarpıklığı sezebiliriz.

Yeni bir bakış tarzına ve bunun ürünü olarak yeni bir düşünce tarzına gereksinimimiz var. Bakış tarzını değiştirmek, kendimizi yenilemek hayli zor bir iş. Bunun en kestirme yolu, küf kokan odalardan temiz havaya çıkmaktır. Bir bakıma 40 yıl hapis yatmış bir insanın dünyayı, yaşamı bir çocuk şaşkınlığı, saflığı ile anlamaya, algılamaya çalışması gibi heyecanla, olan bitene bakmalıyız. "Marksistiz, böylese her şeyi biliriz" tarzındaki *acınacak bilgiçliğe* son vermeliyiz.

İşte bu noktada hareketimizi bir tehlike bekliyor. Biz yeni tarzda düşünmek gerektiğini kavramış bulunuyoruz; bu temelde teorik ve politik planda kendimizi yenileme uğraşı içindeyiz. Bu yeni yaklaşımımızı TBKP Programı'nda somutlama başarısını gösterdik. Burada başarı her şeye yanıt veren mükemmel, hiç yanlışsız bir program ortaya koyduğumuz anlamında değildir. Kesinlikle böyle değil. Aksine biz programımızdaki *eksikliğin* çok açık farkındayız. Burada başarı yeni yaklaşımımızı yeni bir politik stratejiye dönüştürebilmiş ve bu temelde bir program ortaya koyabilmiş olmamızdır. Peşinen farkında olduğumuz şey ise programımızı, geniş bir sol çevre içinde tartışarak ve bilim, sanat, kültür adamlarının düşünceleri ile diyaloglar kurarak, bilimsel analizlerle geliştirerek, pratik mücadele içinde halkımızın düşüncelerini, toplumsal düşüncenin gelişimini daha doğru yakalayarak ve ancak tüm bunlar sonucunda, programımızı sadeleştirip özlüleştirerek giderebileceğimizdir. •

Şimdi, hareketimiz içinde yoldaşlarımız teorik sorunlarımızı daha canlı ve yoğun bir biçimde tartışmaya hazırlanıyorlar. İlk tartışmaları okuduğumda karşı karşıya olduğumuz güçlüğü görüyorum. Bu güçlük, görüşlerimizi kavrama açısından, dışımızdaki marksist çevreler için de geçerli. Önce bu noktadan başlamak istiyorum.

Bazı dostlarımız, yeni düşüncelerimizi "yeni şemacılık" ya da "Gorbaçov'u, Sovyetler Birliği'ni taklit" olarak eleştiriyorlar. Bu eleştiri doğru değildir, ama haksız da bulmuyorum. Eleştirinin neden doğru olmadığı, yazımın ileriki bölümlerinde anlaşılacaktır. Haklı buluyorum, zira görüşlerimizi koyuş tarzımızla, daha tam deyişle, *eksik bıraktıklarımızla* böyle bir imaj doğuyor. Daha da önemlisi, eğer bu eksikler hızla tamamlanamaz isek gerçekten de yeni şemacılık, daha tam deyişle, "yeni doğmacılık" içine sürüklenebiliriz. Gerçi, açıkladığımızda görülecek ki, şu anda kavradığımız düşünsel temel doğmacılığa saplanmamıza olanak tanımıyor. Ama, böyle de olsa, bize zaman kaybettirir.

Programımızı tartışırken karşımızda olan güçlüklerle bu eleştiri arasında bir paralellik vardır.

Konuyu sunuş ve işleyişteki eksiklerimiz nedeniyle, yeni politikamızın *yalnızca* barış ve global sorunlara dayandığı, buradan çıktığı, sınıf mücadelesinin yerine "globa-

lizmi” koyduğumuz tarzında (tersi açıklamalarımızın olmasına rağmen) bir yanlış anlama doğuyor. İkincisi, yine genel olarak konuyu sunuş tarzımız öyle ki, yeni düşünce tarzının doğru mu, yanlış mı olduğunu görebilmek için, örneğin kapitalizm koşullarında günümüzde ortaya çıkan yeni nitelikleri bilmek sanki bir önkoşul gibi anlaşılıyor. Bu yeni nitelikleri, ya uzmanların yazı ve incelemelerinden öğreneceğiz ya da kendimiz keşfedeceğiz. Tartışmaya katılacak her yoldaşın, herkesin derin araştırma gerektiren bu işi başarması olanaksız olduğuna göre, geriye uzmanlara “inanmak” kalıyor. Ne var ki “inanmak” ya da “inanmamak” gibi öznel tercihlere dayalı tartışma, esasen düñün yanlış, öznelci tartışma biçimidir. Böylece tartışma belirli kavramları nesnel gerçeğin ölçüğünde irdelemek yerine, mantıksal ölçüğe vurmak sonucuna varacak; sözcükler, mantık oyunları düellosuna dönüşecektir. Buradan hiçbir şey çıkmaz.

Bu tehlikenin nedenleri şunlardır:

1. Görüşlerimizin esasen somutlanarak daha da geliştirilmesi gerekiyor.

2. Bugün görüşlerimizin değişme sürecinde nereden nereye, nasıl bir değişme içinde geldiği ortaya konulmamış, illegal koşullar nedeniyle bu değişme sürecine adım adım katılamamış olan herkesi de katmayı amaçlayan bir sergileme çalışması yapılmamıştır. Daha çok, geline son nokta, düzey açıklanmıştır (bu gerekliydi, ama eksiktir) Bu nedenle, bu yazının birinci bölümü görüşlerimizi nasıl değiştirip, geliştirdiğimizi göstermeyi amaçlıyor.

3. Daha da önemlisi şudur: Konunun, genel olarak ya da ağırlıkla, “yeni düşünce neden *doğrudur*” biçiminde sunulduğu kanıma yanlış oluyor. Birincisi, henüz bir *arayış* içinde olduğumuza göre, böyle sunmak yerinde değil. Ama hemen belirtmeliyiz ki; bizim açımızdan arayış içinde olmak, yeni tarzda düşünmek zorunluğunu tartışmalı halde tutmuyor. Arayış, bu gereksinime yanıt vermekle ilgilidir. İşte bu nedenle, konuyu sunuş tarzımız “*yeni tarzda düşünmek gerekli mi ve gerekliyse neden gerekli*” biçiminde olmalıdır. Bu tarz sunuş hem tartışmamızı kolaylaştıracak, hem de “dışımızla” diyalog kurmayı sağlayacaktır. Çünkü bu durumda, ülkemizde (ve dünyada) marksist solun neden başarılı olamadığı konusunda, hemen herkes geçmişin deneyinden ve bu deneyin muhasebesinden çıkarak kendi özel alanına ilişkin, ya da genel teorik sorunlarda somut bir görüş açıklayabilir, tartışmayı zenginleştirir ve sonuçta, yeni ürünler ortaya çıkar. Biz dostlarımızla da bunu tartışmak istiyoruz. Sol neden marjinal kaldı? Ne var ki, dostlarımız bizim görüşlerimizi eleştirmekle birlikte, bu konuda kendilerinin ne dediğini de yeterli açıklıkla ortaya koyamıyorlar. Geçmişin muhasebesini, geleceği hazırlayacak biçimde, birlikte gerçekleştirme görevi varken, bunun yerine marksist solun birliğini “ikame” ediyorlar. Görmek gerekir ki, birliğin başarısı da bu muhasebenin ne ölçüde birlikte yapılıyor olmasına bağlıdır.

Konuyu böyle değil de, “yeni görüş tarzı doğru mu, yanlış mı” biçimde koyarsak, sonuçta “*Yeni düşünceden yana mısın, değil misin?*” tutumuna varılır ki; bu tutum bizzat yeni tarzda düşünmeye aykırı olan eski yanlışını yinlemek olur.

Aynı nedenle, yeni düşünceyi *taraf* olarak görmek ya da o duruma getirmek de yanlış olacaktır. Yeni düşünce *yeni bölünmelerin nedeni asla olamaz, olmamalıdır*. Elbette biz bir şeye karşıyız, karşı olduğumuz şey *DOGMATİZM*’dir. Ancak, bu karşıtlığı somut içerikle ortaya koymalıyız.

4. Marksistler arasında, yeni düşünce tarzı ile marksizm arasındaki ilişki tartışılıyor. Biz her ikisi arasında bir fark görmeyi doğru buluyoruz. Yeni düşünce tarzı, kanımca *marksist olsun, olmasın çağımızın insanının düşünce tarzıdır*. Marksizm bu düşünce tarzını kavrayarak kendini yenilemek durumundadır. Bu anlamdan yeni düşünce tarzı marksizmle *eşdeğ*, ama *özdeğ* değildir.

Aynı nedenle, örneğin global sorunları kavramış olmak yeni tarzda düşündürmek, ama tek başına *marksizmin yenilenmesi* demek değildir. Ya da, marksizmi yenileme gereği, dünyamızın nükleer bir savaşta yok olması tehlikesini önlemek gereğinden çıkmamıştır. Bu elbette en başa alacağımız görevdir ve bu görevi kavramak yeni tarzda düşündürmek; ama marksizmin yenilenmesi, bu tehlikeyi önlemenin neden önde gelen görev olduğu, çağımızın yeni koşullarını neden önceden görememiş olduğumuz sorularının yanıtlarıyla bağlantılıdır. Başka deyişle, “*neden başarısız olduk?*” sorusunun yanıtları bu yenilenmeyi sağlayacaktır.

5. Nihayet tartışmaları, verdiğimiz mücadeleyle, yani “birlik, yasallık, demokrasi” mücadelesiyle bağlayarak götürmeliyiz. Ne yazık ki, burada da eski alışkanlıklarımızı atamış değiliz. Bilinen deyişle, söz ile işin birliğinden yola çıkmalıyız. Yaptıklarımızı tanımlamak, tarif etmek, bundan geçmiş ve gelecekle ilgili sonuçlar çıkarmak, buradan kalkarak pratik politikamızı zenginleştirmek, politikamızın yanıtlamakta zorluk çektiği konular için *teoriye başvurma* ve böylece politikamızın *teorik temellerini hazırlamak*... İşte, teorik gelişmenin sağlıklı yolu budur. Üstelik bu çabaya herkes katılabilir.

Üzülerek belirtmek istiyorum ki; örneğin TİP-TKP birleşmesinin politik mücadelemizdeki anlamı, sonuçları ve teorik görüşlerimizin geliştirilmesinde birliğin rolü üzerinde, neredeyse hiç denilecek derecede az durulmuştu. Bunun nedeni, yine *sözle işin uyumu ilkesini* gözardı ediyor oluşumuzdur.

Görüşlerimizi; vermekte olduğumuz demokrasi, özgürlük mücadelesi ve bu mücadelenin içinde geçtiği somut koşullarla bağlayarak ortaya koymak, aynı zamanda marksizmin bize kazandırmış olduğu yöntemle de ilgilidir. Olay, olgu ve düşünceleri tarihsel ve somut perspektif içinde ele almak gerekir.

Bu nedenle yazımın ikinci bölümü, teorik sorunları tarihsel perspektif içinde ve somut olguların kendi diliyle ortaya koymayı amaçlıyor.

Bu çalışmayı, Dr. Şefik Hüsnü yoldaşın görüşleri ve o dönemden hareketle yapacağım. Düşüncelerimi Şefik Hüsnü’nün yazılarıyla da belgelemek isterdim, ancak bulunduğum koşullar buna olanak vermiyor.

İkinci bölümden önce de, Dr. Şefik Hüsnü yoldaşı neden hareket noktası olarak aldığımı açıklamalıyım.

Teoride Süreklilik

Tarihin bir tekrerrür (yinelenme) olmadığını biliyoruz. Ne var ki, tarihin yükselen dönemçlerinde yinelenmeleri yakalamak, özellikle biz marksistler için bu genel gerçeği bilmekten çok daha önemlidir. Zira olay ve olguların, sanki geçmişte yaşanılanın aynen yineleniyormuşçasına yeniden ortaya çıkması aslında tarihin bilge dilidir. Çoğu kez, tarih bize bu yinelenmelerle, çözmek zorunda olduğumuz temel görevleri

anımsatır. Der ki; bunları çözmeden daha ileri gidemezsiniz. Tarih bilinci bu nedenle önemlidir.

Bugün, öne çıkan sosyopolitik görevlere baktığımız zaman görüyoruz ki, 1945’ler Türkiye’si’nin gündemindeki sorunlar yine ön plana çıkıyor ve hemen hemen aynı hedefler yineleniyor. O zaman da ülkemizin *çağdaş, modern, kalkınan, demokratik bir toplum olma* hedefi vardı. Bu hedeflere ancak *geniş bir demokrasi ile varılabileceği görülmüyordu* ve geniş bir toplumsal muhalefet bu talebi dile getiriyordu. Takrir-i Sükûn söz konusu toplumsal muhalefeti bastırmış, ama durduramamıştı. 1950, bunu eksik biçimde kanıtladı.

Bugün de çağdaş, modern, kalkınan, demokratik Türkiye hedefi bütün somutluğu ile gündemdedir. Çözümün, 12 Eylül öncesinden daha geniş, yani çoğulcu demokrasiden geçtiği artık tartışmasızdır. 12 Eylül öncesi yaşanan sancı da özünde buydu. Nitelik olarak farklı da olsa 12 Eylül, Takrir-i Sükûn yasası gibi, bu gelişmeyi kesti, ama durduramadı. Yazımın ikinci bölümünde, işte bu paralellik üzerinde duracağım.

Paralellik yalnızca sosyopolitik gelişmelerde değildir; doğal olarak, marksist sorun bu gelişmeler içinden çıkan görevleriyle de ilgilidir.

İşte, Dr. Şefik Hüsnü’nün düşünceleri, o dönem komünist hareketin öne koyduğu görevleri, mücadeleleri çıkış noktası olarak almamızın nedeni de budur.

Ayrıca, geçmişin muhasebesi üzerinde durup, onu araştırırken, teoriyi ve pratiği kendi ülke koşullarımızın somut analizi üzerine oturtma çabasını Dr. Şefik Hüsnü’nün çalışmalarında gözleyebildim. Bu nedenle, o dönemi daha etraflı incelemek bize bugün için yöntemsel ipuçları da verecektir.

Dr. Şefik Hüsnü ve o dönem komünistlerinin uğruna kavga verdikleri hedef “*birlik, yasallık, demokrasi*” idi. Bize göre daha da önemli olan, bu üç hedefin tek bir bütün, *bütünsel bir politika* olarak ortaya konulmuş olması ve bu hedefler arasında kurulan *somut bağlantılardır*.

Bunları, yazımın ileriki bölümünde ele almak üzere geçiyorum.

Öncelikle, Dr. Şefik Hüsnü yoldaşın anıldığı bugünlerde ona saygı borcumuzun olduğunu da belirtmeliyim. O, yalnızca ülkesine, halkına, kendini adadığı sınıfa, davaya bir ömür verdiği için değil, düşünceleriyle bizleri esinlendirdiği için de saygın bir komünist önderdir.

TKP tarihi üzerine yoğun bir tartışma yapıldığı kimse için bir sır değildir. Bizim kuşak, yani 1960 sonrası kuşağı bu tartışmaları, çatışmaları yarım yamalak duyarak büyüdü. TKP tarihi, herkes için olduğu gibi bizim için de bir sır kutusuydu. Ama tarihimize karşı büyük bir ilgi ve susuzluk duyuyorduk. *Tarihimizi, köklerimizi, kendimizi arayıp durduk*. Olanakları doğduğunda, bu büyük sırrı keşfedecceğimizi sandığımızda, bizi yine düş kırıklığı bekliyordu. Gördük ki bu sırrı çözmek o denli kolay değilmiş. Uzun, sabırlı, yansız ve arşivlere dayalı bir çalışma gerekiyormuş; ortada, öyle sandığımız gibi bir sır kutusu yokmuş.

Ne var ki, tarihimizi öğrenme çabası çok önemli saydığımız bir gerçeği yakalamamızı sağladı. *Gördük ki TKP’nin geçmiş hiçbir yönetimi ve yöneticisini karalamak, yok saymak, hain, provokatör olarak nitelemek için haklı ve inandırıcı bir neden ve gerçekçe orta yerde yoktur. Hiçbir yönetim marksizm-leninizmden sapmış değildir*. Hatalar, çok büyük hatalar vardır, ama bu başka bir konudur.

Kimilerine belki basit gibi gelecek ama, bu gerçeği yakalamamız bizim için büyük bir *güven ve moral* kaynağı oldu. Bu gerçeği görebilmekte, bizim kuşağın eski çatışmaların bir tarafı durumunda olmayışı başlıca rolü oynadı; böylece olaylara yansız bakabildik.

Vardığımız sonucu orta yerde bırakmadık. Bilindiği gibi, TKP 5. Kongresi ancak 51 yıl sonra yapılabilmektedir. Her şey bir yana, nedenleri ne olursa olsun, bu büyük zaman boşluğu hataların boyutunu, spekülasyonların kaynağını ve çekilen sıkıntıların nedenini görmeye yeterlidir.

5. Kongre, yukarıdaki gerçeği bir “*Tarih Tezi*” olarak karar altına aldı. Üzerinde çeşitli tartışmalar yapılan Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, Nazım Hikmet, Zeki Baştımar da içinde, tüm parti yöneticilerini Kongre bu kararında saygıyla andı. Kongre konuşmasında, TKP Genel Sekreteri olarak İ. Bilen bu tezi dile getirdi. Kongre, aynı zamanda bir tarih çalışması yapma kararını aldı.

Kongre böylece, “provokatör, hain” türünden geçmişle ilgili yaklaşımları reddetti, *mahkûm etti*. Bu kararın aynı zamanda bir *özeleştirici* olduğunu da görmek gerekir. Dahası, bu kararın mantığı günümüze de uzanır. Zira 5. Kongre’nin *misyonu geçmiş ve bugünü toparlayıcı, birleştirici bir yaklaşım* ortaya koymak ve böylece, geçmişin bir hastalığı olan “*tarih benimle başlıyor*” anlayışına artık son vermektir. Bu nedenle yeni yönetim eskinin sorumluluğunu, kolektif olarak üstlendi. Sorumlulukları belirledi, ama sorumluluğu *tek kişiye* yıkmadı. Kongre, toparlayıcı-birleştirici yaklaşıma bağlı olarak, TİP ile birlik ve diğer sol güçlerle birlik kararlarını aldı.

Kanımcı eksik bırakılmış olmakla birlikte, bu birleştirici yaklaşımı, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli’yi de kapsayacak biçimde düşünmek gerekir.

Biz, tarihimizdeki kişilerle ilgili görüşleri, tarih yorumları ne olursa olsun, gereksinim ve onur duyduğumuz tarihimizi oluşturan, yaşayan ya da ölmüş bütün komünistlere saygı duyuyoruz. Yinelemek istiyorum ki, bizim kuşak geçmiş çatışmaların *tarafı değil* ve *olmayacaktır*. Bizim kuşak için tarih yalnız TKP tarihi değildir. Kendimizin de oluşmasına katıldığımız TİP’in tarihi de ortak tarihimizdir. Hatta, bugün daha da geniş bakmak gerekir. TKP ve TİP’in tarihi ne bizlerin, ne de başka kimsenin tekelinde olamaz. Aynı şekilde ülkemiz tüm sol hareketinin tarihi de bizim tarihimizdir.

Tarih neden bu denli *önemlidir*? İşte, asıl sorun budur.

Her toplumun, her halkın, her insanın bir tarihi vardır. Toplumsal düşünce, toplumsal bir var oluş olarak insan, ancak tarihsel anlamda bir gerçekliktir. Yani, tarihsel oluş dışında ne insan, ne de toplumsal bilinç var olamaz.

Bilindiği gibi, toplumsal bilinç toplumsal gelişmenin ürünüdür. Tarihsel olarak birikmiş bilgi, politik, hukuki, felsefi, teknolojik düşünceler, sanat ürünleri, ahlâk, din, sosyal psikoloji, tüm bunlar toplumun bilincini meydana getirirler. Başka deyişle, bilinç tarih boyunca edinilmiş deneyim ve bilgileri, daha önceleri işlenmiş düşünce yöntemlerini özümseyerek, insanı yeni amaçlara, yeni görevlere yönlendirir, insanın bütün pratik faaliyetini yönetir. Biliyoruz ki, bilinci şekillendiren pratik faaliyetler, ama bilinç de bu faaliyeti düzenleyerek onu etkiler; doğayı, toplumu ve kendimizi dönüştürme uğrunda dinamik bir rol oynar. Yeni tarzda düşünce için, düşünce ve bilincin bu rolünü, yeniden “bilince çıkarmak” durumundayız. Rolü aslında pasif olmayan, ama bizim pasif role ittiğimiz düşüncenin aktivitesini yeniden keşfetmek zorundayız. Bu “keşifte” tarihsellik ve çağdaşlık yol gösterici olacaktır.

Toplumu değiştirmek isteyenler, tarihin oluşturduğu bilgi, düşünce, kültür birikimini kavramak, tarihsel gelişmeyi (onu değiştirme mücadelesi içinde yer alarak) izlemek durumundadırlar. Başka deyişle, “*tarih bilincine*” sahip olmak zorundadırlar. Bu bilinç düşünsel (teorik) ve pratik faaliyetin *SÜREKLİLİĞİ* ile edinilir. İşte bu nedenledir ki, komünist hareketin bir *parti formunda* sürekliliği, teori ve pratiğin sürekliliğinin bir güvencesidir. Toplumun, sıçramalı da olsa, kesintisiz gelişen bilincini yakalamanın güvenceli yolu budur.

Ancak sürekliliği güvence altında olan bir partide tarihsel bilgi ve deneyim birikimi kuşaktan kuşağa geçebilir. Böylece, parti içinde ve çevresinde, dışımızda gelişen toplumsal bilinçle bağlanmış olarak, onun bağrından süzülerek, sosyalist bilgiyle donanarak, sosyalist bilinç ortaya çıkar. Zira söz konusu birikim, partinin durumu de-

ğıştırma ve marksizmi somut koşullara uyarlama çabası içinde realiteyi düşünsel formlarla algılama yoluyla, genel toplumsal bilinç özel bir bilince, sosyalist bilince dönüştür. *Eğer parti ile tarih-toplum organik bağlantısı* var ise, sosyalist bilinç de aynı kanallarla topluma yayılır; genel toplumsal düşüncüyü, toplumsal bilinci, *felsefe, hukuk, sanat ve kültür formları* içinde etkiler ve dönüştürür.

Bu söylediklerimiz aynı zamanda da teorinin doğması, yaratılması sürecidir. Böylece, genel marksist teorinin bir parçası, onun bileşeni olarak kendi hareketimizin teorisi ortaya çıkar.

İşte, tarih bize bunun için gereklidir. Geçmişte bizim kuşak, Amerika'yı yeniden ve yeniden fethetmeye, keşfetmeye girişti. Böyle olunca, tarihi kendimizden başlatmak da kaçınılmaz oluyor. Geçmişte çektiğimiz en büyük acı, marksist sol hareketimizin en büyük zaafı *teorik bir birikime* dayanıyor olmayışındı. Çok enerji, biraz boşuna diyebileceğimiz biçimde harlandı. Bölünme ve parçalanma sürecinin en önemli nedenlerden biri, belki de başlıcası, birleştirici tarihsel köklerden kopukluk ve buna bağlı olarak, teorik birikime sahip olamayışımızdır. TBKP hareketi içindeki marksist akımlara bağlı olan pekçok genç arkadaşımızın, bırakalım TKP tarihini, TİP tarihini, yani yakın tarihimizi bile bilmediklerini görüyoruz. Bizim hareketimiz içindeki yeni kuşaklar için de bu geçerlidir. Bu durumun sorumlusu herhalde onlar değildir. Geçmişte söz konusu nedenlerle bizim kuşak içinde birbirile omuz omuza kavga vermiş olanlar, daha sonra birbirini "hain" ilan ettiler. Çok kayıplar verdik. Bu durum günümüz gençliği için çok daha vahimdir. Günümüzde gençlerin verdikleri kayıplar çok daha ürkütücü boyutlardadır.

TKP-TİP birliğinde, birliğin "tarihsel gerçekçe" dayanması da bu nedendir. Ne yazık ki, bu noktayı aydınlatmaya da yeterince önemi vermedik. TİP ve TKP, nesnel nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan tarihsel iki kolu birleştirdi. Böylece ortaya çıkan TBKP, tarihsel ayrı oluşa son verdi. Ama güncel birlik gereksinimi son bulmadı. Fakat marksist solun mümkün olabilen en geniş kesimi ile, kendi evimizi sağlıklı biçimde kurabilmek için gerekli olan tarihsel temel hazırlanmış oldu. Bu temel üzerine el birliği ile binayı yükseltmek, herhalde, TBKP'nin varlığıyla şimdi daha zor değil, daha kolay hale gelmiştir.

Birlik sorununun yakıcı olarak gündemde olduğu günümüzde, tarihsel temellerin önemini gözardı eden her yaklaşım birlik çabalarını zayıflatır. Birlik adına, sığ bir tartışma ortaya çıkar. Ne yazık ki, bu tehlikenin varlığını hissediyoruz. En geniş birliği ancak böyle sağlarız savı ile birlik anlayışını tarihsel köklerinden koparmak, bunu başara-bilmek için "geçmişte TKP yoktu"yu kanıtlamaya çalışmak, bu eski masala sarılmak kendi bindiğimiz dalı kesmek anlamına gelir. TBKP dışındaki kimi dostlarımız da bu eğilimi görüyoruz.

Tarihsel bilinç, düşüncede (teoride) ve pratikte süreklilik, yeni tarzda düşünme çabamız için de son derece önemlidir. "Yeni" adına şematizme, sığlığa düşmek için teori ve pratikte süreklilik anlayışına sıkıca sarılmalıyız. Bu nedenle, TBKP Programında somutlaşan düşünce evrimimizi sergilemek gerekir. Geldiğimiz noktada politikamızı, programatik düşüncelerimizi geliştirmeyi bu temelden çıkararak gerçekleştirmeliyiz. Sağlıklı yol budur. Biz bu yolu izleyerek, "dogmatizmle" mücadelemizi sergilemeye çalışacağız. Aynı zamanda, bu somut temelden hareketle, marksist solun başı-rısızlığının temel nedeni olarak gördüğümüz dogmatizme saplanmanın nedenlerini aydınlatmaya çaba harcayacak ve şu tezimizi işleyeceğiz: Bize göre hastalığın nedenleri doğrudan doğruya marksist teorinin kendi iç çelişkilerinde ve tarihsel aşılmasındadır. Teori, yanlış olarak doktrine dönüştürülmüştür. Marksizm bir yönüyle bir doktrindir, ama aynı zamanda, ondan fazla bir şeydir. Şimdi yeni bir canlanmanın içinde olmakla birlikte, marksizmin bir *hınalırna* düşmüş olduğunu da kabul etmek gerekir. Bunun ikinci nedeni ise, leninizmin günümüzde artık *aşılmış* olduğunu göremeyişimizdir. Lenin'in düşüncelerine dönüş, onu günümüze uyarlama anlamında, leninizmi aşmak demektir.

DOGMATİZM VE SORUMLULUK

Dogmatizm, hareketimize son çeyrek yüzyıl içinde çok fırsatlar kaçırttı, büyük zararlar verdi. Hareketimizin sağlam temeller üzerine oturtulmasına ve gelişmesine ayak bağı oldu.

Bilal ŞEN

Dogmatizm bizleri en başta marksist-leninist düşünce açısından ilgilendiriyor.

Bilindiği gibi işçi sınıfının dünya görüşü olan marksizm, bilimsel bir teoridir. Marksizmin düşünsel temeli diyalektik ve tarihsel materyalizmdir. Devrimci bir bilim olan marksizm, yaşam ile birlikte, canlı ve yaratıcı olarak gelişir, yaratıcı gücünü yaşamdan, pratikten alır, dogmatizmin hiçbir çeşidi ile bağdaşmaz. Marksizm, eleştirel ve özeleştirel bir bilimdir. Yaşamdaki sürekli oluşumları tam olarak yansıtabilme zorunluluğuyla, durmadan, yetkinleşerek geliştiği için marksizm-leninizm bir din kitabı gibi bir defada öğrenilemez. Marksistler, bilimsel ideolojilerini ömür boyu öğrenmek zorundadırlar, yoksa dogmatizmin kısacına düşmekten kurtulamazlar. Marksist-leninistler hocalar, mollalar ve papazlar gibi ezbere konuşamazlar, marksist-leninist ilkeleri, din adamlarının dini dogmaları yineledikleri gibi yineleyemezler, yineleyenler kendilerine “marksist-leninist” deseler de gerçekte dogmacıdırlar. Bu yazı, devrimci hareket için ilkesel bir önem taşıyan bu konuyu en kaba hatlarıyla açıklamaya çalışıyor.

Marks ve Engels yaşamları boyunca bu öğretiyi sürekli olarak geliştirdiler, yeni bilimsel buluşlarla, kitlelerin devrimci deneyimleriyle onu durmadan yetkinleştirdiler. Lenin, marksist diyalektik yöntemle yüzyılımızın başlarındaki kapitalizmi inceledi ve onun ulaştığı emperyalizm evresine ilişkin bilimsel bir teori oluşturdu. Lenin’in, marksist öğreتيye yaptığı bu büyük katkı, öğretimizin marksizm-leninizm adını almasını sağladı.

Bu bilinenleri yinelenmenin nedeni, marksizm ustalarının kapitalizmdeki gelişmeleri ve değişimleri adım adım izleyerek öğretimizi yaratıcı bir biçimde, sürekli ola-

rak geliştirdiklerini belirtmek, onların her zaman yaratıcı bir arayış içinde olduklarına dikkati çekmektir.

Şimdi konumuza gelelim. Dogmatizm nedir? Daha somut olarak dogmacı düşüncenin özü nedir? Düşünsel, toplumsal ve manevi kökeni nerededir?

Dogmatizmin belirleyici ve temel özelliği *tutuculuktur*, kör bir tutkudur, yaşamla bağlarını yitirmiş, soyut şemalara fanatik bir şekilde bağlıdır, canlı yaşamı kalıplar içine hapsedme çabasıdır, fikir tartışmalarını hazır formüller, dogmalar ve önyargılarla yapmaktır. Dogmatizm, iç dinamiğini geçici olarak yitirmiş olan, kalıplaşmış toplumsal düşüncenin bir yansımasıdır.

Kalıpçılık, göreceli gerçeği “mutlak ve değişmez gerçeğe” dönüştüren, otoriteye kör bir inançla bağlı, ahlaki ve öğretiyi eleştirisiz, mekanik olarak kabul eden bir davranış biçimidir. Sorunların çözümünde, koşullara, yere ve zamana bakmadan, hep aynı yaklaşımla davranır ve böylece gerçeğin somutluğu ilkesini, leninizmin en önemli ilkesini yadsır. Bu basmakalıp düşünce, siyasal yaşamda, en fazla yeni sorunları somut olarak çözme denemeleri sırasında klişeleşmiş çözüm önerileriyle ortaya çıktığı zaman açık seçik görülür. Bu tutucu görüş, en doğru öğretiyi bile, kalıplaşmış anlayışla yorumlayarak dogmaya döndürür.

Engels’in, “işçi sınıfının davası kilise dogması değildir, o bilimsel bir teoridir” sözünü bilmeyen sol cylemcimiz yoktur. Çünkü yıllardan beri en çok tekrarladığımız şey “marksizm-leninizm dogma değil, bir cylem kılavuzudur” ilkesel kuralıdır. Sanıyoruz ki, bu malumu ilan ın sık sık yinelenmesinin hiçbir derde deva olmadığı Türkiye Solu’nun bugünkü bölük-pörçük durumu yeterince açıklıyor. Eğer bunu bilmek ve ilan etmek işe yarasaydı, Stalin ve arkadaşları marksizm-leninizmi dogmatik biçimde yorumlarlar mıydı?

Dogmatik düşünce sahipleri bugün, aynen dün olduğu gibi düşünürler: Bugünkü yaşamı dünkü anlayışlarıyla “düzeltirler”. Başka bir deyişle, yeni yaşam gerçekliğini eskimiş kavramlarla ifade ederler. Bu türden gecikmiş düşünce, çoğu kez, şeklen doğru, ancak özce yanlıştır. Daha açık bir anlatımla, bu yolla üretilen zihinsel ürün artık düşünce olmaktan çıkar ve düşüncenin taklidi olur. Bu olgu bizim ilerici, devrimci fikir hareketi için çok tipiktir. 60’lardan beri bizim soldaki fikir tartışmaları, marksizm-leninizmi kalıplaşmış kurallar yığını olarak gören bir zihniyetle, bir dogmayı öteki dogmanın karşısına çıkararak sürdürülmüş değil midir? Bu pek çok acılarla dolu tartışmalarda, ülkemizin hangi özgün sorununu kuramsal açıdan doğru bir çözüme kavuşturabildik?

Oysa devrimciler için gerçekte yapılacak şey “dünün teorisine takılıp kalmak değil, canlı yaşamı ve gerçek olguları tam olarak gözönüne almak”⁽¹⁾, ona göre hareket etmektir. Dogmatik davranış ise bunun tam tersidir. Dogmacı, teorinin canlı ruhuna değil, lafzına, “yazısına” tapar. O, yazılı metne kutsal gözle bakar, sefe körü körüne tapar, onu putlaştırır, onun yanılmazlığına inanır. Bu özellikler dogmacı davranışın temel nitelikleridir. Canlı yaşama göre değil de, klişeleşmiş kalıplara göre hareket edenler, kendi görüşlerine uymayan görüşleri, tıpkı dindarlar gibi, “sapma” ve “ihanel” olarak niteler, “bizimle olmayan bize karşıdır”, “bize düş-

(1) V.I.Lenin, *Top. Yapıtlar*, 31, s.134.

mandır” derler. Bu ilginç benzerliğe daha 1947’de Albert Einstein, Sovyet meslekdaşlarına yazdığı mektubunda dikkat çekti, fakat o zaman bunun üzerinde düşünülmesine dogmatizm engel oldu.

Düşünce ve davranışta kalıpcılık, diyalektik birliği yadsır, canlı yaşamda yeri olmayan “monolitik” birliği savunur, tekelcidir. Başka bir deyişle, fikirde çoğulculuğu yadsır, tek tip düşünceyi, kışla anlayışını ilke bilir. Bunu dayatmak için de her çareyi mübah görür. Oysa, gerçekler ancak tartışma sonucu ortaya çıkar. Yaşam, tek tip görüşle açıklanacak kadar basit değildir. Pratikte, toplumsal gelişmenin karmaşık ve dinamik niteliği ile karşılaşırız. Hayatta genel yasallıkların realize edilmesi, olumlu ve olumsuz eğilimlerin çarpışması ve birbirlerini karşılıklı etkilemesiyle oluyor. Tekyanlı yapılan her genelleme denemesi, toplumsal yaşamdaki gerçek süreçleri değiştiriyor, bozuyor.

Bilindiği gibi, tarihi gelişme alternatiflidir, çok seçenektir. O, potansiyel gelişmenin birçok nesnel çizgisine ve amacı realize edecek bir dizi araca sahiptir. Hepimizin bildiği gibi, insanoğlu için tarihin yaratılmasına katılmak bir zorunluluktur. Ne var ki, tarihsel gelişmeye müdahale etmek sorumlu bir iştir. Bu nedenle, dogmacıların yaptığı gibi, çok boyutlu kuramsal ve bilimsel araştırmaya dayanmadan şu ya da bu seçenek yararına gelişmeye müdahale etmek büyük bir sorumsuzluk olur. Genel olarak tek tip düşünceyi dayatan, sorunların seçiminde bilimsel yaklaşımı yadsıyan dogmatizm sorumsuz davranışın en tipik örneğidir.

Dogmalara göre düşünüp davranmanın ahlak alanındaki belirtileri de ilginçtir. Dogmacı bilinçte birbirini yadsıyan “iki tür gerçek” anlayışı kolayca bağdaşabilmektedir.

Bizim sol harekette şematik düşünce, en net biçimiyle marksizm-leninizmin “sınıf savaşı”, “bunalım halleri”, “devrimci durum”, “halkların kendi kaderlerini özgürce belirlemeleri”, “baş düşman” vb. sorunlara ilişkin ilkelerini yorumlamada gözleniyor. Bu gibi konularda dogmacı anlayış, “sınıfımız çarmıha gerilirse gerilsin, soyumuz işçi topluluğu yok olursa olsun, ama ölümsüz ilkelerimiz temiz kalsın!”⁽²⁾ yaklaşımını hala savunuyor. Kemalistlere, sosyal demokratlara, liberallere ve cephe konusuna ilişkin sorunlarda devrimci sol güçlerin bir kesiminin tutumu, hala 1930’ların başlarındaki dogmatizmin en olumsuz tutumunu anımsatıyor. Bu durumun açıklaması nasıl yapılabilir? Kanımca bu sorun ciddi bir bilimsel araştırmanın konusudur. Burada söylenebilecek en kolay, yani herkesçe görülebilecek denli açık neden, belirtilen konularla ilgili marksist-leninist bilginin yetersizliğiyle bağlıdır.

Genel olarak söylemek gerekirse, sol hareketimizin içinde bulunduğu dogmatizmin anatomisi, kanımca bilimsel ve genel politik kültür düzeyinin yetersizliğiyle bağlıdır. Bu eksikliğin giderilmesi için hiçbir fedakarlık esirgenmemelidir.

Dogmacı düşünce işçi sınıfı hareketinde oportünizmin bir türünü oluşturur, sekteleşmenin kuramsal temelidir, serüvenciliğe ortam hazırlar, bizleri kitlelerden yalıtır, siyasal hareketin saygınlık kazanmasını engeller. Bu tutucu eğilim, kitleler önünde çoğu zaman içi boş, tımtırlı “sol” sözlerle ve “keskin devrimci” sloganlarla maskeleyir.

* * *

(2) K.Marks ve F.Engels, *Yapıtlar*, 32, s.217

Hurafeciliğin gerici özünü anlamış, burjuva politikacıların elinde onun halkı aldatma işlevi gördüğünü kavramış devrimciler, nasıl oluyor da sonradan dogmatizmin ağına düşüyor, onun esiri oluyor, güce boyun eğiyor, kişiye tapıyorlar? Marksist-leninistler, devrimci hareketleri neden dogmatizm mikrobundan koruyamıyorlar? Şematik düşüncenin işçi sınıfı mücadelesine ayakbağı olduğunu gören birçok devrimci, bugün dogmatizme karşı verilen mücadeleye neden katılmıyor, neden seyirciliği yeğliyor?

Bilindiği gibi, yakın zamana dek, suyun başını dogmatikler tuttuğu için, bu sorulara yanıt aranmazdı. Üç-dört yıldan beri durum değişti. Bugün Sovyetler Birliği başta olmak üzere, önceki sosyalist ülkelerde ve kapitalist ülkelerdeki pek çok komünist partide eski, tek yanlı dogmatik yorum ve yaklaşımlar eleştirilmektedir. Kimilerinde bu, olağanüstü bir açıklıkla yapılmaktadır.

Bence, bir bütün olarak Türkiye devrimci solunun, dünya devrimci hareketindeki bu yenilenme sürecine katılmamasının hiçbir inandırıcı gerekçesi olamaz.

Bu parantezi burada kapatıp, yukarda sorduğumuz sorulara yanıt aramaya çalışalım:

Daha önce de belirtildiği gibi, dogmacı düşünce hayatı hareket halinde, toplumu sürekli gelişme içinde görmediği için, pratikte diyalektiği yadsıyor. Bu görüş bilgiyi doğru, yanlış diye ikiye ayırıyor ve bu ayrıma süreklilik kazandırıyor. Böylece de yanlışlığı sonsuzlaştırıyor. Neden? Çünkü, gerçek bilgi bile, değişen gerçeklik göz-önüne alınarak sürekli olarak düzeltilmezse, hemen kurguya dönüşür. Görüldüğü gibi, dogmatizm, aslında, teori ve pratikte idealizmin tutucu bir şeklidir. Dogmatizmin ayırdedici niteliği olan tutuculuk buradan kaynaklanır.

Bu olgu insanlık tarihi kadar eskidir. Dogmatizm, aklın önemli bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, insan aklı, çevresindeki gerçekliğin izini ya da resmini (kalıbını) belleğine kazıma yeteneğine sahiptir. Yani, insan belleği o andaki yaşamın fotoğrafını çekebiliyor. Bu resim, yansıttığı yaşam değişmediği sürece, doğruluğundan bir şey kaybetmiyor.

Yaşamın çok yavaş ve ağır değiştiği eski zamanlarda bu düşünce tarzı, uzun süre doğal olarak kimse için bir sorun olmamış, özel bir uğraşı konusu yaratmamıştır. Fakat zamanla tarih hızını giderek artırıyor. Artık eski zaman insanları, bilgilerinin yaşamdan geri kaldığının ayırımına varıyorlar. Bilindiği gibi, antik dönemde toplumsal bilginin gerçeği yansıtmadığını cesaretle ve açıkça ilk söyleyen, Yunan filozofu Sokrat olmuştur. Sonunda zehir içirilerek öldürülmüştür. O dogmatizme karşı mücadelenin ilk ünlü kurbanlarından sadece biridir. Daha sonra teorisinin pratikten geri kaldığı gerçeğini savunan nice nice insanın canları alındı. Giordano Bruno diri diri yakıldı, Molla Lütü'nin kafası koparıldı, Lorca hançerlendi, R.Lüksemburg kurşunlandı.

Bu trajik tarihsel olgular bize, ilk ve ortaçağlardaki egemen güçlerin dogmatizme hiç tahammül etmediklerini anlatıyor. Bundan alınacak ders bence şu: O zaman bütün bunlar "genel çıkarlar" savıyla yapılmıştır; yapanlar da bu savlarına inanmışlardır. Bu tarihsel gerçek, dogmatik düşüncenin kitleye mal edilip maddi bir güce dönüştürüldüğü zaman, ne denli korkunç bir toplumsal tehlike oluşturduğunu göstermektedir. Tarihte olduğu gibi günümüzde de, dogmatizmin dayanağı kültü-

rel çalışmadan nasibini alamayan kesimlerdir. Özlü bir anlatımla, bizim insanlarımız yüzyıllar boyunca despotizme boyun eğmeye alışmış, duruma göre davranarak kişisel çıkarlarını korumaya çalışmışlardır.

Günümüzde dogmacılığa karşı mücadelede komünistler, değil yalnız düşünsel alanda yakın ve uzak geçmişteki hurafeciliği, tarih boyunca toplumumuzda yerleşmiş dogmatik düşünce ve davranış alışkanlığını da değiştirme zorunluğuyla karşı karşıyadırlar.

Bu mücadeleyi şu faktör de zorlaştırıyor: İdeolojik kalıplar çoğu zaman olağanüstü bir canlılık gösteriyorlar. Bunlar formüle edildikleri koşullar değiştikten sonra da, etkinliklerini uzun zaman koruyabiliyorlar. Bu özellikleri onların gerçekliklerine değil, elverişliliklerine bağlıdır. Bu kalıpların kimileri, dış görünüşleriyle çok çekici ve romantiktir (örneğin, “tek çare devrimdir” gibi). Özetlersek, bunlar çok basittir, kitle tarafından çabuk benimsenebilir, kısa sürede maddi güce bürünebilir, yani kitleler bir güç oluşturabilir ve sonunda, olayların gidişini hızla ters yöne değiştirme gücü kazanabilirler. Uzak ve yakın tarih, bu acıklı olgunun ibret verici örnekleriyle doludur.

Böylesi tarihsel durumlarda dogmacı düşünce kitlesel gücünü, genellikle şu klişeleşmiş formüllerden alır: “Şefler bilir”, “biz küçük insanlarız”; “yukarısı bizim hakkımızda ne düşünecek”, vb. Bu dogmalar boş bir iyimserliğin, yenilikten, alışıldandan farklı düşünmekten korkunun, ilkel bir aşağılık duygusunun politik arenaya yansıyan ürünleridir. Dogmacı politika ustaları bu toplumsal gerçeği iyi bilirler ve insafsızca sömürürler.

Formüllere göre düşünmenin, yeni koşullarda eski mücadele yöntem ve taktiklerini kullanarak oluşturduğu tehlikeyi tarihin şu ibret verici örneği çok açık olarak gösteriyor: Ekim Devrimi sırasında Bolşeviklerin Partisi’nde dünya devrimi beklentisi egemendir. Lenin, daha sonra bu gerçeği şu sözleriyle belgeler: “Biz de işimize, özellikle dünya devrimini hesaba katarak başladık.”⁽³⁾

O zaman Bolşevik Partisi içinde yaygın olan bu görüşü Buharin, partinin 6. Kongresi’nde savunur. 1918 yılı başlarında, sosyalizmin Rusya’da geleceğini belirleyecek olan Almanya ile barış görüşmeleri sırasında Buharin, eski tasavvurlarından yola çıkarak, devrimci savaşa devam edilmesini önerir. Merkez Komitesi oturumlarının birinde şöyle konuşur: “Bizde yalnızca eski taktik vardır; dünya devrimi taktiği.”⁽⁴⁾

Bu konuyla ilgili olarak Lenin, görüşünü şöyle açıklar: “Felaket o ki, Moskovalılar hala eski *taktik* konumunda duruyorlar, durumun nasıl *değiştiğini*, *yeni objektif* durumun nasıl doğduğunu inatla görmek istemiyorlar.”⁽⁵⁾

Lenin, o dönemde değişik türden dogmacıların, marksist ülkeleri devrimci enerji ve güçten yoksun bırakmak, onları cansızlaştırmak, ölü doktrine dönüştürmek için yaptıkları birçok girişime karşı mücadele etti. Örneğin, legal marksistlerin ve ekonomistlerin toplumsal gelişmede ekonomik etmenin rolünü mutlaklaştırmalarına kar-

(3) V.I. Lenin, *Toplu Yapıtlar*, 42, s.1

(4) Yedinci Olağanüstü Kurultay, RKP (b). Mart 1918, *Tutanaklar*, sayfa 261.

(5) V.I. Lenin, *Toplu Yapıtlar*, C, 35, s.254.

şı, menşeviklerin, burjuva devriminin sosyalist devrime dönüşme olanağını yadsı-
malarına karşı, sağ oportünistlerin ve “sol” komünistlerin devrimci uzlaşmaları an-
lamamalarına karşı, marksizmin canlı özünü, diyalektik materyalizmi kullanarak,
sürekli uğraş verdi. Söz konusu güçlerin sözcülerini “doktrinerler” olarak niteledi.
Bunlara, gerçeklik değiştiği için, “sosyalist hareketteki bütün eski şekillerin yeni içe-
rikler, yeni özler kazanmış” olduğunu nesnel kanıtlarıyla açıkladı. Devrimin kapi-
talizmi büyük ölçüde etkilediğini belirterek, şöyle dedi: “... Tüm dünya başkalaş-
mış ve burjuvazi de her yerde değişmiştir.”⁽⁶⁾

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi’nin geleceğinin belirlendiği o tarihsel günlerde Lenin
süreçlerin özündeki değişmeyi böyle niteliyordu.

*
* *

1917 Ekim Devrimi dünyayı iki sosyal sisteme ayırdı, proletarya devrimleri ve ka-
pitalizmden sosyalizme geçiş çağını açtı. Dünyada bir sosyalist sistem oluştu. Bun-
dan sonra sosyalizm, dünyadaki tüm gelişmeleri etkiler oldu. Sermaye (kapitalist
üretim ilişkileri) ile emek arasındaki sınıf mücadelesi görülmemiş boyutlara ulaştı.
Teknolojik gelişme akıllara durgunluk verecek ölçüler aldı. Dünyamız bilimsel-tek-
nolojik devrim çağına girdi.

Toplumsal gelişmenin genel yasallıklarından başka, her tarihsel dönemin de ken-
di özgül gelişme yasallıkları vardır. Nükleer enerjinin damgasını vurduğu çağımızın
da elbette ki kendine özgü yasallıkları olacaktır. İnsanlık bugün nükleer çağın temel
sorunuyla “ya birlikte yaşamak, ya da birlikte yok olmak” sorunu ile karşı karşıya
gelmiştir. Bu sorun tüm öteki sorunların rollerini ve önceliklerini de belirlemektedir.
Bu olgu, zamanımızda hiç kimsenin görmemezlikten gelemeyeceği nesnel bir ger-
çektir.

İnsanoğlunun elinde bugün nükleer savaşta yok olmamak için yalnızca tek bir se-
çenek vardır. Öyleyse, sınıf savaşında kimi değişiklikler gerekecektir. Günümüzde
sınıfsal ve ulusal çıkarları, ideolojik ve diğer farkları dar bir çerçeve içinde anlama-
yı bir tarafa bırakmak zorunlu olacaktır. Nükleer çağın koşullarında, dünyamızın
her iki toplumsal sistemi de siyasal amaçlarına savaşla ulaşamazlar. Birbirine rakip
her iki sistem de, her şeye karşın dünya barışını korumak için işbirliği yapmak zo-
rundadırlar.

Çağımızın bu zorunluğu devrimcilere yeni yükümlülükler yüklüyor. Bizler bugün
yalnızca kapitalizmin sömürü, emperyalizmin bağımlılık ilişkilerini açıklamak ve bun-
ları değiştirmek için mücadele etmekle yetinemeyiz. Biz bu devrimci amaçlarımızı
gerçekleştirebilmek için dünyayı yok olmaktan kurtarmakla da yükümlüyüz, hem
de öncelikle. Oysa, hep bildiğimiz gibi, dünya egemenliği hayalinden bir türlü kur-
tulamayan emperyalist güçler planlarından hala vazgeçmiş değiller. Bunlar en kaba
dogmalarla, en akıl almaz yalanlarla savaşçı ideolojilerini yaymaya ısrarla devam
ediyorlar. Nükleer savaş tehdidi, ABD askersel kompleksleri ve savaş tacirleri tara-
fından inatla canlı tutulmaktadır.

(6) Agy, C 41, s.85

Günümüzün bu nesnel gerçekleri, nükleer çağın dayattığı yeni politik düşünceyi kabule zorluyor; eskimiş düşüncelerden, dogmatik kavrayış ve davranışlardan silkinip kurtulmayı istiyor.

Hareketimizin değişmesine ayakbağı olan dogmatik kalınlardan kurtulmanın yolu yeni politik düşünce ve kültürü özümsemekten geçmektedir. Bu konuda Sovyetler Birliği'nin deneyimi önemlidir. Sovyet toplumundaki sözkonusu deneyimin önemini M.Gorbaçov şöyle dile getiriyor: "Bütün toplum için önde gelen sorun dogmatik düşüncenin yenilmesidir. Çünkü bu düşünce politikacıda da, edebiyatçıda da, bilim işçisinde de var. Düşünsel alanda çalışanların hepsinde var. Bu olgu teorik analizleri, politika oluşturmaya, vb. büyük ölçüde belirliyor."

Kanımda bu sorun, tamamen başka bir açıdan da olsa, Türkiye için çok daha günceldir. Dogmacı düşüncenin, kulluk-efendilik ilişkilerinin kol gezdiği Türk toplumunda oynadığı rolü, Sovyet toplumundaki rolüyle karşılaştırmak sözün tam anlamıyla saçmadır. Fakat, ilerici aydınlar ve devrimci sol güçler açısından yapılacak bir karşılaştırma için, bu söylenemez.

Dogmatizm insana özgü bir olgudur. Bu mikrop bize boş yere pek çok devrimci güç ve enerji harcatmış. İçi boş "sihirli formüller", hazır kalıplarla yapılan kahredici mücadele hareketimize yıllar kaybettirdi. Bunun gerçek faturasını çıkarmanın hareketimizin geleceği açısından, birçok bakımdan, çok yararlı olacağı inancındayım.

Anlayabildiğim kadarıyla bizim harekette dogmatizmin düşünsel kökeni metafiziğin bir türüne dayanır. Bu antidiyalektik anlayış, fikirden hoşlanmaz, ondan korkar, canlı düşünceyi cansız bir nesne olarak kavrar, onu "sihirli formüle" çevirir, eylemin içeriğine değil, onun yaratacağı formel etkiye önem verir, görünüşe, gösterişe "devrimcilik" diye inanır, gerçek durumun somut analizini yapmaz, gerçekdışı durum tabloları çizmeyi yeğler. Gözlenimlerime göre, dogmacı düşünce bizde olguları birbirinden bağımsız olarak ele alır ve tek yanlı, subjektif, Makyavelce yorumlar. Kanımda bu antileninist yaklaşım, bizim hareketimizde sorumsuz ve keyfî tutumlara elverişli ortam yarattı, bölünmelerde önemli bir etken oldu.

Hiç kuşku yok ki, yukarda açıklanan deneyimler bizler için çok öğreticidir, yeter ki onlardan yaratıcı şekilde ders alabilelim. Bizim pratiğimiz gösterdi ki, bu iş hiç de söylendiği gibi kolay bir sanat değil. Onları kopya etmek ya da mekanik olarak aktarma yapmak yarar yerine zarar verir inancındayım.

Başka ülkeler komünistlerinin kendi hatalarını düzeltmeleri bizim çalışmalarımızı iyileştirmez, bizleri kendi yanlışlarımızı düzeltme yükümlülüğünden kurtarmaz. Güçlüklerimizi halka söylemekten korkmamalıyız. Gerçeğin ölçütü, yaşam göstermiştir ki, en doğru davranış ilkesel davranıştır. Kendi uzun pratiğimizden çıkan derse göre, inandırıcı olmanın ve otorite sağlamanın kolay yolu yoktur.

Yenilenme politikamız bizden hareketimizin dogmatizmden gördüğü zararların ne olduğunu, nesnel ve somut olarak bilmemizi istiyor. Uluslararası devrimci harekette bu konuda suskunluğu yeğleyen birimler giderek azalmaktadır.

Lenin, partinin kendi geçmişini eleştirel olarak değerlendirmesini, hatalarını kabul etmesini ve düzeltmesini, onun politik olgunluğunun bir göstergesi olarak görüyordu. Siyasi partinin kendi hataları ile ilgili davranışı onun ciddiyetini, sınıfına ve

emekçi kitlelerine karşı ödevlerini yapıp yapmadığını gösteren en önemli ve en doğru ölçütlerden biridir. Partinin ciddiyetinin, yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin, kendi sınıfını ve giderek kitleleri eğitme ve öğretme görevini gerçekleştiremediğinin göstergesi yanlışları açık olarak kabul etmek, bunların nedenlerini açıklamak, bunları doğurmuş olan durumu tahlil etmek, hataları düzeltmek için gerekli araçları özenle araştırmaktır”(7) diyor.

Bu ilkesel tutum bizim için de geçerlidir kanısındayım. Bizde kendisine marksist diyen örgütlerden her biri, Lenin'in bu sözleri üzerine artık mutlaka düşünmelidirler sanırım.

*
* *

Özetle, günümüzün gerçekleri bizlere kalıplaşmış eski düşüncelerden öncelikle kendimizi kurtarma görevini dayatıyor. Bu alanda ne yapılabilir? İdeolojimizin ve devrimci hareketteki konumumuzun bizlere yüklediği görevin gereği olarak, devrimci düşünsel yenilenme alanında bugün ne yapmalıyız?

Bence politik-düşünsel alanda önce kadrolarda şu devrimci bilinci yaratmalıyız: Kişilerin siyasal karakterleri “onların kendi politik açıklamalarına göre belirlenemez.”(8) Kimse, “ben marksist-leninistim, benim ideolojim dogmatizme karşıdır” demekle, kalıplaşmış ve yerleşmiş inançlardan kurtulamaz. Nasıl ki, “düşüncede tekele karşıyım” demekle insanoğlu düşünce egoizminden kurtulmuş olmuyor ise. Bu tür örnekler istendiği kadar çoğaltılabilir. Bu konuda sorun yeni ve demokratik bir siyasal kültür sorunudur. Yanılmıyorsam, bu sorun yeni politikanın odak merkezini oluşturuyor.

Kanımda, günümüzde böyle bir siyasal kültürü özümseyip ona göre davranmaktan hareketimiz, öncü bir güç olarak demokratikleşme sürecinde tüm etkinliğini gösteremez. O halde, yeni siyasal ve ahlaksal kültür anlayışıyla bir an önce donanmak için paçaları sıvamalı ve kendimizi, ülke ve dünya gerçeklerinin istemlerine ve marksist-leninist ülkü ve ilkelere göre yenilemeliyiz. Leninciym demekle leninci olunmadığını, leninci olmak için siyasal ve ahlaksal düşünce alanında bilimsel nesnellığe sahip olma, kalıplaşmamış kararlar almak için cesurca araştırma ve eskimiş şemaları yılmadan yırtıp atma yeteneği kazanmış olmak gerektiğini öğrenmekle yükümlüyük.

Leninciliğin, “bizde, kimi önemsiz olumsuzluk dışında, her şey yolunda” türünden, çizilen ve boş bir iyimserliği yansıtan pembe tablolara itibar etmediğini, onun gerçek olgulara dayanan objektif analizlere değer verdiğini kavramalıyız. Akla aykırı olan kör inançların yerine, duygusalılık ve ideolojik tutkunluğu bir tarafa iterek, olanaklardan en öncelikli olanı, fikirlerden en gerçekçi olanı, şekillerden en ileri olanı, seçip kullanabilmeliyiz.

Yeni siyasal bilgi ve kültürle donanacak kadrolarımız, basmakalıp ve her yorum açık yuvarlak sözlerin dışında doğruları arayıp bulma yeteneği kazanacaklardır. İnsandan insana, keyfi olarak değişen bir “gerçek” bulunmadığını, mutlak gerçeğe de hiçbir zaman ulaşılamayacağını, “nesnel gerçek” dediğimiz günümüzdeki gerçe-

(7) V.İ.Lenin, Top. Yapıtlar, C.41 s. 40-41.

(8) V.İ.Lenin, Agy, C.38, s.344.

ğin, zamanla tamamlanarak yarının gerçeği olacağını, bugünkü gerçeğin yarınki karşısında göreceli olduğunu anlayabileceklerdir.

Böylesi bir bilimsel görüşle silahlanmış olan insan her zaman araştırmacı, şüpheli ve yeniden araştırmacı olacak ve dogmatizm virüsüne karşı bir tür bağışıklık kazanmış gerçek bir devrimci olacaktır. Ancak böyle birisi, “omuzlarının üstünde kendi kafası olan, her olayı inceleyip anlayabilen”⁽⁹⁾ gerçek bir devrimcidir.

İşte bu türden devrimcilerin oluşturduğu bir parti, ortak görüş sahipleri arasında birlik ve eylem birliği için diyalog yürüten yöneticilerin ciddiyet ve yeteneklerini doğru olarak değerlendirebilir. Böyle bir parti zaman zaman, yalandan daha tehlikeli olan yarı gerçeği asıl gerçekten ayırtedebilir; yeniye açık fikirleri sorumluluk duygusuyla dinleyebilir ve benimseyebilir; marksist-leninist düşünceyi çarpıtan formülleri anlayabilir; parti politikasını yetenekle savunabilir; parti içi demokrasinin ve yapıcı eleştirinin geliştirici bir güç olduğunu anlar ve bunları gözbebeği gibi korur; böyle bir parti her eleştirinin eleştiri olmadığını, ama her fikrin bir eleştiri olduğunu bilir; böyle bir parti “yukardakiler parti için düşünüyor, ben kendi işime bakayım” diyemez. Tek sözle, yeni politik düşünceyle gerçekten donanmış parti, parti çizgisinin marksizm-leninizmden sapıtılmasına, dogmatizmin en yaygın biçimi olan sorumlusuzluğa ve formel yaklaşıma göz yumamaz.

Bence burada, “düşünsel alanda kendimizi yenilemeliyiz” diye, iki basit sözcükle belirlediğimiz yeni görev, öyle söylendiği gibi, kolayca gerçekleştirilebilecek türden bir iş değildir. Bunu basit bir iş olarak görmek çok tehlikelidir. Eyyamcıların, eski düşüncelerini hiç de değiştirmeden, hepimizden daha yüksek sesle, “kahrolsun hurafecilik!”, “yaşasın marksizm-leninizm!” diye bağırarak, eski düşünceyi “yeni düşünce” diye dayatmayı denemeyeceklerini düşünmek saflık olur. Ayrıca, gerçekten de insan alıştığı eski siyasal görüşleri, yenileriyle, doğal olarak, elbise değiştirir gibi, kolayca değiştiremez. Fakat bizim devrimci görevimiz bu zor olan değişimi gerçekleştirmektir. Bu, bizim için politik bir eylem niteliği taşıyor. Yenilenme politikamızın başarısı, geçerliliğini yitirmiş, deyim uyuysa “çağdışı olmuş” politik görüşlerimizi ayırtedip, yenileriyle değiştirmemize bağlıdır. Tersini düşünmek kuramsal olarak yanlış, siyasal olarak ise zararlıdır. Dogmatik düşünce ve davranışı tarihin çöplüğüne atmadan yeni politik düşünceye yaşam yüzü göstermek mümkün değildir.

(9) V.İ.Lenin, Agy. C.41, s.52.

Yuvarlak Masa

TARTIŞMA KÜLTÜRÜ

Katılanlar

Serhat BAYSAN, Selçuk ÇALHAN, Necmi DEMİR, Sezai SARIOĞLU

Nisan ayı içinde, Sosyalist Birlik dergisi yazarı Necmi Demir, Görüş dergisi yazarı Selçuk Çalhan, Yeni Öncü dergisi yazarı Sezai Sarioğlu ve Yeni Açılım dergisi yazarı Serhat Baysan bir masa çevresinde "tartışma gereksinimi"ni tartıştılar.

Üzerinde durdukları konu: Bugün marksistlerin yaygın bir tartışma isteği içinde olmalarıydı. Bunu tartışmanın yapılar arasında ve içindeki yansıma biçimi izledi. Son olarak da, bugün öncelikle neler tartışılabilceği üzerinde duruldu.

S. Baysan: “Marksistler dogmaları reddediyorlar ve tabuları aşmaya yahut yıkmaya çalışıyorlar ”

Marksist hareket, bugün birkaç ortak varsayımı ortaya koymuş durumda. **Birincisi**, bölünmüş durumda. Bunu artık kabul etmeyen kimse yok. **İkincisi**, sol kendi içine kapalı durumda, yani kitlelere uzanamıyor, mesajını iletemiyor. **Üçüncüsü**, ülke gündemiyle ade-ta ilgisini kesmiş bir görüntüde. Ülkenin içinde bulundu-ğu koşullarda, yapılanlar edilenler, bir anlamda gös-termelik kalıyor, pek fazla mücadele özelliği taşı-mıyor. Ve bu üç durum aslında birbirini doğuruyor, bi-risi diğerini koşulluyor, bir fasit daire şeklinde. On se-ne önce durum daha değişik miydi? Açıkçası, değildi. Ama, yine de on yıl öncesinden bir farklılık var: Bun-ların aşılması doğrultusunda hakim bir istek, önemli

bir kabarış kendisini gösteriyor. Ve bana kalırsa, bu durum yeni süreci ortaya çık-a-rıyor, tanımlanması gereken yeni bir süreci belirliyor. Yani, Türkiye marksist hare-keti 5-10 yıl öncesinden farklı bir süreci yaşamaya başladı.

Burada şu saptamayı yapmaktan yanayım: Bu süreç bir öncekinden niteliksel ola-rak farklı bir süreç, yani marksist hareket bir kopmayı saptamak zorunda. Bunu bir öncekinin devamı, doğal bir uzantısı, yahut da, on yıl öncesinden gelen birtakım birikimlerin bugünkü aldığı biçim gibi saptarsak, bana kalırsa, durumu tam belirle-miş olamayız. Bir kopmayı, bir ayrışmayı, ayrı bir özelliği belirlemek zorundayız. Ve bence bunun yapılmaması halinde, hareket bugünkü sorunları aşmaya muktedir olamayacaktır. Bugün, bu süreci neler tanımlıyor, nasıl tanımlayabiliriz dersek, sa-nırım, sürecin yeni olduğu, yeni birtakım şeyler yaşamakta olduğumuz, söylenebi-lir. Bu değişikliğe nelerin katkıda bulunduğu, nerden kaynaklanarak yeni bir süreç girdiğimizi ana başlıklarıyla söylemek gerekiyorsa şunlar kaydedilebilir; **Birincisi**, yine bölünmüşlük durumunu düşünüyorum. **İkincisi**, hiçbir yapının geçen süre içinde kendisini hakim yapı olarak, belirleyici yapı olarak marksist solda gösterememiş ol-masını düşünüyorum. **Üçüncüsü**, dünyada son yıllarda yaşanmakta olan büyük de-ğişimlerin etkisi olduğunu düşünüyorum. **Dördüncüsü** ve bence çok önemli bir nokta, Türkiye için herhangi bir marksist hareketin Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı, top-lumsal yapısı konusunda bilimsel ve kabul edilebilir bir tahlil yapamamış olmasını düşünüyorum. Bu dört belirleme, bence, bu yeni sürecin nedenlerini oluşturuyor.

Tanımlamaya çalıştığım sürecin ana özelliği de, genel bir sorgulamayı içermesi. Artık marksistler irdelenmeden, kanıtlanmadan hiçbir bilginin bilgi olarak, doğru olarak kabul edilmemesi gibi bir eğilim içindeler. Her şeyi sorgulamaya, her şeyi tartışmaya çalışıyorlar. Dogmaları reddediyorlar ve tabuları aşmaya yahut yıkmaya çalışıyorlar, geçmişin değerlendirilmesinin yapılmamasından hoşnutsuzlar. Bunu dile getirmeye çalışıyorlar. Kısacası bir tartışma istiyorlar. Ama yine de, bu tartışma bir türlü kendisini bulamıyor. Tartışma, bana kalırsa, çok dar bir çevrede yapılabili-yor. Bir anlamda, hareketlerin merkezlerindeki az sayıda insanın katılabildiği bir tartışma durumunda. Oysa ki, bugünün ihtiyacı, çok daha geniş ve marksist insan-

ların tümünün katılmasını gerekli kılan ve hem yapılar arası, hem de tek tek marksistler, bireyler arası eşit bir karakterde yürütülmesi gereken bir tartışmadır.

Bu tür bir tartışmanın, özlenen tartışmanın neden gerçekleştirilemediği konusunda neler sıralanabilir? Nedenler üzerinde durmak, açıkçası ayrı bir tartışmayı başlatmak anlamına geliyor. Türkiye’de marksistler, arkadaşlarımız neden tartışmaya katılmıyorlar, neden düşüncelerini ortaya aktif biçimde koymuyorlar? Belki de, öncelikle tartışılması gereken konu bu olmalı, diye düşünüyorum. Bir kere, içinde bulunduğumuz toplumsal yapı buyurgancı. Yukardan bekleme eğilimi geleneksel bir karakter gösteriyor. Bu özellik solu da etkiliyor. Hareketlerin hemen hemen tümü stalinist bir gelenekten mayalanıyorlar. Tartışmanın, farklı düşüncelerin aynı anda, aynı zaman diliminde olmasına yatkın bir geçmiş, bir gelenek Türkiye’de yaşanmamış. Aslında, dünyada bu ne kadar yaşandı diye de düşünülebilir. Ama Türkiye’de hiç yaşanmamış. Marksist hareketin yasallığı doğru dürüst bir türlü yürümediği için hareketler kendi doğal kanallarını işletmekte sıkıntı çekiyorlar, doğal kanalların işleyememesi bir sürü şeyin önüne geçiyor. Var olan çevreler küçük çevreler, kendi içlerine kapalı kalıyorlar. O kanalların doğal akışkanlığı içerisinde de bir şeyler ortaya çıkamıyor. Ve galiba, Türkiye dünyadaki gelişmeleri epeyce geriden takip etmek gibi bir olumsuzluğu da taşıyor. Bilgilenme ve bilgiler Türkiye’ye epeyce geç ulaşıyor. Bu farkın giderek kapanmakta olduğunu söylemek mümkün, ama aradaki açığın ortadan kalktığını söylemek pek mümkün değil.

Bana göre, neden tartışmanın kitleselleşmediğinin nesnel temellerini bunlar oluşturuyor. Aşılabilir mi diye düşünüyorum, kuşkusuz bir bölümüyle aşmak mümkün olabilir. Nasıl? Toplumsal yapıdan gelen özelliklerimizi bir çırpıda aşmak mümkün olmayabilir, ama, başka bir takım şeyler gerçekleştirebilirsek, önlemler alabilirsek, bu konuda yol katetmek mümkün olabilir.

Bizler şöylesine bir duygu içine giriyoruz: “Ters” birtakım şeylerin söylenmesi halinde yapının dışlayacağı kuşkusu; “ya dışlanırsam, ya bu söylediklerim aykırı düşer, yalnızlaşırsam” kaygısıyla bir psikolojik ortam yaratılıyor. Bu ortamın değişmesi için neler yapılabilir? Açıkçası olumsuz örnekleri daha fazla yaşıyoruz, ama yine de bunun aşılması mümkün. Bir kere, bir takım alışkanlıklardan vazgeçmek gerekiyor. Elbette, “gerçekiyor”la “yapılması iyi olur”la olabilecek şeyler değil.

Her şeyden önce merkezlerin, doğrular-yanlışlar ilan etmesinden çok kendilerini tanıması gerekiyor. Tartışmada bir zamana kadar “hakemlik yapısı”, belli bir zamandan sonra da, “doğrular” ve “yanlışlar” saptama yaklaşımından vazgeçmesi gerekiyor. Tabii, merkezlerin kendilerinin de taraf olma hakkı, yahut kendi içinde de ayrı taraflar olabilece hakkını belirlemek gerekiyor. İkincisi, “tarihten dersler verme” alışkanlıklarından da kurtulmak gerekiyor. Bunu şöyle örnekleyebilirim: Söz geliş 1905’lere 1917’lere dönerek, klasiklerden alıntılar yaparak, o dönemdeki bir takım olayları günümüze aktararak, tartışan taraflardan, düşüncelerden birisine yanlışları, doğruları göstermek alışkanlığından vazgeçilmesi gerekiyor. Geçmişin her şeyiyle olmasa bile, bir bölümüyle aklanması alışkanlığından vazgeçilmesi gerekiyor. Ne var ki, Türkiye’de genelde yapılan, gördüğümüz eğilim bu. “Evet birtakım yanlışlıklar oldu, ama şu doğrular da vardı” anlayışı daha hakim. Bir takım yanlışlıklarına karşın, hareketin genelde doğru bir çizgi izlediği eğilimi hakim. Bunun bırakılması gerekiyor kanımca. Ve başka bir önemli öncül olarak, yapılardan birisinin kendisini “tek doğru çizgi”, diğerlerini sapma olarak görme alışkanlığını terk etmesi gerekiyor. Çünkü bu, bir süre sonra yapının kendi içinde de uygulamaya başladığı

yöntem oluyor. Yani bir takım insanlar “doğru çizgi”yi, doğru eğilimi belirliyorlar bir takım insanlar da, düzeyleri farklı olmakla birlikte “sapma”yı belirler hale geliyorlar. Bunlardan vazgeçmek gerekiyor. Bunlar aşılabildiği takdirde, zannediyorum, Türkiye’de marksistler tartışabilir ve Türkiye’nin, marksist hareketin sorunlarını aşmaya yönelik bir duruma gelebilirler. Ve bu duruma gelirlerse zannediyorum pek çok sorun bugün olduğundan daha farklı görünmeye başlayacaktır. Bugün sorun olarak önümüzde duran, aşamadığımız pek çok şeyin aslında aşılmayacak şeyler olmadığı, birlik noktalarının ayırım noktalarından çok fazla olduğu ve ülke gündemine müdahale etme şansının, görüldüğünden çok daha olanaklı olduğu ortaya çıkacaktır.

N. Demir: “Her zaman tartışacağız, tartışmanın bittiği yerde hayat biter”

Bugün marksist solda bir tartışma ihtiyacı olduğundan söz ediliyor. Sanıyorum burada kastedilen özgül bir şey, yani genel tartışma ihtiyacından söz edilmiyor. Çünkü her zaman tartışacağız, tartışmanın bittiği yerde hayat biter. Bugün de tartışma ihtiyacından bahsederken, bunu sadece tartışma ihtiyacıyla sınırlamak bana biraz lüks geliyor, biraz geri geliyor. Bugün marksist solun içinde bulunduğu durumda, belli arayışlar içerisinde, belli hedeflere dönük tartışacağız şüphesiz. “Lüks” olmayan, ihtiyaç olan budur.

Burada tartışmanın hedefleri ve tartışma ihtiyacının nedenleri açısından üç saptama yapmak istiyorum. En önemli problemlerden bir tanesi marksist solun bölün-

müslük kıskacında kalması. Türkiye’de aşağı yukarı yüz yıldır bir sosyalist hareket var. Fakat bu sosyalist hareket son 25 yıldır büyük bir atılım yaptı ve kitleselleşti. Türkiye son 25 yıldır sola kayıyor. 12 Mart’a, 12 Eylül’e rağmen, önemli kesintilere rağmen bu böyle. Bu sola kayış içinde ilginç ve paradoksal bir durum yaşandı: Türkiye sola kaydıkça, sosyalist hareket kitleselleştikçe, sosyalist hareketin örgütlü güçleri ya bölündü ya da marjinalleşti. Bu birinci saptama. İkincisi, Türkiye solu kitleselleşti, Türkiye sola kaydıkça, ama sosyalist hareket işçi sınıfı omurgası üzerine oturmamıştı. Yani işçi sınıfı hareketiyle sosyalist hareket birleştirilemedi, birleşemedi. Türkiye’nin bugünkü dinamiklerine uygun bir şekilde bu yapılamadı. Üçüncüsü, program sorunu. Türkiye, toprağı hızla çözölen kıpır kıpır bir dinamik geçiş toplumu. Sınıfların toplumsal konumlarını bile sarsan ve değiştiren hızlı bir geçiş yaşıyor Türkiye’de. Bu da solun Türkiye gündemine tutunmasını güçleştiriyor, programları aşındırıyor. Bugün 60’lar sonrasında oluşan programatik hedeflerin bir kısmının aşıldığını, bir kısmının köşesizleştiğini, solun adeta programsızlaştığını saptamak çok önemli. Solun bir kısmı, bu soruna düzce içi programlar üreterek, diğer bir kısmı da programsızlığı kutsayarak cevap veriyorlar.

Bu saptamalardan yola çıkarak, ihtiyaca cevap verebilecek tartışma konularını şöyle görüyorum: Solu bölünmeler kıskacından ve marjinalleşmekten kurtaracak bir

tartışma. Solun işçi sınıfı ile birleşmesini, sosyalist solun işçi sınıfı omurgası üzerine oturmasını sağlayacak bir tartışma. Solun Türkiye gündemini yakalayan devrimci bir program üretmesini, alternatif bir toplum projesine kavuşmasını sağlayacak bir tartışma. Tabii ki, bu tartışma konuları dünyadaki gelişmeler dikkatle gözlenerek sağlıklı bir sonuca ulaşabilir.

S. Çalhan: “Çok seslilik gerekiyor, monolitik kutsamaların kaldırılması zorunlu ”

Bana yuvarlak masanın konusu tartışma kültürü olarak aktarıldı. Türkiye’de bir tartışma kültürü var mı yok mu, bunu ele almak gerekiyor. Geçmişte de tartışma konuları vardı, ama bugün tartışma daha da yaygınlaşıyor. En azından buraya toplanan arkadaşların kendi içlerinde, eskiye oranla daha derinlemesine bir tartışma olduğunu biliyoruz. İşte **Yeni Açılım**’ın son sayısında konuların çeşitli taraflarca ele alınması, onun yanı sıra **Yeni Öncü**’de sanıyorum böyle bir tartışma oldu. **Görüş** dergisinde parti üzerine, birlik üzerine çeşitli görüşler belirtilebiliyor. Yine **Sosyalist Birlik** çevresinin tezleri var, tartışıyorlar. Bu anlamda, Türkiye’de hareketin gelişmesiyle birlikte, tartışma gündemi de giderek kabarıyor.

Elbette, tartışma son 2-3 yıldan beri hızını giderek artırmaya başladı. 80 öncesi de tartışmalar vardı fakat 12 Eylül’de durdu, ya da bir tartışma olarak çok dar çerçevelerde gündem belirlendi. Tabii ki tartışmanın bu denli gelişmesinin bir nedenini de dünya süreçlerinde aramak gerekiyor. Sovyetler Birliği’ndeki glastnost ve perestroika olayı dünyanın yeniden gözden geçirilmesi, marksizmle ilgili sorunların yeniden ele alınması sonucunda, geniş boyutlu bir tartışma ortaya çıktı. Yeni düşünce tarzı, global sorunlar, sosyalizmin sorunları yeni tartışma platformları yarattı. Kuşkusuz, 70 yıllık deneyime sahip bir partinin ve sosyalist sistemin bu tür tartışmalara girmesi hemen bütün dünyayı etkiledi.

Bugün tartışılan konulardan biri dünyanın durumudur. Giderek özgülleşerek, herkesin kendi ülkesinde bu tartışmalara girmesi, yeni sorulara kendini zorlaması söz konusu oluyor. Gerçekten, bir yerde bazı dogmaların yıkılması için tartışma çok önem kazanıyor; hatta bunu zorlamak da önem kazanıyor.

Serhat’ın dediği gibi, tartışmaktan korkmak, yanlış yaparım diye kaygılanmak söz konusu olabiliyor. Hele bizim gibi dikteci toplumlarda, tartışmaya açık olmayan, sivil toplum geleneğinden uzak olan toplumlarda bu eleştiri olgusu, tartışma olgusu çok daha zayıf. Buradaki arkadaşların hepsi bilirler: Daha önceki dönemlerde de bazı tartışmalar vardı. Örneğin MDD ve sosyalist devrim tartışması, dergilerde, sol çevrelerde çok yapıldı. Hatta yumrukleşmalara kadar varıldı. Bu tartışma somutta neyi getirdi? Tartışma birinden birinin “galip” gelmesi biçiminde ortaya çıktı. Bu anlamda baktığımızda, bilimsel bir tartışma yöntemi Türkiye’de henüz yerleşmiş değil, böyle bir kültür gelişkenliği yok. Herhalde bu saptamada hepimiz mutabıkız.

Hareketin bölünmüş olması, hareketin bölünmüşlüğüyle beraber, herkesin kendi yapıları içinde daralması ve bu daralmanın getirdiği bir şey olarak tartışmanın kısırlaşması, yani “en doğruyu ben bilirim” biçimindeki yaklaşım, çeşitliliğin, çok boyutluluğun etkin olmaması, veya bunların dinlenir hale gelmesinden kaynaklanıyor. Oysa, bugün çok daha farklı düşünebiliyoruz.

Çok seslilik gerekiyor, monolitik kutsamaların kaldırılması zorunlu. Doğrunun tek bir kişide, ya da tek bir grupta olmadığını, bunun daha geniş bir biçimde tartışılmasını ve bu arada hatanın da önemli bir şey olduğunu kabul ediyorum. Çünkü, hatanın somut çözümlenmesi sonucunda, nesnel hakikatin çözümlenmesi, yani onun momentlerini ortaya çıkarmamız çok daha kolay olacaktır. Bu manada hatanın da bir önemi vardır.

Türkiye bugün tam bir sorunlar yumağı. Hangi konuların öncelikle tartışılabilceğine gelince, ben ilk kalemde on konu sıralayabilirim. Tabii, bana kalırsa bunların hepsi de önemli konular. Ama önümüzde duran en önemlisi bölünmüşlük, bu konuda sanırım hemfikiriz. Bu bölünmüşlüğün aşılması çabası aynı zamanda geçmişin muhasebesini, geçmişin bir değerlendirmesini, bir açıklığın ortaya çıkmasını getiriyor beraberinde.

Okuyoruz, hareketin geçmişini değerlendirmelerinde, öncülerimiz yani “eski tüfekler” tartışmalarda kişisel sürtüşmelere giriyorlar. Bu da öğretici bir şey bizim için. Demek ki, hareketin yaşadığı bu kopukluk, bu yığınsallaşamama giderek subjektiviteyi beraberinde getirmiş, tartışmayı daraltmış. O manada baktığımız zaman, bugün yeni sentezlere varmanın daha somut konular üzerinde sağlanması kaçınılmaz hale geliyor.

Bu tespitlerden biri de bölünmüşlük, bunun nasıl aşılabacağı ve bugün, sanıyorum en sıcak noktalardan biri birliğin nasıl gerçekleşeceği meselesi.

Tabii, bunun arkasından program meselesi gündeme geliyor: Bu hareketler ve güçler nasıl bir programda anlaşacak? Bunun tartışılması gündeme geliyor ve bana kalırsa burada kırılması gereken bir nokta çok önemli: Bu tartışmanın belli bir alandan çıkartılıp genişletilmesi, yani yığınsallaştırılması, kitlelere duyurulabilmesi. Tabii, bu da olanak meselesi, iradi bir şey değil. Ancak bu ilkeyle hareket ederek, tartışmayı daha geniş bir platforma yaymak, yani bu çok sesliliği şimdiden hayata geçirebilmekle mümkündür.

Şimdi bu anlamda, hareketimizin bölünmüşlüğünün giderilmesi sosyalist hareketle işçi hareketinin birleşmesini sağlayacak bir olaydır. Bugün işçi hareketi ve sosyalist hareket bir ölçüde ayrı ayrı mecralarda akmaktadır. Bunların birleştirilmesi, ancak öncü bir gücün o boşluğu doldurmasıyla mümkün olacaktır, bu öncü güç de, biraz önce bir arkadaşın da tespit ettiği gibi, şimdiye değin hakim bir yapı olarak, somutla kendisini kabul ettirmiş bir güç olmadı. Dolayısıyla, bunu yaratmamız ve 2000’li yıllara girdiğimiz şu günlerde, nasıl bir Türkiye ve nasıl bir hareket, sınıfa, kitlelere nasıl bir yol göstermeliyiz sorusunu tartışmamız gerekiyor. Ve bu tartışmada, öyle sanıyorum ki, çok geniş boyutlu bir tartışmadır.

Dikkat edilirse artık, tartışmalar eski dönemlerdeki darlığından çok boyutluluğa dönüşüyor. Bugün yaşanan, global sorunların tartışılması ve giderek, kendi ülkemizin de bu bağlamda özgül sorunlarının tartışılmasıdır. Bir yerde bunların bütünleştirilmesiyle de karşı karşıyayız.

Geçmişteki katı merkeziyetçi örgütlenmeler, örgüt içindeki demokratizmi de büyük ölçüde etkilemiş durumda, yani demokratizm yerine dikte ettirilen, uygulayan

insan tipi yaratılmış. Şimdi bu tipin aşılması gerekiyor ve bunun da, ancak hem örgüt içinde hem de genel ilişkilerimizde geniş bir tartışma ortamıyla olabileceğine inanıyorum. Tartışmalar hiçbir zaman bitmeyecektir. Tartışma konuları çoğalıyor, orada gelişen bir şeyler var, bir dinamik var demektir. Çünkü bu tartışmaları, ortaya çıkan yeni sorunlardır, yeni tezlerin ortaya çıkmasıdır ve bu, tezlerin tekrar tartışılması biçiminde kendini göstermektedir. Bu anlamda, 1989'lar Türkiye'sinde tartışma konularının bu denli fazla olması ve çok boyutlu tartışma konularının ortaya çıkması bir dinamizmin ortaya çıktığını gösteriyor. Bunlar bizim çok derin düşünmemizi gerektiren somut veriler olarak karşımıza çıkıyor. Bugün sayısı 600 bine yaklaşan kamu işçisi çeşitli eylemler koyabiliyorlarsa ve hatta, giderek bir genel greve turmanma olasılığı bile gözükebiliyorsa, bizim gerçekten sınıfa bakmamızda ve bu tartışmayı daha geniş boyutlu olarak, yani tartışmayı "tartışma" olmaktan çıkartıp, somut meselelerin tartışmasına dönüştürmemizde yarar olduğunu düşünüyorum.

S. Sarıoğlu: "Her yenilgi süreci, biliriz ki, böyle bir muhasebeyi gerekli kılar"

Ashında bir ayıklamanın zorunluluğunu hissediyorum. Açık, marksistlerin tartışmaya gereksinimleri var. İlkini bunu ele alacağım. İkinci olarak, niye derinliğine ve yöntemli tartışmıyoruz sorusu var. Öncelikle şunu söylüyorum: Her şeyde önce, tartışma özgülümüzde, Türkiye'nin marksistleri özgülünde, ilgili sürecin muhasebeyi mutlaka gerekli kılmasıyla ilişkili bir sorun. Yani son 20 yıldır Türkiye'de marksistler iki yenilgi yaşadılar. Bu kavramlara katılalım katılmayalım, ortada sonuçları itibarıyla her birimizin ortak tasvir ettiği bir durum var. Bu tasvirler, sonuç olarak, esas itibarıyla yenilgiye ilişkin olgular. O zaman bir yenilgi yaşandıysa, sorun hem kurumlar hem de bir şeyler

bazındadır. Hatta, bu yenilgiyi sistemli ele aldığımızda (bu başlı başına bir tartışma konusu), burada yenilgiden, askeri bir yenilgiden söz etmiyorum, mahkemelerden tutalım da, örgütsel kurumlara kadar, iddianamelere, sorgulara kadar, bir zincirin tümünü kastediyorum. Yani dört başı mamur bir yenilgiden söz etmek gerekiyor. Sonra da süreci geriye doğru işletip bu yenilginin nedenlerini sorgulama başlıyor. Bireyler sorguluyor bunu ve bu sorguların toplamında da esas olarak teorik ve pratik yenden üretim amaçlanıyor. Bu anlamda tartışma bizzatihi Türkiye'deki marksistlerin yaşadığı yenilgiyle ilgili. Çünkü her yenilgi süreci, biliriz ki böyle bir muhasebeyi gerekli kılar. Yani çok yaygın bir deyişle, "bir musibet bin nasihattan iyidir." Tabii bu başlı başına yeterli bir açıklama getirmiyor. Onun ötesini arkadaşlar açıklamaya çalıştılar. Türkiye sosyalizminin yüz yıllık bir tarihi varsa bu tarihin son 20 yılı çok özel bir tarih. Yani 65'lerden itibaren başlayan bir tarihin genel bir tarih içerisinde özel bir yeri olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bu tarihin kendine ilişkin dönemleri, açılımları, özellikleri var. Bu ilginç özellikleri tahlil etmek gerekiyor. Günü ve yarını kazanmak için gereklilik bu. Örneğin 1974-1980 döneminde devasa boyutlarda bir nicelik birikimi var. Ama bu niceliğin bir türlü sınıf zeminine oturmadığını görüyoruz. Devrimci-popülist dalgalanmalar düzeyinde, devrimci-demokrat dalgalanmalar düzeyinde toplam bir süreç yaşandı. Üç aşağı beş yukarı tarihin öznesi proletarya-

dır diyen ekipler içerisinde bile sınıfla ciddi ilişkilerin kurulmadığı pozisyonlar görüyoruz. Ve bugün de, “marjinaliz” diyoruz. Bir tarafta devasa bir nicelik birikimi gelişti, 1974-1980 döneminde zaman zaman kitleselleştik, ama sınıf içerisinde kitleselleşemedik, niteliğe tekabül eden bir kalıcı yer tutamadık ve bugün baktığımız zaman niçin diye sorguluyoruz. İdeolojik, politik, örgütsel, pratik süreçler olarak sorguluyoruz. Kabarışım bu kadar yüksek ve görkemli -nicelik anlamında kullanıyorum- geriye kaçışın da bu kadar devasa olduğu bir toplum bilmem var oldu mu dünyada? Yani 12 Eylül’e kadar çok büyük bir yükselme var. 12 Eylül’den sonra da hayat duruyor ve korkunç bir geriye kaçış süreci yaşanıyor. O zaman biz kendi yaşadığımız toplumun dinamiklerini deşifre etmek zorundayız. Öznel hatalar bir yana, sınıfın gelişmesini, halk kitlelerinin gelişmesini yani Türkiye’de işçi ve emekçi halk kitleleri nasıl öğreniyor ve örgütleniyor, bunu tahlil etmek zorundayız. O zaman şunu görüyorum: 74-80 döneminde bir an geldi, teori bir noktada tıkanıp, pratik tıkanıp. Bunu, tarih olarak 1979 diye düşünebiliriz. Bundan sonra kendini tekrar eden, hatırlanmayan, tekrar edemeyen, geriye sayma “hazırdan yeme” süreci başladı. Daha sonra da, bildiğimiz gibi, 12 Eylül kılıcını attı. Ondan sonraki süreci nasıl yaşadığımızı hep beraber biliyoruz. O zaman, dönemin yukarıda tanımlamaya çalıştığım bu özelliklerine, marjinallik, bölünmüşlük gibi şeyler de katarsak, bireylerin ve kolektiflerin karşısına bunu nasıl aşarız gibi güncel ve tarihsel önemi olan bir sorun çıkıyor: Ve herkes hayatta tuttuğu noktadan bunu nasıl aşarız diyor. Gurbetteyse bunu nasıl aşarız diyor. Türkiye’de serbest bir birey ise, bunu nasıl aşarız diyor. Mahpushanedeyse, zindandaysa bunu nasıl aşarız diyor. Yani herkes farklı noktalardan aynı soruya kafa yoruyor. Diğer taraftan, şu bence çok önemli -ki bu ikinci kalemde çok önemsedğim bir soru- Selçuk arkadaş altını çizdi, dünyada tarihsel planda da tartışmalar var.

Bu belki de bir rastlantı ama bu rastlantıyı kazanıma dönüştürmek için iyi tahlil etmek, yani Türkiye’deki olmazsa olmaz muhasebe süreciyle, iç dinamiklere bağlı muhasebe süreciyle, dünya sosyalizminin pratiklerini sosyalist ülkelerin kendi iç dinamikleriyle oluşan tartışma sürecini, eklemlenmek ve iç içe tartışmak gerekiyor zaten. Ekim Devrimi’nden bu yana, Sovyetler Birliği’ndeki her tartışma dünya sosyalizminin ve kapitalizminin pratiklerini ve ideolojilerini etkilemiş ya da ilgilendirmiştir. Marksistler olarak bu tartışmanın bizleri ilgilendirmemesi mümkün değil, yani orada açıklık, yeniden yapılanma tartışılırken bence nesnel ve kısmen öznel olarak şu deklare ediliyor dünyaya, kendi halklarına: Niçin proleterya bu kadar yabancılaşıldı, niçin proleterya yönetme-yönetilme ilişkilerinde Ekim’deki kazanımlarını, pozisyonlarını yitirdi. Ve “kendine karşı, kendi devletine karşı devrim” yapması gereken günlere gelindi. Veya özgün bir deyimle proleterya “iktidar yeniden sovyetlere” söylemiyle sesleniliyor. Bunlar çok önemli şeyler. O zaman şunu söylemek istiyorum: Yeniden yapılanma, açıklık gibi politikalarla bizzat sosyalistler, sosyalist ülkeler geçmiş ve yaşanan tarihlerini eleştiriyorlar. Burada sosyalizm projesinde ve reel sosyalizmin tanımı ve problemleri bağlamında ne kadar farklılaşırsak farklılaşalım Türkiye marksistleri üzerinde, “Gorbi”nin tartışmalarının doğrudan ve dolaylı etkileri var. Muhasebeyi evrensel bazda genişletmek zorunluluk. Burada bence bir zenginlik var. Şöyle ki; 74-80 dönemini hatırlıyorum, örneğin 74’ten sonraki tartışmalarda biz bu zenginliği yakalayamamıştık. 74’ten sonraki tartışmalar dünya tarihi planında, örneğin, bizim geleneğimiz, tarihimiz açısından “iki şabloncu çizgi dışındaki moment” dolayımında tartışılıyordu. Bugün ise daha bir

geniş zenginlikte tartışma alışkanlıkları sözkonusu. Bu çok önemli. Bugün tartışırken örneğin Marks, Engels, Lenin sistematığı neydi? Üçüncü Enternasyonal'in 4. Kongresi'nin ve sonrasının teorisi-pratiği neydi? Bununla, gerek kendi yaşadığımız süreçleri, gerekse de sosyalizmin 1917'den sonra değişik ülkelerde yaşadığı süreçleri en temel ve elemanter kavramlar üzerinden tartışma, karşılaştırma ve oradan çıkar-dığımız sonuçları içleştirme diye bir sürece girdik. Bu önemli bir zenginlik. Dünya tarihsel planında tartışma alışkanlığı hayatımıza yeni girdi, giriyor. Türkiye sosyalistleri parça yerine bütünden tartışma alışkanlığına yeni girdi. Eğer bu kazanımı, bu potansiyeli yeni tip öğrenme alışkanlığıyla ve ülkedeki sosyalizmin problemlerini, sosyalizmin bizzat teorisinin ve pratiğinin evrensel olduğu bilinciyle, evrensel do-layımlarıyla bağlayabilirsek, sanırım gerçek kazanım olacaktır.

Bir de neden tartışamıyoruz, sorusu var. Tartışma gereklidir diyoruz, 5-10 kere altını çiziyoruz. Seçimlerde birleşik sosyalist kampanya yürüttüğümüz için şunu gö-rüdük: Türkiye'de sosyalistler yenilgi - Eylül- şokundan çıkabilmiş değiller. Brecht bir şiirinde: "Yeniden ayağa kalk" diyor, yenilenler henüz ayağa kalkamıyor, sosya-listler anlamında söylüyorum bunu. Yığınlar daha bir ayağa kalkıyor. Dünkü işçi eylemlerini anımsıyorum burada. Sosyalist özneler, dizinin üzerine kadar doğrulu-yor tekrar düşüyor. 12 Eylül sosyalistleri, bilinçlerinde kireçlenme, tortu olarak ya-şıyor, korku şoku olarak yaşıyor vs. Yani insanlar o şoku atabilmiş değiller. Bura-da tabii psikolojik ve sosyolojik süreçlerden söz edilebilir. Ama bunlar çok önemli şeyler. Yani bir kahve toplantısına gidiyorsun, geçmişte tanıdığım sosyalistler çok daha yılgın, yığınlar daha bir dirençli. Bir de şunu söylemek mümkün: Türkiye'de bugün gerçek ile hakikat görüntüyle yasa, biçimle öz arasında bir karışıklık sözkonusu. Hangisinin gerçek, hangisinin görüntü olduğunu kavrayamıyorsun. Yani bir geçiş yaşıyor. Çok korkunç bir geçiş yaşıyor. Bu anlamda fenomenlerin sarsıl-dığı, yerlerinden ayrıldığı, yeni yerlerini aradığı bir zaman dilimindeyiz. Tüm bun-ları politik ve teorik analizden geçirecek, dünküne göre üstün pozisyonlara sahip birey, birey grupları ve kolektiflerden yoksunuz. Tartışmaya katılan her özne ve her kolektif çok derin tahliller getirme, çok üstün teorik ve pratik çözümleme yap-ma becerisini henüz gösteremedi, muhasebeye katılma anlamında da kuramadı.

Bir de sorunun tartışma kültürüyle ilgili yanı var. Yani Türkiye'de sosyalistlerin siyasal kültüründe tartışma, eleştiri ve özleştirme konusunda tarihten gelen çok ciddi gelenekler yok, bununla da bağlantısı olduğunu düşünüyorum.

S. Çalhan: "Bizdeki tartışmalar hep bölünmeyi getiriyor"

Ben muhasebe konusunda bir iki şey söylemek istiyorum. Türkiye'deki sosyalist hareket kesintili bir süreç izlediği için şimdiye kadar sağlıklı bir muhasebe yapıla-mamış. Yapılan muhasebeler objektif bir muhasebe değil. Muhasebe ilkesel olmalı ve açıkça yapılmalı, bu da her şeyden önce herkesin kendini bir özleştiriden geçir-mesiyle mümkün olabilir. Siz iki yenilginin muhasebesi diyorsanız, ben bunu daha da genişletiyorum: Yüz yıllık tarihin muhasebesinin ele alınması. Çünkü bu gelenek mescesidir. Gelecek geleneğe göre monte edildiğine göre, bu yüz yıllık geçmişin he-nüz sağlıklı muhasebesi yapılmadı. Az çok 1960'lardan sonrasının muhasebesini ya-pabiliyoruz. Bunun öncülüğünü de yapmak lazım. Mesela bugün bu da tartışılmaya başlandı. Ve ben bunu da olumlu görmeye başladım. Yani bugün subjektif düzey-de kalsa da, giderek bunun daha nesnel karaktere kavuşacağını düşünüyorum. Ken-dimizi şuna alıştırmamız lazım: Kendimize ve dışımıza bakarken bunu açık

bir biçimde yapmak gerekiyor. Çünkü tartışmanın sınırı yoktur. Tartışmanın sınırı olmayacağına göre her şeyin gözden geçirilmesinin de sınırı yoktur.

Bana göre bir olayın, hareketin, nesnenin de eleştirisinin yapılmasının sınırı yoktur, bu sınırsızdır. Doğal olarak bu eksi sonsuzdan artı sonsuza aynı biçimde yinelenmeyecektir. Burada demek istediğim; bu eleştirilerin sonucunda ortaya çıkan yeni durumların tekrar eleştiri biçiminde sürüp gideceğidir. Bir de şunun altını çizmekte yarar var: Bizdeki tartışmalar hep bölünmeyi getiriyor. Bu da ilginç. Baktığımızda hep tartışmanın arkasından bir bölünme ortaya çıkmış. İşte MDD ile SD tartışması bunun 60'lı dönemlerde örneklerinden biri. Daha önce de aynı şekilde yapılan tartışmanın arkasından bir bölünme çıkmış. Şimdi bu tartışmalar, bölünme olmadan nasıl sağlanabilir, bir çözüm bulmamız, yeni konsensuslar oluşturmamız gerekiyor. Ve öyle sanıyorum ki, bu tartışma konularından biri de bu bölünmeyi önleyecek, insanların eleştirilerini dile getirebilecekleri ve bunun yanı sıra tartışmanın olabileceği, yani çeşitli fikirlerin olabileceği bir parti modelinin oluşturulması.

Biraz önce stalinist deformasyon denildi. Acaba tartışmadan kaçınmamızı sağlayan modeller üretmemizi engelleyen bu mudur? Bunun aşılması için nasıl modeller kurmamız gerekiyor? Önemli tartışma konularından biri de burada ortaya çıkıyor. Bölünmeyi ortadan kaldırıp bütünleşmeye doğru bir süreç izlemek istiyoruz. Çünkü hayat bizden hızlı gidiyor, biz geride kalıyoruz, olaylar sonuçlandıktan sonra biz onun analizini yapmak durumunda kalıyoruz. İşte bugün Türkiye'deki işçi sınıfı şöyle ya da böyle ekonomik istemlerle de olsa sokaktadır. Bu aynı zamanda 12 Eylül'e karşı bir tepkidir. Ama şu anda Türkiye'deki hareketler, buna sadece kuşbakışı bakmakla yetinmiyorlar. O öncülük boşluğunun doldurulmaması sonucunda karşımızda her zaman bu handikapı görüyoruz. Olaylar, hayat bizi beklemiyor, bizim önümüzde yürüyor, biz biraz daha geriden bakmak durumunda kalıyoruz. Bunun da çözümü o boşluğu doldurmak. Yani sosyalist hareketle işçi sınıfı hareketinin bütünleştirilmesi. Türkiye'deki sağlıklı bir marksist hareketin bir tek merkezde toplanması imkânını bulabilmek. Bu bölünmüşlüğü bugün sağlanmamasının nedenlerinden birini de ben buna bağlıyorum. Çünkü biz böyle bir örgütlenmeden yoksunduk, yani tartışma arkasından bölünmeyi getiriyordu. Oysa bunu aşmamız lazım. Yeni modelde, tartışmalar yeni bölünmeleri getirmemeli, yani bunlar birbirlerine karşı tezler üretebilmeli ama birbirini dışlamamalı, zenginliğimiz olmalı, bu zenginlik içinde çok daha verimli sonuçlara varabileceğimizi sanıyorum.

N. Demir: “Muhasebe anlayışında çuvaldızı hep başkasına batırma alışkanlığından kurtulmak gerek”

Avrupa'da bir Filipinli gerilla lideriyle konuşuyorduk, “sizin ülkenizde kaç grup var” dedik: “Öyle Hindistan gibi 8-10 tane değil, birkaç tane var dedi”. Doğrusu biz Türkiye'de kaç grup olduğundan sözetmeye cesaret edemedik! Bu kadar çok parçalı bir solu olağan görmek mümkün değildir tabii? Ama bu kıskacı aşmaya çalışırken nedenlerini de görmezden gelmek doğru değil. Bölünmelerde Stalin'in gölgesinin, stalinist yaklaşımların önemli payı var. Yani monolitizmin, doğrunun göreceliği yerine tekliği anlayışının getirilmesinin ve bunun toplumsal geriliklerimiz temelinde özel bir anlam kazanmasının önemli bir payı var. Bunun yanında, Türkiye'nin son 20-30 yıl içerisinde büyük bir değişim süreci içerisine girmesinin de küçümsenme-

yecek bir payı var. Sınıfların bileşiminin hızla değiştiği, kısa bir sürede şehirli nüfusun yüzde 30'dan yüzde 60'a çıktığı bir ülkede bakışların değişmesi, değerlendirmelerin kayması beraberinde geliyor. Bu değişime dayanıklı yapıların oluşturulması da epey güç oluyor. Son yıllarda sınıfsal planda billurlaşmaların giderek daha netleştiği bir dönem yaşıyoruz. Artık işçi oğlu işçi bir kuşak yetişti. Burada yakanması gereken önemli bir halka var. Sosyalist hareket bu gelişen işçi dinamiğine dayanabilir ve esaslı bağlar kurabilirse, bölünmeler girdabından da kurtulmayı başarabilir. Aktarmacılığın ve devletli sosyalizmin gölgesinden ve etkisinden kurtulmak da, bölünmeler dönemini aşmak da önemli bir halka.

'74'lerde, 12 Mart darbesi yenilgisi sonrasında aşağıdan gelen kuvvetli bir birlik cereyanıyla karşı karşıya kaldık. Ancak, o zaman bu "yukarıdakiler" tarafından bastırıldı. Bugünden farklı olarak, örgütlerin tepelerinde "bir daha deneyelim doğruyu bulacağız" eğilimi ağır bastı. Yani "yukarıdakiler" henüz bir şeylere hazır değildi. Bugün farklı bir durumdayız. Örgütlerin merkezlerinde yer yer bastırma eğilimleri olmakla birlikte, arayış, örgütlerin merkezlerini de kapsayacak bir şekilde gelişiyor.

80 öncesinden farklı ikinci bir noktaya daha işaret etmek istiyorum: '80 öncesinde 3-5 kişilik gruplar bile kendilerini proletarya hareketi olarak tanımlıyorlardı. Doğrusu bunu pek tartışma gereği bile duymuyorlardı. '80 sonrasında birden herkes bir şeylerin farkına vardı. Gerek kitlesellik açısından, gerekse geçmişten gelen özellikleri itibarıyla "proletarya hareketini daha çok biz temsil ediyoruz" iddiasında olabilecekler bile, "bu bölünmüşlük içinde biz de bir parçayız" anlayışına vardılar.

Muhasebe meselesi ve bu meseleye yaklaşım çok önemli tabii, Selçuk, suçları kabahatleri başkasının üstüne yıkmaya anlayışının yanlışlığına işaret etti. Bu çok önemli. Ama bundan da önemli ve buna kaynaklık eden bir nokta var: "30'lar sonrasında, Stalin dönemi Kominterniyle sola "resmi tarihçi" muhasebe anlayışları iyice yerleşti, yerleştirildi. Ağdalı devlet diliyle konuşmaya meraklı solun, başkalarının günah cetvellerini tutmak ve resmiyeti aklamakta ifadesini bulan "resmi tarihçi" bir muhasebe anlayışını iyice benimsedi. Solun muhasebeleri T.C.'nin tarih kitaplarına döndü. Solumuzun bir "talihsizliği" de elinde devlet olmadan tarihten silme yaklaşımları tabii. Oysa Bolşevik partisinde, Lenin döneminde bunları görmüyoruz. Bilindiği gibi, birçok meselede yoğun ve çetin tartışmalar oluyor o dönemde. Bu tartışmaların taraflarından birinin tarihten silindiğine rastlanmadığı gibi, insanlar aynı organlarda çalışabiliyorlar. Kamanev ve Zinovyef'in Ekim Devrimi'ndeki konumları ve sonraki durumları bunun en güzel örneği. Bolşevik partisi tarihinden bunun yüzlerce örneğini vermek mümkün. Kanımca solumuz kemalist resmiyetleri aşmaya çalıştığı günümüzde, sosyalist resmi tarihçiliği de aşma potansiyeline sahiptir. Yeni ve etkili adımlar atmak için çuvaldızı hep başkasına batırmak, tarihten silmek ya da tarihsizleştirmek yaklaşımlarını da aşmak gerekir.

S. Baysan: "Psikolojik bir güven bunalımı söz konusu"

Ben Selçuk'un ve Necmi'nin söylediklerinden yola çıkarak şunu söylemek istiyorum: Aslında şimdiye kadar marksistler tartışmaya, biraz iddialı olacak ama, bölünmek amacıyla başladılar. Yani tartışmak için başlayıp da, tartışmanın bir yerinde "bu iş olmadı" diye bir bölünme ortaya çıkmadı. Genellersek bu sonuca varabiliriz. Tartışmanın başlaması kabul edilsin ya da edilmesin, itiraf edilsin ya da edilmesin bölünmeyi hedefleyerek başladı ve kaçınılmaz olarak da istenilen sonuca ya-

ni bölünmeye ulaştı. Bölünmenin nesnel nedenleri üzerine söylenenlere katılmamak mümkün değil. Yalnız ben bir şeyin altını çizmek istiyorum. Aşmamız gereken nesnel saptamaları yaptıktan sonra, o nesnel nedenler konusunda çözümler bulabilirsek, bence yine de aşmamız gereken önemli bir pay kalıyor: Psikolojik sorun. Bunun tekrar tekrar altını çizmek istiyorum; marksist solun bugün karşısında bulunan önemli bir olay var: Psikolojik bir güven bunalımı söz konusu. Güven bunalımı sadece hareketlerin, yapıların, partilerin, birbirlerine olan güvensizliklerini aşmış durumda. Aslında tek tek insanların yapıları karşı güvensizliği de gündemde. Bugün rahatlıkla bunu söylemek mümkün, aşılması gereken bir psikolojik ortam söz konusu. Bunun için de “iradi” bir takım önlemler gerekebilir. Gerekir, gerekmektedir belki de. Aslında bugünü kurtarmak diye de bir sorunumuz var. Bugün kendisini marksist sayan insanların Türkiye’nin her tarafına yayılmış ve azımsanmayacak sayıda olduklarını kabul etmek gerekir, Sosyalist Birlik’ten Halil Berktaş’ın Türkiye’de bir sol dergi potansiyeli var, 70 bin okuru var fakat bunlar tek tek dergilere bölündüğünde 3 bin-5 bin dolayında okunuyor diye bir saptaması vardı. Gerçekten 70 bin sol dergi okuru var. Bu insanları kurtarmak diye bir sorun genelde marksist hareketin gündeminde olmak zorunda. Ve altını çiziyorum bu süreci çok da fazla rahat kullanabileceğimiz bir süreç olarak değerlendiremeyiz. Yani 5 yıl sonra da benzeri bir tartışmayı yapabileceğimiz kanısında değilim. 5 yıl içinde şu andaki 70 bin dergi okurundan önemli bir kısmını, zannediyorum marksist hareket kaybetmek riskiyle karşı karşıya, eğer bir takım önlemler alınmazsa. Bunun için psikolojik ortamın altını ısrarla çiziyorum. Buradan da şuna gelmek istiyorum. Tartışma ihtiyacı var bunda hemfikiriz, bu net biçimde ortaya çıkıyor. Ama tartışmanın yayılması için, 70 bine yayılması için neler yapılması gerekiyor? 70 bin kişinin tartışır hale gelmesi için neler yapılması gerekiyor? Çünkü bu yapılmadığı takdirde, bu tartışma sonuçta 2-3 bin kişi arasında süren bir tartışma olduğu taktirde, demin söylediğim gibi, elimizdeki çok rahat kullanamayacağımız süreci harcamış olacağız. Bunun psikolojik ortamının yaratılması için neler düşünülebilir?

Öncelikle şunu saptamalıyız, bir takım fırsatlar da kaçırıldı. Türkiye’deki marksist yapıların tümü 12 Eylül döneminde çeşitli davalarda yargılandılar. Mahkeme karşısına çıktılar. Ama, açık yüreklilikle kabul etmek gerekir ki, bu mahkemeleri hiç bir yapı doğru dürüst kullanamadı (yine de bir ihtiyat payı koyuyorum). Orada, açıkçası 12 Eylül’ün bildiğini, savcılarının, hakimlerin bildiğini, “bir sürü şeyi malzeme olarak mı vereceğiz” mantığıyla, biraz karikatürize ederek konuşuyorum, dile getirmemek yolu seçildi. Hep “şanlı tarihler” muhasebesi yapıldı. Bu önemli bir fırsattı, ama kullanılmadı. Önemli bir fırsattı derken, hem muhasebenin yapılması anlamında, hem de daha önemlisi, kendi çevrelerine ve genelde Türkiye’deki marksistlere güven vermek anlamında, ciddi bir güven vermek anlamında önemli bir fırsattı, ancak kullanılmadı demek istiyorum.

Şimdi, açık yüreklilikle, bohçalarda ne varsa ortaya dökmekten kaçınmamak gereken bir dönemi yaşıyoruz. Selçuk’un söylediklerine katılıyorum. Bunu 20 yıllı falan sınırlı tutmamak gerekiyor, 100 yıla yaymak gerekiyor. Ya da, 1920’lerden başlayan bir tarihe yaymak gerekiyor. Bu, Selçuk’un da işaret ettiği gibi, zaten başlamış durumda. İlmalyan’ın anıları kitap olarak yayınlandı.

Bunun üzerine, Görüş dergisinde Türkali ile bir röportaj yayınlandı. Artık, bu noktadan sonra, bence yapılması gereken, arşivde, bohçada ne varsa, açıklıkla Türkiye marksistlerinin gündemine sokulmasıdır. Ve tartışmanın “kol kırılır, yen için-

de kalır” mantığından bir an önce kurtarılıp, olanca açıklığıyla, yine işaret ediyorum, “burjuvaziye malzeme mi vereceğiz” mantığını bir kenara terkederek, olanca açıklığıyla, düşmanın bildiğini, yahut da karşı safın bildiğini, kendi safımızdan gizlememek mantığıyla yapılması gerekiyor. Bugün önümüze gelen bu fırsatı değerlendirmemiz gerekir. Bu, şu anda, henüz işin çok başında olunmasına rağmen ortaya çıkan özneliğin de atlanabilmesini sağlar. Çünkü, eğer şimdiki gibi sürerse, öz unutulup görüntülerle, kişisel ayrıntılarla uğraşmak sonucunu getirecektir.

Buradan başka bir noktaya gelmek istiyorum. Tartışma konusunda genel bir kabul ortaya çıkıyor. Ama ben şöyle bir tehlikeyi seziyorum: Yapıların merkezlerinin, bu tartışmaya genelde tabanları kadar hazır oldukları kanısında değilim. Bir biçimde gene öznel etkilerin önümüze dikileceği endişesini yüreğimde taşıyorum. Bu noktada şöyle bir şey aklıma geliyor: Tartışma konularının bir bölümünü “yapılar içi” tartışma konuları olarak, bir bölümünü de “genel” tartışma olarak belirleyecekler. Ve denilecek ki, “önce biz içimizde tartışalım ondan sonra sonucu dışarıya aktaralım.” Böyle bir olumsuzluk ortaya çıkacak diye kuşku taşıyorum. Bence bugün marksistlerin tartışacağı konuların hiçbirisi, yapıların kendi içleriyle sınırlandırılabilir konular değildir. Tartışma konularımız artık ortaklaşmış durumdadır. Filanca hareketin, filanca yapının tartışacağı konularla, bir başka hareketin tartışma konuları ortakdır; aşağı yukarı aynı şeyi tartışacaklardır. Söylemleri değişebilir; bir hareket sıfatlar kullanabilir, bir hareket kullanmayabilir. Birinin kullandığı terminoloji ötekinkinden daha farklıdır, ama konuların artık tekleştiği kanısındayım.

Burada pek fazla ümitli olmamamın nedenini oluşturan bir nokta daha var: Türkiye’de bizlerin sosyalist kimliklerimizi sosyalist bireyliliğimizle tamamlayamamamız gibi bir durum söz konusu. Yani sosyalist kimliklerimizle tek tek, sosyalist bireyler haline geldiğimiz kanısında değilim. Sanki inisiyatif kullanmaktan, oluşturmaktan kaçınır bir konumumuz var. Oysa ki, bu olmadan tek tek insanlar, tek tek yapılar, gözlerini yukarıya dikmeden, kendi gerçeklerinden yola çıkarak, kendi inisiyatiflerini kullanır hale gelmedikçe, bu ortamı aşmak şansına sahip olamayacağız. Karşımızdaki psikolojik ortamı aşmak için iradi bir çıkış gerekiyor.

S. Çalhan: “Yığınsallaşmamız özgür, inisiyatifli kadroların yetiştirilmesinden geçiyor”

Son söylediğin şey gerçekten önemli. Hepimizin sosyalist kimliği var ama, sosyalist bireyler haline gelebildik mi? Bu bizim gibi ülkelerden tutun da, bugün Sovyetler Birliği’nde, 70 yıllık sosyalizm süreci içerisindeki insanların bile bu kimliği, belli oranlarda kazanamadıklarını görüyoruz. Bu da sosyalizmin ideolojisiyle, kendi yapısıyla kavranması ve insan unsurunun da orada yer almasından kaynaklanıyor. Özgür insanlar yetiştirebilmek; sosyalizmin amacı budur. Kollektivizm elbette bizim çalışma tarzımızdır. Bireysellikten, burjuva bireyselliğinden ayrılan tarafımız bu. Ancak, özgür inisiyatifli birey ve sosyalist kişilikli bir birey haline dönüşmek de önümüzdeki en önemli sorunlardan biri. Ve dolayısıyla bizim yığınsallaşmamız da, büyük ölçüde, özgür, inisiyatifli kadroların yetiştirilmesinden geçiyor. İnsanlar daha fazla inisiyatif sahibi olabilmeli. Geleceğin toplumunu da kuracak olanlar genç bu insanlar olacağına, bu kuşağın devamı olacağına göre, o halde bunun mekanizmalarını da bulmak lazım. Özgür bireyler yetiştirebilmenin mekanizmalarını bulmak

zorundayız ve bu mekanizmaları işletmek zorundayız. Bunu aşamadığımız sürece şark toplumlarındaki “kapıkulluluktan” öteye geçemeyiz. “Büyükler doğru söyler, biz de onu yaparız” biçimindeki yaklaşımı kırmak zorundayız.

Bugün yeni düşünce tarzında ortaya çıkan bireyin önemsenmesi, insanın önemsenmesi, insanın giderek ön plana çıkması da burada yatıyor. Kuşkusuz bu düşünce tarzı daha değişik düşünceleri ve tartışmayı da beraberinde getiriyor, insanın daha geniş düşünmesini, daha bütünsel düşünmesini de sağlayabiliyor.

Burada Serhat’ın sunduğu psikolojik ortam da çok önemli. Ben bunu “ölü toprağının silkinip atılması” olarak değerlendireceğim, artık bunun emarelerini görüyoruz. Hareket yükseliyor, belli bir dinamizm kazanmış durumda. 12 Eylül faşizminin yarattığı korku ve yılgınlık giderek yerini savaşıma ve “örgütlüğe bırakacak.” Düne baktığımızda bugün daha ilerdeyiz, bir toplumsal muhalefetin yükselişini görüyoruz. Psikolojik etki, faşizmin sindirme yöntemlerinin yanısıra kültürel yozlaşmaya yönelik üretimleriyle de ortaya çıkıyor. Buna karşı kendi ideolojik mekanizmalarımızı işletme yöntemlerini geliştirmeliyiz. Sosyalist ve insan içerikli ideolojimizi çeşitli çağdaş yöntemlerle kitlelere yöneltilmeliyiz. Tutucu, gerici şoven ideolojiye karşı kurumlaşmalar yaratarak sözkonusu ideolojilerin etkinliklerini azaltmalıyız.

İdeolojik etkileşimin ve iletişimin mekanizmalarını bulmalıyız. Ben tam olarak şu anda sıralayamıyorum ve bunun için bir araştırma, yöntem geliştirmek gerekiyor.

Bizim tartışmadaki yetersizliğimizden biri de “dil” konusunda kaynaklanıyor sanıyorum. **Murat Belge**’nin son kitabında okudum, bu konuyu ele alıyor ve “sosyalistlerin dili popüler bir dil olmalıdır”ın gerekliliğini savunuyor. Biz, kendi söylediklerimizi sadece kendimiz dinleyen insanlar haline dönüştük. Oysa ki, bizim söylediklerimizi başkaları da anlamalı, yani “yığınlar da seslenebilmeliyiz.” Sanıyorum bu da çözümlenmesi gereken sorunlardan biri. Tartışma bağlamında ele aldığımız zaman, kendi dil sorunumuzu çözmek, kendi iletişimimizi sağlayabilmek, kitlelerle iletişimimizi sağlayabilmek, en azından, burada kurduğumuz iletişimi daha geniş biçimde sağlayabilmek ve bunu, giderek kitlesel iletişimlere dönüştürebilmek gerekliliğini de vurgulamak istiyorum.

N. Demir: “Türkiye toplumsallaşmayla bireyselleşmeyi iç içe yaşamak zorunda kaldı”

Daha önceki konuşmalarda da vurgulandı: Bir ana akım oluşamadı, oluşturulamadı Türkiye’de. Dolayısıyla çok parçalı solumuzun “iç”i ve “dış”ının nerede başlayıp nerede bittiği belli değildi. Bu belirsizlik tartışmaları “iç”lerde bırakmak için daha büyük bir gayret sarfedilmesine, duvarlar örülmesine neden oluyordu. Bu da o kadar anlamsız bir noktaya gitmişti ki, ideolojik ve siyasal çeşitli meseleler bile adeta bir sır gibi saklanır olmuştu. Başkalarının yazılarını okuyanlara kötü gözle bakılır olmuştu.

’80 sonrasında insanlar “iç” ve “dış”ların biraz karışmış olduğunun farkına vardılar. Ben bugün, “iç” ve “dış” ayrımının pek öyle kolay olmayacağını, kadrolar düzeyinde bile pek öyle kolay kabul ettirilemeyeceğini düşünüyorum. ’80 öncesinde sosyalist hareketin örgütlü güçleri daha çoktu şüphesiz. Bugün bu insanların bir kısmı sosyalizm dışı bir yaşama yenik düşerler bile, önemli bir kesimi bir yandan örgütler dışı ilişkiler içinde bulunurken, öte yandan adeta gruplar-dışı bir partinin üyesi. Nitekim, çok sayıda sosyalist bugün, kendilerini bir gruba göre tanımlamaksızın, in-

san hakları mücadelesi sürdürüyor, genel demokrasi mücadelesi sürdürüyor, sendikal ve işçi hakları mücadelesi sürdürüyor, hayatın her alanında mücadele sürdürüyor. Bir başka ifadeyle, sosyalist hareketin örgütlü güçleri bugün yüzde 10, örgütsüz güçleri yüzde 90 ve belki de daha fazla. O bakımdan da “iç” ve “dış” kavramları daha da karışmış durumda. Örgütler, gruplar bu potansiyeli yok sayamayacağı için daha çok “dış”a açılıyor ve saydamlaşıyor adeta. O nedenle de birçok sorun bütün sosyalistler arenasında tartışılıyor. Bu da eski “iç”- “dış” kavramlarını aşındırıyor, eskitiyor. Ancak şunu unutmamak gerek, ne kadar donsalar da, yürütülen mücadelenin ne kadar gerisinde kalsalar da örgütler kendini üretmek zorundadır. O anlamda bazı tehlike işaretleri görmek mümkün. Yer yer yeniden bir duvarlar örme dönemi başlatabilmek yolunda emareler görülüyor doğrusu.

Türkiye solu “iç” ve “dış”ların, “genel” ve “özgül”lerin yeni bir dengesinin arayışı içinde. Umalım ki bu, “iç” deyince oluşabilecek bir ana akımın, büyük bir devrimci marksist kitle partisinin “iç”i olsun. Ve bütün tartışmalarımızı Türkiye gün-demini etkileyecek, belirleyecek ve değiştirecek bir genişlik ve derinlikte yapabilelim. “İç”lerin insanların insiyatiflerini bastırmadığı bir genişliğe ulaşabilelim.

Ben sosyalist harekete ‘63’lerde katıldım. Bugün bile ‘65’ -‘70 arasındaki dönemi özlemle hatırlıyorum. O dönemde hepimiz adeta bir parti gibi çalışıyorduk. TİP’te çalışıyordum, Dev-Genç’te çalışıyordum, İstanbul’da çalışıyordum, Çanakkale’de çalışıyordum. O zaman bizlerin önünü kapayan “iç”ler pek yoktu.

“İç” ve “dış” kavramlarının yeni bir dengesine ulaşacağız şüphesiz. Ama hepimizin bir tarihi var. Yani tarihsizleşmeyeceğiz hiçbirimiz. Bu tarih olumlulukları da içeriyor, olumsuzlukları da. Ama bu, Selçuk’un işaret ettiği gibi bazı psikolojik engelleri de getiriyor. Bu psikolojik engellerin aşılmasında iradi faktörler de önemli oluyor. Dünden farklı olarak bugün avantajımız, solun düşünen insanların bu konuda giderek daha duyarlı olması. Tabi bu uzun süre devam etmeyecektir. Burada momenti yakalamak çok önemli.

S. Sarioğlu: “Sürekli olarak ‘tartışmaları ayırmayalım’ denmesi, tersine bir süreci işletiyor”

Bu benim çok önemsedğim bir konu. Yer yer yanılsamalar ve eksen kaymaları var diye düşünüyorum. “İç ve dışın tartışmaları” diye bir tarif eksik. Şimdi bir soyutlama yapalım; marksizm alanı üzerinde söz eden, genellemeler yapan birey ve kolektifler için, “iç” ve “dış” diye mekanik bir ayırım olamaz. Marksizm özü ve biçimi itibariyle enternasyondaldır. Bu anlamda iç, dış, ulusal, yerel olmaz. İç-dış söyleminde olgu biçime tekabül eder, ‘ulusaldır’ ama enternasyonalin bir parçasıdır gibî. Marksizm üzerinde söz edecek her kimse, teoride ve pratikte, gerek İstanbul’da söz etsin gerekse Tokyo’da, bunun enternasyonalizm ile doğrudan bağlantısı vardır. Bu anlamda marksizm, bir mekana, dar kurumlara filan sıkıştırılamaz, özü itibariyle böyle bir zenginliği söz konusudur. Şimdi buradan kalkış noktaları şu: Teorik, ideolojik, politik ve kurumsal mücadeleler yerel değil evrenseldir. Hareket tarzımız budur. Geçmişde bunu yeterince kavrayamamıştır denebilir. Bir defa Türkiye sosyalizmi henüz yerel, kapalı, sektör, dogmatik öznesi kapalı tartışma alışkanlığını bırakıp daha ileri gidememiştir. Bu anlamda bir geriliği söz konusu. Bunlar soyutlamalar. Tabii haliyle her soyutlama ayağını yerden kesiyor. Yani hakikat ger-

çekten bir anda görelî olarak bağımsızlaşıyor. Ayaklarını tekrar yere koyması için bu soyut hakikatler ile gerçek arasında bir bağlantı kurmak gerekli; ona da şöyle diyorum ben: Hem marksizm bu anlamda sınır tanımıyor, iç-dış tanımıyor, yerel, genel, evrensel gibi aşılmaz bölmeler koymuyor, ama aynı zamanda yaşanan süreçler, teorinin ve pratiğin tarihi itibariyle, ulusal ölçekte yaşanıyor, A parti ölçüğünde, B parti ölçüğünde yaşanıyor veya C grubu ölçüğünde, D hareketi ölçüğünde, birey ölçüğünde, yaşanabiliyor. Şimdi burada bence, her şeyden önce bu biçim ile öz arasında bir bağlantı var. Eğer marksizm alanı üzerindeki her fiil gerçek bir teorik zenginliği ve gerçek bir hareketi ifade ediyorsa, biçimsel ayrılıklar ne olursa olsun; parti, örgüt, birey, vs. yani gerçekten marksizm alanı üzerinde hareket ediliyorsa, orada öz itibariyle aynı tarihselliğin ve güncelliğin yakalandığı söylenebilir. Burada anlatmak istediğim felsefi problemler gibi görülebilir, ama şu anda tartışmamız itibariyle getireceğim bir yer var. Tartışmalarda iç ve dış diye, evrensel ulusal diye ayırmamızın anlamı yok. Çok özel, taktik, örgütsel, vs. türünden süreçler dışında bir teorik tartışmanın, programatik tartışmaların tartışılmazlığı olamaz. Bu işin mekanı yok. Yani bir 'sınırı' yoktur bu işin. Ama diyorumki bir de 'sınırı' var. İşte bir paradoks. Buradaki zenginliği kavramak gerekli her şeyden önce. Bu zenginlik de şu: İç ve dış diye tanımlanan, genel ve özel diye tanımlanan özneler, kolektifler veya yapıların vs. tartıştıkları teorik-ideolojik sorun ve eylemlerin muhtevası gerçek bir zenginliği ifade ediyorsa, "iç", "dış" olgular gerekli formdan başka bir şey değildir. Diyelim ki birlik tartışılıyor. Birlik denilen, enternasyonalizm denilen, sınıfla bütünleşme diye Türkiye'nin çok özel bir sorunu var, mesela bunun için de yer tutmak için yapılan tartışmalar bu tür problemleri kavramayı, gerçek anlamda kavramayı ve ütopyamıza doğru yürümeyi, tarihsel ve güncel olarak içeriyorsa iç ve dış diye bir şeyden bence söz edilemez. Gereksiz vurgularla yanılısana, gerilim yaratmayalım.

Bunlar genel mülâhazalar. Şimdi bunlar Türkiye'nin haritasına ne kadarı uyuyor. Diyorum ki; iç ve dış diye bir tartışma yok ama diyelim ki TBKP eğilimiyle, veya Sosyalist Parti eğilimiyle benim tarihim çok net bir "iç-dış" ayrımını içeriyor. Programatik olarak katettiği yol, marksizmi algılayış düzeyinde katettiği yol ve pratiğe tercüme edilmiş düzeyinde katedilen bir yol var. Şimdi böyle bir yol katedilince, niyetlerimiz bir yana, ortada bir sınır var. Çok genel bir şey çizdim şimdi, reellikleri görelim istedik. Veya bir başka örnek verelim: Bunların dışında da gerçeklikler var, gruplar var, başka partiler öncesi bir başka dünya var bu memlekette. Yani burada negatif anlamı ile gerçekten Necmi'nin altını çizdiği duvar örme gibi kötü geleneği ifade edenleri bir yana bırakalım, pozitif hareket edenler de var. Yani teoride ve pratikte enternasyonalizmin özüne denk bütünleşmeleri hedefleyen yapılar insanlar var. Zamana yayılmış bir süreci de yaşamak zorunda olduklarından ortada şu anda ayrı ayrı gündemler sözkonusu, ayrı yapılanmalar söz konusu. O zaman, bu gerçekliklerin negatif pozisyonlarını görüp gerçekten bütünleşmenin, birleşmenin gerçek süreçleri önünde engel olan bunlardır diye bakmamak gerek. Reel örgütlülükleri atlayarak muhasebe / birlik / yeniden yapılanma süreçleri sağlıklı yaşanamaz. Psikolojide sürekli tekrar, öğrenme sürecine ket vurur. Yığınlara, kurumlara, "tartışmaları, iç ve dış diye ayırmayalım, A ve B diye ayırmayalım" diye sürekli böyle gidildiğinde, bu tersine bir süreci işletiyor ve kapalılığı getiriyor. O zaman bu işi kavrarken bence bu reellikleri hesaba katan ona göz yummayan ama o reellikler içersindeki negatif pozisyonlara tavır alan, teoride ve pratikte negatif pozisyonlara tavır

alan ve onu tersine doğruya dönüştürmeye çalışan bir anlayışın içerisinde olmak gerekiyor. Çünkü önemli olan, içerik ve buluşma noktalarına giden yoldaki projelerin sistematığıdır. Buraya “içe dönük” süreçlerin toplamı olarak da “dışa dönük” süreçlerin toplamı olarak da gidilebilir. Bu zenginliğin nasıl yaşanacağına dair bugün cetvelle ölçülmüş bir proje yok Türkiye’de. Bunu biraz da yaşayıp, zamana yayılmış bir süreç içerisinde göreceğiz diye düşünüyorum.

Şimdi burada bir başka şey var, başka problem var: Arkadaşımızın biri sosyalist kimlikle bu sürecin bağlantılarına gönderme yaptı. Bence çok doğru bir bağlantı, sosyalist birey olamama sorunu, özgür birey olamama sorunu çok önemli. Bunu şöyle formüle ediyorum: Türkiye sosyalizminin tarihi yeterince ben ve yeterince biz olamamanın tarihi. Bu da bir anlamda doğal önderlikten gerçek önderliğe ve gerçek kurumlaşmaya, gerçek bireyliğe geçişin sınır çizgisinde yer almamızdan geliyor. Bir sıçrama noktasındayız. Şimdi burada dün biz gerçekten marksist birey değildiydik gibi zihin jimnastiği yapmak istemiyorum. Dün de sosyalist bireylerdik, marksist bireylerdik ama ne kadar gerçek birey olduğumuzu da tarih içerisinde yaşadık. Arkadaşlar da ifade ediyor: ‘Gerçek birey’lerden oluşmayan yapılar ‘gerçek kolektif’ler olamaz, gerçek bir parti olamaz. Bu anlamda önemli bir problemimiz bu.

Bir de şu var, Necmi söylemişti: İç ve dış ayrımı bugün pek kolay değil gerçekten. Arkadaşın söylediği bir şeyler vardı. Gruplar kendini yeniden üretiliyorlar. Teoride küçülme var pratikte küçülme var ve hayatın yeniden üretiminde küçülme var. Yoldaşlık ilişkilerinde yabancılaşma var. Bence esas tehlike şuradan ileri geliyor: Henüz sosyalist bireyler daha önce de söyledim; sosyalist bireyler ve varolduğu kadarıyla kolektifler sosyalizmin evrensel ve ulusal plandaki toplam bilgileri üzerinden muhasebe yapma alışkanlığını kazanmış değiller. Necmi ifade etti, onun dışında daha henüz hiçbir şey söylemeyenler var. Yani bugün Türkiye’de 74-80 döneminde siyasal mücadelede çok büyük yer tutmuş, niceliksel olarak çok büyük yer tutmuş, entelektüel olarak belli bir yer tutmuş yani belli bir yer tutmuş kolektiflerin henüz hiçbir şey söylemediğini biliyoruz. Bu çok önemli negatif pozisyonun hangi noktada iyice kıyısızlaşıp SHP gibi bir partinin kalıcı sol kanadı olmayı da bir kenara bırakacağı, sosyalist kimliklerde de tam boy deformasyonu ile sisteme yeniden entegre olabileceği tehlikesi var.

Eğer gerçekten muhasebe ve birlik, yeniden yapılanma süreci sağlıklı bir şekilde yaşanamazsa ve yenilgi şoku atlatılamazsa bir tarihsel uğrağın daha kaçırılacağını düşünüyorum. Türkiye’de ve böyle bir tehlike vardır. Böyle bir tehlike de bugünkünden daha geri noktalarda marjinalleşeceğimizin, parçalanacağımızın işaretleridir. Bunu tersine çevirmeliyiz. Türkiye’de diğer dergilerdeki tartışmaları da ben negatifleri pozitif kılmamanın tartışması olarak görüyorum ve bu anlamda da olumluyorum.

S. Çalhan: “Öndeki en büyük sorun, demokrasi savaşımının önderliğini yapacak bir parti”

Evet bu gerçekten çok can alıcı bir tespit, örgütlerin kendilerini üretilmeme olgusu bir sonuç, yani bunu görebiliyoruz. Bütün örgütler artık bugün bir noktaya kadar kendilerini üretilmeme halinin sınırına dayanmışlar diyebiliriz. Öyleyse saptamayı, bu ayrıcalık gözetmeden bütün örgütler ve bütün partiler için yapabiliriz. Kuşkusuz

bunun esas nedeni Türkiye'deki hareketin dağınıklığı, yani örgütlerin çeşitli parçalara ayrılması, hareketin, işçi sınıfı hareketinin, gerek partiler ve gerekse çeşitli hareketler düzeyinde çeşitli parçalara ayrılması olarak kendisini gösteriyor. Ve geriye baktığımız zaman arkamızdan gelen, bu bayrağı alıp daha ileriye götürebilecek bir nesil göremiyoruz. Bu kuşak kopukluğu sonucunda da giderek yaşlı bir kuşak hareketi devam ettiriyor. Hareketin gençleşmesi kuşkusuz hareketin yığınsallaşmasıyla orantılı bir olay. Bu yığınsallaşamamamızda herkesin yaptığı bir tespit var: Hareketin birlikten yoksun olması. Bunun beraberinde getirdiği açmaz politika yapamama, yani kitlelere ulaşamamaktan gelen sıkıntılar. Dile getirdiğim bu iki önemli görünüş ve bu durumu birbirini bütünleyen olaylar olarak karşımıza çıkarıyor. Birliğin gerçekleşmesi ve gerek ideolojik ve gerekse eylemsel düzeyde yığınlarla önderlik edebilmek, hareketi cazibe merkezi haline getirmek. Bu bağlamda baktığımız zaman Türkiye'de zaten önderliğin eksikliği çok güzel hissedilebiliyor. Ülkemizdeki sosyal demokrasinin sınıfla bir bağı yok zaten. Yani Avrupalı sosyal demokrat partilerle kıyaslamamızın olanağı da yok. Çünkü sınıf olgusu olarak ortaya çıkmamış. Bir devlet partisi olan CHP daha sonra kendisine ortanın solundayım diyerek, bir süreç izlemiş; bir tek Ecevit'in 12 Mart sonrası popülist çıkışı var, grafiğin üstüne kadar çıkıyor, ondan sonra da iniş devam ediyor. Çünkü işçi sınıfına dayanmadığı için perspektifi bir yerde bitiyor, açılımı bitmiş oluyor. O zaman Türkiye'de önümüzde aşılması gerekli, en büyük noktalardan biri kitlelere politika götürebilecek, onları eyleme sürükleyebilecek, yani demokrasi savaşımının önderliğini yapabilecek yasal bir sosyalist partinin olması. Bu partinin de birleşik olması şart, çünkü bu tartışma konularının daha bir senteze varabilmesi için de böyle yasal bir partinin olması da şart gibime geliyor.

Az önce değindiğim gibi örgütlerin kendisini üretememesi önümüzdeki en büyük tehlikelerden biridir. Bu giderek daha da marjinalleşme tehlikesini beraberinde getirecektir. Bu tartışmaların, muhasebenin ve giderek bir örgütsel birlik ve eylemde birlik haline dönüşmesi artık kendisini dayatıyor. Necmi'nin söylediği bu noktadan hareketle, önümüzdeki en önemli sorunlardan biri, legal bir birleşik partinin kurulma noktasına geldiğimiz artık sancılarımızı hissetmemizden oluyor. Artık bu doğum sancılarını bir son vermenin zamanı geldi. Ve şu anda yükselen toplumsal bir muhalefetle karşı karşıyayız. İşçiler sokaklarda, sendikalar eylem kararları alıyor, grevler alabildiğine yükseliyor. Bunun diğer emekçi kesimlere de yayılma ihtimali var. Bunun izlerini görebiliyoruz, kalp atışlarını duyabiliyoruz. O halde tartışma gerçekten biz yığınlarla ne verebiliriz ne yapabiliriz, işçilerin sendikal birliğinden tutun da sınıfin ve bugün Türkiye'deki demokrasinin gerçekleştirilmesi ve oturtulması için neler yapmamız gerekiyor. Bu, darlaşmayı aşmakla olacaktır. Bu darlaşmayı aşmanın yolu da önümüzde yasal bir çalışma ortamının ve birlikte çalışma ortamının yaratılması ve bunu da en geniş bir biçimde yapabildiğimiz, yani bu tartışmayı en geniş bir biçimde açabildiğimiz zaman gerçekten tartışmanın da içeriğini doldurmuş oluruz. Artık herkes söyleyebiliyor benim bu söylediklerimi, bir başkası da söyleyebilir. Ama bunları ortaklaşa bir biçimde bu tartışmayı yığınsallaştırmak, bu tartışmayı çeşitli araçlarla kitlelere iletebilmek ve hakikaten bir alternatif olabilmek ve yüzde 21'lik oy almasına rağmen hala direnen bir 12 Eylül iktidarına karşı kitlelerin mücadelesine önderlik etmek; herhalde önümüzdeki en önemli sorun bu. Gerek program, ge-

rek örgütsel düzeyde, gerekse de eylem planında mutlaka kısa zamanda yapılması gereken ve tartışarak çözülmesi lazım gelen bir durum.

S. Sarıoğlu: “Aynılar aynı, ayrılar ayrı!”

Yasalık ve parti bağı bağlamında söyleyeceklerim var: Karşılıklı pozisyonları itibariyle, bu toplantıda olan arkadaşların bir kısmını marksizmle ilişkileri itibariyle marksizmin reformcu bir yorumcusu olarak da görebilir, tanımlayabilirim. Zaten dergilerimizde de tanımlıyoruz karşılıklı olarak, bunlar önemli. Ancak marksizm alanı üzerindeki her tartışmayı önemsiyoruz. Bir defa bu bir ön kabul, bu çok önemli bir şey. Örneğin bu anlamda diyelim ki, **Görüş** dergisinde, bir **Yeni Açılım**’da marksizm alanındaki gene kendi iç süreçlerine ilişkin, diyelim ki TBKP süreci, TSİP sürecine ilişkin, gerekse de diğer süreçlere ilişkin tartışmaları hem ilgiyle izliyoruz, hem de önemsiyoruz. Hatta öğreniyoruz. Örneğin TSİP-TBKP ilişkileri. Son **Görüş**’te Osman Sakalsız’ın görüşleri vardı. **Görüş**’te yeni yazılar çıkıyor. **Yeni Açılım**’da başka söyleşiler de oldu bu konuda. Böyle söyleşilerin yapılmış olması ve marksizm alanı üzerindeki tartışmaların yapılması bir zenginlik. Tabi burada bu zenginliğin altını çizerken, karşılıklı pozisyonlarımızı netleştirmenin altını çizerken, şöyle bir yanılsama da istemem: Şimdi sınır çizdiğimiz birtakım şeyler var; teorik tartışmalar, programatik tartışmalar, sonsuz ve kıyasız değil. Yasal bir birleşik parti sorunlarıyla bağlantılı olduğu için değiniyorum. Türkiye’de iki yanlış eğilim var: Çok kabaca bir TBKP eğilimi, birinci eğilim diyelim buna, yani bugün sadece yasal ve birleşik bir parti sorunsalı etrafında legalitenin istismarını yanlış kavrama anlamında da söylemiyorum. TBKP marksizmle bütün pozisyonları itibariyle ilişkilerinin toplamında net bir geleneği temsil ediyor: Burada çünkü tüm pozisyonlarının koptuğunu değil sürdüğünü düşünüyorum. Perestroy ka süreciyle başlayan, yani Gorbaçov süreciyle başlayan tartışmada marksizm, kapitalizm içi eklemelenme olarak ele alınıyor. Bu yapının Türkiye’deki sınıfsal mücadeleyi dumura uğratma tehlikesi var. İkinci alan da SP var. Bu ekibin tarihiyle Türkiye sosyalizminin çok farklı çatışmaları var. **Sosyalist Birlik**’ten arkadaşlar bu konuda dergilerinde ayrımlarını sergiliyorlar. Türkiye’deki sosyalizmin çok ciddi sorunları var, bu anlamda böyle bir tartışmanın sürmüş olması, gerek okurda, gerek karşılıklı ilişkilerimizde veya taraftarlarımız arasındaki ilişkilerde, okurlarımız arasındaki ilişkilerde; böyle bir tartışmanın ve muhasebenin aynı zamanda birlik gibi bir süreç bu ekiplerle de girilebileceği yanılgısının doğmaması gerek. Çünkü baştan böyle bir sınırın varolduğunu düşünüyorum ben.

Bugün biz esas olarak şuna önem veriyoruz: TBKP ve SP bu iki eğilim kendi içerisinde de bir netliktir. Bu marksizmin yorumunda bir netliktir, kendine göre yorumlamaktadırlar, örgüt bazında bir netliktir, programatik bir netliktir ve pratik bir netliktir. Sonuç itibariyle bu anlamda bizim sosyalizm tasavvurlarımızla, parti, yeni insan tasavvurlarımızla ve onu pratiğe dönüştürmek isteyen, bu ülkede sosyalizm, dünyada sosyalizm tasavvurlarımızla, bu gelenekler arasında çok ciddi pozisyon farklılıkları olduğunu düşünüyoruz. O anlamda da biz tartışmayı esas olarak üçüncü alanda yapmak istiyoruz. Bunları iki alan olarak tanımlarsak üçüncü alanda yapmayı yeğliyoruz. Bu üçüncü alan da son derece çeşitlidir. Şimdi bu üçüncü

alandaki marksizmin özüne uygun, marksizmi teorik planda, pratik planda, örgütsel planda kavrayan ve buna bağlı olarak ülkeyi tahlil eden üçüncü alandakilerin netleşmesinin bizce çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu üçüncü alanda da, elbette ki kendi içerisinde bölünmeler, parçalanmalar, yakınlaşmalar var. Ama en azından oradaki kurum ve yapılar, özneler kendi içinde netleşmelerini gerçek anlamda yaşadıkları sürece, birlik süreçlerine veyahut, kendi iç netliklerini sağlıklı yaşadıkları sürece önümüzdeki sürecin öznel bir sürü etmene karşı buluşma noktalarını kotarabileceğini düşünüyorum. Teorik olarak böyle bir olanağın varlığı, pratikte 'mutlaka buluşma' anlamına da gelmiyor.

Bu benzeşen ve ayrışan ilişkilerin hayatta nasıl biçimleneceği teorik metinler dışında nasıl karşı karşıya gelineceği önümüzdeki sürece ilişkin bir şey. Ama burada altını çizdiğim farklı farklı da olsa dünden farklı ve üstün bir siyasal kültürle aramızda mücadele etmemiz gerekliliğidir.

Yasalda birleşik parti anlamında, Türkiye'nin şu anda çok temel sorununun bu olup olmadığını düşünüyorum. Olası bir yasal parti, ancak sosyalizm mücadelesinin bütünü içerisinde bir küçük parça olarak ele alınabilir. Ama o, bir amaç durumuna getirildiğinde, bütün pozisyonlarımızı belirleyen süreç durumuna getirildiğinde bu alanda çok ciddi bir hata, yanlışlama olduğunu düşünenlerdeniz.

S. Baysan: “Neleri tartışabiliriz dersek, ayrımlar arka plana düşebilecekler ”

Sezai'nin söylediklerinin bir kısmına katılıp bir kısmına katılmamak mümkün, ama buradan şuna ulaşmak olası gibime geliyor: Bugün birtakım olgular var, bölünmeler var, ama ben onların da artık o kadar net ve değişmez biçimde tanımlanabileceği kanısında değilim. Bu her şeyin birbirine karıştırılması anlamına gelmesin, ama pek yapılabilmemiş gibi de gelmiyor bana. Ya da çok kesin sınırlarda yapılabilmemiş gibi görünüyor. Çünkü pek çok noktasından birbirine geçerek oluşan daireler gibi görünebilir bu bölünmeler. Bugün Türkiye'de marksistler “belli başlı neleri, aramızda tartışabiliriz?” sorusunu sordukları takdirde bu ayrımlar daha ikinci plana düşecek kanısındayım. Şundan ötürü söylüyorum; bugün Türkiye'nin, sözgelisi ekonomik yapısını tartıştığımız zaman nüansları bir kenara koyarsak -ayrıntılar önemlidir ama genelde çok farklı bir tavır çizmeyeceğimiz kanısındayım. Birtakım şeyleri benzer şekilde tahlil ettikleri için sonuçta ayrımlar ortadan kalkacaktır getirmiyorum olayı; daha farklı. Ancak tarzımız, gerekli ayrımları başa koyup ondan sonra ayrımların nesnelliği içinde tartışalım değil, tartışma konularını böylesine bir ayrımı koymadan belirleyip, tartışma içinde “bakalım neler ortaya çıkıyor” olmalıdır. Bu ortalığı belirsizleştirmez. Bence bugün Türkiye'deki yeni oluşumun, yeni sürecin daha iyi ifadesi anlamına gelir. Ama altını çiziyorum herşeyi yok sayıp, herşeyi belirsizleştirip, sınırları falan iyice ortadan kaldırıp karman çorman bir hale getirmek anlamına gelmiyor. Bu anlamda da bir kaç tane soru ortaya atıyorum. **Diyorum ki:** Türkiye'nin bir tahlilini yapmak konusunda Türkiye marksistleri yeniden kollarını sıvasalar Türkiye'nin ekonomik yapısı, toplumsal yapısı konusunda bir takım çalışmalar yapmaya başlasalar. Elbette bunda bilim adamlarına çok fazla ihtiyacımız var ama onlarla birlikte politik hareketlerin, politik yapıların çalışması da gerekiyor. Böylesine bir şey yapmaya başlasak ve bu tartışmayı açsak. **İkincisi:** Nasıl bir gelecek istiyoruz, ülkemize, halkımıza nasıl bir gelecek vaadediyoruz, tartışsak. **Üçüncüsü:** Bugün sos-

yalizmin durumunu tartışsak, bunalımını ve geleceğini tartışsak. **Dördüncüsü** de hangi geçmişi sahipleniyoruz, sosyalizmin hangi olgunluklarını sahipleniyoruz konusunu tartışsak. Zannediyorum yeni bir dönemin biçimlenişi ortaya çıkabilir. Bu durumda ben yine altını çizerek söylüyorum, böylesi bir tartışmanın sonucunda bugünden çok da rahatlıkla saptanamayacak yeni oluşumların ortaya çıkacağı inancındayım.

N.Demir: “En önemli meselemiz program sorunudur ”

İki arkadaş tarafından yasallık vurgulaması yapıldı. Tabii ki önemli. Ancak, içinde bulunduğumuz durumda ben vurguyu esas olarak toplumsal meşruiyet üzerine yapmak istiyorum. Ve bütün sancılı gelişmelere rağmen Türkiye sosyalist hareketi toplumsal meşruiyeti yasallık endişelerini de aşarak yakalayacak duruma gelmiştir diye düşünüyorum.

şimdi dört tartışma konusu söylendi, bunlara bir çok şey daha ilave edilebilir. “Sosyalizmin bunalımı” derken geçiş toplumlarını vs. tartışabiliriz. Türkiye’nin toplumsal yapısı derken başka bir çok şeyi tartışabiliriz. Yani bunları daha alt maddelere genişletmek mümkün fakat bence en önemli sorunumuz, en yakıcı sorunumuz başta da belirttiğim gibi program meselesidir diye düşünüyorum. Yani bugün geçmişten farklı olarak Türkiye’de devrimci bir program oluşturma meselesi ve buna dönük bir tartışma sürdürme meselesi bana çok önemli gibi geliyor. Sosyalizmin bunalımı gibi, sosyalist demokrasi gibi çok önemli tartışma konuları bununla bağlantılı olarak yürütülecek meseleler gibi geliyor. Bu hedefe dönük bir tartışmadan yanayım. Bunu şunun için söylüyorum: Bugün Türkiye’de çok net bir program var, burjuvazinin AET programı. Solumuz siyasal demokrasi sorunları sözkonusu olduğunda ya programatik düzeyde ya da pratikte bu programa ekleniyor. Ekonomik meseleler söz konusu olduğunda sosyal demokrasinin ya da milli ekonomi söz konusu olduğunda Refah Partisi’nin programına ekleniyor. Kanımca yapılması gereken şey, burjuvazinin bu AET programı karşısında alternatif modern bir devrimci program yaratmaktır. Türkiye’de buna bağlı bir tartışma bugünün en önemli meselesidir gibi geliyor bana.

S. alhan “Önemli olan belirli bir tartışma kültürünü sağlayabilmek ”

şimdi zaten oturumumuzda konuşma dönüp dolaşıp birlik, program meselesine geliyor, bu da bizim konumuzu yakaladığımızı gösteriyor. Bugün Türkiye’de tartışılan konular ister istemez, bugün burada bizim tartışmayı tartışırken, tartışmamız gereken konular olarak da karşımıza çıkıyor. Bu bağlamda baktığımız zaman Necmi’nin ve Serhat’ın da belirttiği gibi, bugün en can alıcı sorun, dünyadaki bir takım değişimler sonucunda Türkiye’nin yapısının incelenmesi. Bir program çıkarırken bu Türkiye’nin de yapısını kavramaktan geçiyor, ama bunun akademik düzeyde yapılması başka türlü, bizim bunu kendi aramızda program düzeyinde tartışmamız daha başka bir içerik kazandırıyor. Tabii yeni tezler, dünyada tartışılan yeni gelişimler ve onlardan bizim kopamayacağımızı, istesek de istemesek de bunun Türkiye’de uyarlanması veya uygulanması sorununa doğrudan doğruya etkide bulunacağı şu üç somuttan kaynaklanıyor; bir, hareketin dağınık olması, iki, nasıl bir programla birleşeceği konusu, nasıl bir parti modeliyle birleşeceğimiz. Dolayısıyla Tür-

kiye'nin geleceği, sosyalizmin geleceği meselesi tabii ki hangi geçmişe sahip çıkacağımız bir program senteziyle ulaşılabilecek bir sorunmuş gibi görüyoruz. Yine zaten tartıştığımız konular bugün Türkiye'nin sıcak konuları: İşte siyasal demokrasi meselesi, nasıl bir demokrasi mücadelesi, yine nasıl bir sendikal hareket, bu anlamda klasik sendikal hareketin yeniden irdelenmesi, günümüz koşullarında bu sendikal birliğin nasıl sağlanacağını programatize edilmesi, çünkü can alıcı bu soru. Nasıl bir çağdaş sendika düşünülüyor? Bunun geniş anlamda tartışmaya açılması gündeme geliyor. Ayrıca kadın sorunu, bugün Türkiye'deki en önemli sorunlardan biri; nasıl bir kadın örgütlenmesi, kadınlara bakış meselesi. Tartışmaya bu konular da giriyor ve bu anlamda demokrasi programıyla, genel program bağlamında baktığımız zaman burada çok boyutlu bir konuşmanın, tartışmanın başında belirttiğim gibi çok boyutlu bir tartışma içine giriyoruz. Fakat bunun somutlaşması da gene örgütlenme, birlik projesi ve nasıl bir programda odaklaşıyor. Çünkü bunların hepsi birbirleriyle bağıntılı. Kavramsal boyutta da çözmemiz gereken bu. '80 sonrasında Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yapısında ne gibi etkiler oldu, ne gibi yeni mekanizmalar monte edildi yapıya, dünyada gelişen bilimsel teknolojik devrim bizim ülkeye nasıl yansıdı, bunun sonuçları nelerdir, kuşkusuz bunlar mutlaka ele alınması gereken şeyler ve buna bağlı olarak da nasıl bir gelişim görüyoruz bunun tartışılması, somutlanması giderek daha önem kazanıyor. Tabii bunun kuramsal yönü ve pratik yönü var ve bunları birbirinden ayırmamak lazım. Fakat bu konuda bazı netleşmeler bugün vardır. Önemli olan bunları belirli bir tartışma kültürü içinde tartışabilmek ve bunu bir sağırılar diyalogundan kurtarıp gerçekten bir senteze ulaştırmak. Yani esas konumuz olan tartışmanın bilimsel düzeyde olması ve onun ardından gelebilecek yeni meselceleri, tartışmamızın gündemini belirleyebilmemiz olarak düşünüyorum.

S.Sarioğlu: “*Şu yetmiyor: Hepimiz marksizm alanı üzerinde yürüyoruz*”

Sektarizm ve dogmatizm düşmeden ne istediğimizi bilerek aynaların aynı, ayrıların ayrı olmasını sağlıklı kılacak bir tartışmaya ihtiyacımız var. Türkiye'de fenomenler eski yerleşik yerlerinden oynadılar, yeni yerlerine doğru bir netleşme süreci yaşıyorlar. Buna nasıl müdahale edilebilir? Bütün üzerinden fikir yürütme alışkanlığının kazanılmasına bağlı olarak nasıl bir sosyalizm perspektifine bağlıyız? Bugün verili sosyalizmleri hangi temelde eleştiriyoruz? Marksizmin çok temel kaynaklarına ilişkin teorik ve programatik tartışmalar, yani bir Paris Komünü, bir 1917'deki şekillenen toplum projesi neydi? Bunun dışında, sosyalizmin Türkiye'ye ilişkin nasıl bir projesi olacak? Tecrit edilmiş milli bir sosyalizm mi, yoksa evrensel bazda sosyalizmin projesinin bir parçası olan bir sosyalizm mi? Bu iç içe geçişler çok önemli, çünkü sonuçta gele gele buna giden yolda, nasıl bir program ve nasıl bir parti sonuçlarını tartışmak gerekiyor. Bunlar hep birbirine eklemlenmiş süreçler. Nasıl bir sosyalist dünya, nasıl bir sosyalist Türkiye, nasıl bir azami program, nasıl bir parti ve nasıl bir çalışma tarzı? Gerçek ayrılıklar bu noktada başlıyor. Birakalım şimdi yapay ayrılıkları, örneğin asgari programlar üzerinde devrimci demokratizme teka-bül eden programlar üzerine teorik metinler ve siyasal pratikler yürütüldüğü zaman farklı sonuçlar elde edersiniz. Azami plan üzerinden yürüttüğümüz, yani kapitalizmin reddi üzerinden, kapitalizmin eleştirisi üzerinden, bir azami program üzerin-

den çalışma yürütürseniz farklı sonuçlar elde edersiniz. Bunlar çok önemli şeyler. O zaman, program dediğimiz zaman, bunun içerisinde örneğin, ben, reformcu yorumuyla marksizmin devrimci yorumu arasındaki, demin de altını çizdiğim bir ayrımı anlıyorum. Sosyalizmin yorumu dediğimiz zaman ve onun programında partinin, sınıfla, devletle eşitlenmediği; bürokratik deformasyona uğramamış gerçek bir sosyalizm anlıyorum. Dünya sosyalizmi deneylerinden de bunu çıkartıyorum. Bunların toplamı üzerinde de sosyalist demokrasi tartışmalarında açmaya çalıştığımız zenginliği anlamaya çalışıyorum ve bunlar çok önemli olgular. Ayrıca bunların hepsinde anlaşılabilir, teorik metinlerde ve bir programda anlaşılabilir, bu programı yaşama geçirme konusunda nasıl bir parti ve nasıl bir çalışma tarzıyla bu toplum dönüştürülebilecek. İşte bunlar sanırım birlik ve ayrılık noktalarımız konusunda tarihten gelen, bugün de yaşadığımız bir kısmı çözülmüş ve kolaylaşmış, bir kısmı halen süren ve yarın da sürececek olan ayrılıklarımızın, birliklerimizin şekilleneceği çok temel veya çok genel zeminler olabilir. Şu yetmiyor, hepimiz marksizm alanı üzerinde yürüyoruz, yetmiyor, marksizmin yorumunda, hayatı ve toplumu dönüştürmede ve bireyi dönüştürmede toplam olarak da, işte hepimizin ütopyasındaki o topluma ulaşmada taktik, stratejik, programatik farklılıklarımız var. Önemli olan bence yine bu noktada, bu farklılıklarımızı bilerek, yine ayrı ayrı tarihleri yaşayacağımızı bilerek ayrı olanların karşılıklı zenginliğini siyasal kültürde içleştirerek yaşayabiliriz. Basınımızda bu nedenle sıkça işçi sınıfının kapitalizm içindeki ve sosyalizmdeki pozisyonları, çok partililiği gerektirebilir diyoruz. Yani ayrı olanlar zengin ve doğru süreçlere bağlı güzel süreçleri yaşayabilirler.

SBKP Bazında YENİDEN YAPILANMANIN TARİHSEL GERİPLANI

Celal A. KANAT

Bugün SBKP, Ekim Devrimi ve Büyük Anayurt Savaşı dışında, tarihinin en zorlu dönemlerinden birini yaşıyor. Bütün Parti, tepesinden tabanına dek, köklü bir yenilenme süreci içinde bulunuyor. Bu süreç, Partinin örgütsel yapısını, temel kuramsal ve ideolojik anlayışlarını, yönetim mekanizmalarını, yığınlarla bağlanma biçimlerini, devrimci sürece katılma metodolojisini, parti, devlet ve toplum örgütleriyle ilişkilerini, uluslararası komünist harekete ve öteki köklü tarihsel güçlere yaklaşımını önermeli ölçüde etkiliyor. Bu etkileşimin tek-yönlü olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, henüz kalıcı ve kesin sonuçlarına vardığını düşünmek de zordur. Pekçok konuda yeni görüşler ileri sürülmekte, yeni yaklaşımlar önerilmekte, tarihe, toplumsal çevreye ve insana yeni bakış açıları geliştirilmektedir.

Sürecin çapı, daha şimdiden eşi görülmedik boyutlar almıştır. Hemen bütün komünist ve işçi partileri, pekçok devrimci demokrat ve ulusal güç, hatta kimi sosyal demokrat partiler bile bu etkiyi doğrudan yaşıyorlar.

Elbette, böylesine geniş kapsamlı ve geniş çaplı bir yenilenme sürecinde, tartışma ve özeleştirme dönemi henüz sona ermemişken, azımsanmayacak ölçüde polemiksel ya da olgunlaşmamış düşüncenin öne sürülmesi doğal karşılanmalıdır. Doğal olmayan şey, böylesi düşüncelerin ileri sürülmesinden çok, düşünce üretiminin ve *yeniden üretiminin tıkanmasıdır*.

Doğrulara, kuramsal genellemelere, doğrusu ve yanlışıyla, eksikliği ve fazlasıyla, olgunlaştırılmış olanı ve fantastik olanıyla bu düşüncelerden, bu tartışmalardan varılacaktır.

* * *

Ben, SBKP bazında yeniden yapılanmanın tarihsel geriplanına ayırmayı düşündüğüm bu yazıda, böylesi bir anlayışla, hem kimi soruları yanıtlamaya çalışacağım, hem de yeni sorular ortaya atacağım.

Herşeyden önce, yenilenme sorusuna tarihsel yaklaşımın bellibaşlı nedenleri olduğunu belirtmeliyim. Bunlar arasında şunları sayabilirim:

Birincisi; sosyalizmin bugün yaşadığı sorun ve güçlüklerden çoğu tarihsel koşulların, hataların, abartma ve küçümsemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sözgelimi, günümüzde yönetimde, erkte olan ya da henüz rnuhalefette bulunan kömünist partilerin önemli bir sorunu parti içi demokrasinin geliştirilmesi, demokratik yöntemlerin ağırlıklandırılması ise, bunun kökenlerini, burjuva demokrasisi-burjuva diktatörlüğü bütünselinin kendisini daha çok "diktatörlük" yoğunluklu bir içerikle ortaya koyduğu, yeni yeni gelişen devrimci hareketi ezmek, genç Sovyet devletini parçalamak için açık saldırı ve kaba teröre başvurabildiği dönemlerde, anlaşılabilir (ve belki de kaçınılmaz?) nedenlerle, kömünist parti yönetimlerinin, bir antitez olarak "proletarya diktatoryası" konseptini fazlaca vurgulamaları ve daha da önemlisi, bunun her dönere, durum ve koşulda aynı vurguyla anlaşılması gereken kuramsal bir öncül gibi algılanmasında aramak gerekiyor mu?

Böylesi bir soru, doğallıkla, tarihsel bir sorgularna gereğini ön plana getirmektedir.

Aynı şey katılımcılık, insan faktörüne yaklaşım, kapitalizmin potansiyellerini değerlendirme, öbür toplumsal ve politik hareketlerle ilişkiler, sosyal demokrasi, radikal akımlar, aydın hareketi, feminizm, pasifist hareketler, çevreciler, liberaller, ulusal hareketler karşısındaki tutum, bilim, sanat ve kültür sorunları için de geçerli olsa gerekir.

İkincisi; "var olan (reel) sosyalizm" ile "olması gereken (ideal) sosyalizm" arasındaki sapmalardan hangilerinin konjonktürel, hangilerinin rastlantısal, hangilerinin tarihsel ve hangilerinin yapısal olduğunu netleştirebilmek için, tarihsel bir bilançonun zorunlu olduğunu düşünüyorum. V.I.Lenin, daha 1905 Kasım'ında, "seçim ilkesinin Parti örgütlerinde, sözde değil fiiliyatta, hoş sedalı ama boş bir söz olarak değil, partinin bağlarını yenilemeye, genişletmeye, güçlendirmeye gerçekten yeterli, gerçekten yeni bir ilke olarak uygulanabileceği zaman artık gelmiştir, ya da her durumda, gelmektedir" dediği halde, bu ilkenin o tarihten ve o koşullardan çok ayrı olan erk yıllarında bile, özellikle Lenin'in ölümünden sonra, "sosyalizmin tam ve kesin zaferi"nin ileri sürüldüğü dönemlerde ve daha sonraları dahi uygulanamaması ya da oldukça kısıtlı biçimlerde uygulanabilmesi hangi nedenlerle bağlantılıdır? Bu nedenler iyice çözümlenmeden ve oluşum koşullarına koşut biçimlerde ortadan kaldırılmadan, söz konusu ilkeyi kalıcılaştırmak bence olanaksızdır.

Üçüncüsü; -ve bu, bir bakıma, ikincisinin daha genel bir anlatımı oluyor- sosyalizm konseptinin netleştirilmesi ve hangi değerlerin sosyalizmi simgelediğinin açığa çıkarılması bakımından da tarihe dönmek gereklidir. Sosyalizm yalnızca bir erk dönüşümü mü? Kapitalist hükümetlerin yerini, kendisini "sosyalist" diye niteleyen ya da gerçekten böyle olmayı hedefleyen hükümetlerin alması mı? Hatta, yalnızca ve özellikle, büyük üretim araçlarının devletleştirilmesi (isterseniz, "kamulaştırılması" ya da "toplumsallaştırılması" da diyebilirsiniz), tarımın büyük-ölçekli duruma getiril-

mesi ve toplulaştırılması (isterseniz, buna da "kollektifleştirilmesi" diyebilirsiniz) sosyalist toplumsal formasyonu karakterize etmeye yeterli mi? Yeterliyse; toplumsal emek üretkenliği ortalamasının, kendisinden önceki tüm formasyonlardan daha yüksek olmasıyla ayrılan sosyalizmin, kurulmasından 70 yıl sonra bile, kapitalist koşullardaki kimi sektörlerden bu bakımdan önemli ölçüde geri kalmış olması nasıl açıklanabilir? Yetersizse; hangi tarihsel ve toplumsal nedenler asıl karakteristiklerin belirleyici olmasını önleyebilmiştir?

Dördüncüsü; genelde gelişmiş ve oturmuş burjuva demokratik kurum ve kuruluşlardan yoksun bir ülke olarak Kerensky Rusyası, demokratik anlayışın oturmamışlığı bakımından benzeri koşullara sahip olan kimi kapitalist ülkeler açısından önemli bir inceleme laboratuvarı oluşturmaktadır. Bu ülkeler, bu bağlamda, benzeri bir talihsizliği yaşamak durumunda kalabilirler mi? O nedenle, sosyalizme demokrasi dışında, demokrasiyi geliştirme dışında başka bir yolla geçilemeyeceğini vurgulayan Lenin'in bu uyarısı salt konjonktürel, dönemsel bir yaklaşım mı? Kimilerinin ileri sürdüğü gibi, bu yaklaşım "Lenin'in düşünce eğrisinde başlangıçta kalmış", **Nisan Tezleri**'yle birlikte terkedilmiş bir noktayı mı dile getiriyor? Yoksa, sosyalist demokrasinin burjuva demokrasisinin bütünüyle, bütün yönleriyle bir yana atılması, olumsuzlanması değil de, "olumsuzlanmasının olumsuzlanması" ve ancak bu bağlamda aşılması olduğunu vurgulayan, dolayısıyla da, aşmak için önce aşılabilecek şeye ulaşmak ve bu noktada olgunlaşmak gereksinimini, insanlığın genel demokrasi kültüründen hiç de azımsanmayacak ölçüde birşeyler almak zorunluluğunu öne çıkaran bir anlayış mı? Öyleyse, bu sürecin tarihsel gelişme helezonunun neresinde, nasıl kesintiye uğradığını ortaya koymak gerekmiyor mu?

Beşincisi; öncülük, önderlik, parti yönetimi ve genelde *hegemonya* sorunu günümüz gerçekliği içinde, günümüz politik yaşamında, politik ve düşünsel çoğulculuk koşullarında, geçmiştekinden ayrı olarak nasıl alınmalıdır? İşçi sınıfının, partinin hegemon rolü bir kural olarak dışlanmalı mı? Yeniden yapılanmayı getiren nesnellikler eğer gerçekten devrimci partilerin içkin, yapısal özellikleri, karakteristikleri ise, bu yapıların kendilerini dönüştürmek, ya da bunlardan vazgeçmek gerekmiyor mu? Yoksa hegemonyanın özneleri, uygulanışı ve ekolojisi mi değişmek zorunda?..

Altıncısı; partiler bazında yenilenme ile global sorunların ele alınışı arasında bir bağlantı bulunduğu ileri sürülebilirse, uygarlık bunalımının oluşumu ve gelişiminde sosyalist ülkelerin (dolayısıyla erkteki devrimci partilerin) payını araştırmak, onların bu evrimi frenleme ve elimine etme açısından sınırlılıklarını ve yetersizliklerini ortaya çıkarmak da tarihsel bir yaklaşımı gerektiriyor.

Son olarak, bütünsel diyalektik-maddeci bir tarih anlayışı bakımından, yeniden yapılanmanın tarihsel geriplanına yönelmek zorunlu oluyor.

En azından bu nedenlerle, yenilenme sürecinin tarihsel geriplanını ele almayı kaçınılmaz buluyorum. SBKP bazında ise bu, Lenin sonrası dönemin sorgulanması anlamına geliyor.

* * *

Stalin yönetiminde geçen 30 yılı aşkın dönem -ki, sosyalizmin erkteki tarihinin yarısını buluyor- bütünüyle "yok" varsayılamayacağına göre, o dönemde yapılanların nitelenmesi kendi başına bir sorun oluşturuyor. Bunların tümü de bir hata mıydı? Stalin'in tarihsel alternatifleri nelerdi? Böylesi bir durumda, sözgelimi "dünya devrimini itme", "üretimi askerselleştirme", "sendikaları devlet aparatı yerine koyma", vb. yaklaşımları nasıl sonuçlar doğurabilirdi? Herşeyden önce de, Stalin fenomeni yalnızca "tarihsel bir anakronizm" mi, tarihsel bir kopukluk mu? Yoksa, onu da belirleyen, doğuran nesnel süreçlerin varlığından söz etmek gerekir mi?

Bütün bu soruları elbette yanıtlamak gibi bir iddia taşımıyorum. Böyle bir çabanın yeri de herhalde burası olamaz. Öte yandan, konu bağlamı içinde bile, önemli enformasyon sorunlarıyla karşı karşıya olduğumuz belirtilmelidir. Kimi önemli belgeler Sovyetler Birliği'nde bile yeni yeni yayımlanıyor. Parti Arşivi'nde ve Komintern dosyalarında gün ışığına çıkmayı bekleyen sayısız belge bulunuyor. Oysa, Komintern arşivlerinin araştırmacılara açılması kararı henüz çok yeni. Bütün bunlar, kişisel çaba harcayanları ise kuşkusuz daha fazla etkiliyor. Dolayısıyla, böyle bir durumda, ileri sürülen görüş ve tezlerin tartışılmaya, geliştirilmeye, zaman zaman da düzeltilmeye gereksinim duyduğunu baştan kabul etmek zorunlu oluyor.

1. Bürokratik-Merkeziyetçi Yapının Kaynakları

Marksist klasikler, marksist partiler için demokratik-merkeziyetçi bir işleyiş tarzı öğörmüşler ve bunu ayrıntılandırmaya çalışmışlardır.

Bu kavram, tarihsel bir içerik taşımakta ve farklı süreçlerde farklı biçim ve özgüllüklerle yüklenmektedir. Örneğin, derin gizlilik, ağır baskı, kitlelerden görelî kopukluk, savaş gibi durumlarda "gerektiğince demokratik, yeterince merkezi" bir öz kazanırken, toplumsal kuruculuk, devrimci sürecin yükselişi, açıklık ve görelî özgürlük koşullarında "gerektiğince merkezi, yeterince demokratik" bir içerik taşır. Burada, ülkenin toplumsal ve tarihsel koşulları, uluslararası durum, insanlığın içinde bulunduğu uygarlık momentî, yığınların toplumsal psikolojisi de önemli roller oynar.

Demokratik-merkeziyetçilik ilkesinin diyalektiğî öyledir ki, bu bütünselliğî oluşturan öğelerden herhangi birisi için "en elverişsiz" olan koşullarda bile, öbür öğe kategorik bir mutlaklık kazanamaz, her zaman görelî kalır. Nitekim Lenin, *Sol-Kanat Komünizmi*'nde, partinin uygulamak zorunda kaldığı sıkı merkeziyetçiliğî ve çelik disiplini mutlak bir norm olarak görmekten çok, "yalnızca Rusya'nın bir dizi tarihsel özgüllüğü"ne bağlar.⁽¹⁾ Rusya'daki vahşî ve gerici çarlık yönetiminden söz eder.

Lenin'in uygulamalarında bu ilkenin en canlı, en yaratıcı biçimlerini bulmak mümkündür. Daha 1904'de, parti içi demokrasi ve özgür tartışma gereğine işaret ederek, şunları yazar: "Genelde, merkezi parti kuruluşlarının etkinliklerini eleştiren parti yazınının yayınlanmasıyla ilgili en geniş güvenceler sağlanmalıdır."⁽²⁾ Erk koşullarında da bu ilkelere bağli kalan Lenin, "Parti Birliğine İlişkin" ünlü 10. Kongre kararında bile, her pratik önerinin derhal, geciktirilmeden ve olası en kesin

(1) V.I.Lenin, Toplu Yapıtlar, C. 31, s. 25

(2) Agy, C. 7, s. 450

biçimde gözönüne alınıp karara bağlanmak üzere iletilmesini vurgular. "Tartışma Bülteni" yayınlanması yolunda karar aldırır. Disiplinin emir-komutayla değil, öncünün bilinç ve özverisiyle, yığınlarla bağ kurma yeteneğiyle ve geniş yığınların kendi deneyimleriyle sağlanabileceğini dile getirir. Ve ülke yönetiminde de bunları yaşama geçirir. Devrimden sonra sol SR'leri hükümete sokar ve onlar, karşı devrimci bir ayaklanma örgütledikleri 1918 Temmuz'una dek Sovyetler Merkez Yürütmesi'nde kahlılar. Menşevikler için de benzeri bir durum söz konusudur. Dahası, Kadet eğilimli **Svoboda Rossii** 1918 ortalarına dek yayınını sürdürür. Brest-Litovsk Barışı gibi yaşamsal bir konuda bile kendi görüşünü dayatmaktan kaçınarak, komuta yöntemiyle değil, ikna yeteneğini ve manevi otoritesini kullanarak olumlu karar çıkartır.

Böyle olduğu halde, SBKP'de ve devlette yönetim giderek nasıl bürokratik eğilimler kazanabilmiştir? Bu süreci açıklamak için hangi nedenler ileri sürülebilir?

a) Sovyet ülkesinin ekonomik açıdan yeterince gelişmemiş bir ülke olması en önemli etkenler arasındadır. Anımsanabileceği gibi, Marks ve Engels devrimin önce gelişmiş Batı ülkelerinde gerçekleşme olasılığı üzerinde durmuşlar ve ancak, yaşamlarının sonlarına doğru, devrimin doğuya kayma olanaklarını düşünmeye başlamışlardır. Bu düşünceler daha çok Plekhanov, Zasulic gibi Rus devrimcilerle yapılan yazışmalarla sınırlı kalmış ve yeterince işlenememiştir. Dolayısıyla, otantik modelde, burjuva demokrasisinin belli bir gelişmişlik düzeyi olması ve "daha alt" düzeyde bir ülkede devrimin patlaması (ki bu, bir ölçüde Çekoslovakya ve Demokratik Almanya dışında, sonraki devrimler için de geçerlidir), ülkenin ayakta kalabilmek amacıyla, ister istemez ekonomiye ağırlık tanınmasını dayatmıştır.

Ülkenin devrim öncesi ve sonrasında karşılaştığı büyük yıkımlar (Birinci Dünya Savaşı, iç savaş ve dış müdahale, ayrıca 1918 kıtlığı) önemsenmeyecek boyutlarda değildir ve ciddi sonuçlar vermiştir: 1913 yılına göre, 1921 yılında kömür üretimi yüzde 31, demir üretimi yüzde 1.6, petrol üretimi yüzde 43, tahıl üretimi yüzde 24 düzeyindedir. Bu durum, Lenin'de, "politika yerine ekonomiye öncelik veren bir dönemde yönetim sorunu" (3) olarak kendisini dile getirir.

Ekonomiye öncelik verilmesi, 8-9 aylık bir "burjuva demokrasisi" geleneğine sahip olan, demokrasi kıtlığı çekilen bir ülkede, özellikle Lenin'den sonra, demokratik uygulamaların bütünüyle ortadan kaldırılmasını getirir.

b) Sovyet ülkesi, kültürel yönden son derece geridir. Okuryazar oranı 1920'de yüzde 33'ü aşmamaktadır ve bu, 1789 Fransa'sından bile çok daha düşük bir düzeydir. Üstelik, kırsal alanlarda, kenar bölgelerde, kimi ulusal-etnik gruplar arasında ve kadın nüfus içinde okuryazar oranı daha da düşüktür. Lenin'in deyişiyle, "bilgisizliğini böylesine iyi anlayan ve özveriye hazır olan" işçi sınıfı ve ülke şematizme, dogmatizme ve slogancılığa hazır bir ortamın içindedir.

(3) V.I.Lenin, Sovyet Hükümetinin İvedi Görevleri

c) Proleter nüfus azınlıktadır ve dağınıktır. Yukardaki etkenler yetişmiş kadroların kırılmasına da neden olmuşlardır. Proleter nüfus 1920 yılında 1913'deki düzeyinin altındadır. Yeni yetişen proleter kesim genelde kır kökenlidir, olgunlaşmamıştır ve deneyimsizdir. Proleterleşmenin ekonomik, toplumsal, tinsel ve zihinsel süreçleri yetersizdir. Bu olgu, başlıca beslenme kaynağı proletarya olan Partiyi de doğrudan etkilemeden edemez. Parti'ye yeni üye alımıyla ilgili olarak Molotov'a gönderdiği bir mektubunda Lenin, bu gerçeği şöyle dile getirir: "kuşkusuz, var olan üyelerinin çoğu bakımından partimiz yeterince proleter nitelikte değildir."⁽⁴⁾ Parti'de, 1923 yılında işçi kökenli olan üyelerin oranı yüzde 45'i geçmez ve doğrudan fabrika örgütlerinden gelenlerin oranı yalnızca yüzde 18'dir.

d) Partinin nicel ve nitel sorunları vardır. 1917 Ağustos'unda 240 bin olan üye sayısı 1923'de 386 bine, 1925'de 643 bine (adaylarla birlikte, bir milyondan fazlaya) çıkar. Ne var ki, ekonomik yıkım ve gündelik pratik, bu hızlı gelişmeye denk bir nitel iyileşmeyi kuraldışı kılmaktadır. Durumu ciddileştiren bir başka öğe, deneyimli kadroların giderek azalmasıdır. 1922 yılında üyelerin yalnızca yüzde 23'ü Şubat Devrimi öncesinden gelmektedir. Bu kesim, adına "Eski Parti Müfrezesi" denilen küçük bir grubu oluşturmaktadır ve partinin proleter politikası daha çok, bunların büyük otoritesiyle bağlıdır.⁽⁵⁾ Dolayısıyla, ikame öğelerin görece zayıf kaldığı koşullarda bu kadronun incilmesi, Parti'nin politik ve ideolojik niteliği kadar, çalışma tarzını da olumsuz etkilemektedir.

Burada önemli olan bir nokta da, yığınlarla bağlantı kanallarının tıkanması ya da zayıflamasıdır.

e) Ülkede proleter nüfusun gerilemesi, zaten "bir küçük köylü denizi"⁽⁶⁾ olan Rusya'nın demografik yapısını daha da kritiklendirmekte ve bu da, köylülüğe özgü normların yayılmasına zemin hazırlamaktadır: Uzun çarlık baskısının getirdiği "otorite sendromu", devlet fobisi, itaat duygusu, kişiyi putlaştırma, pratikçilik ve yüzeysellik öne çıkmaya başlar.

f) Genç Sovyet ülkesinde bürokratik yapının gelişimini etkileyen bir başka öğe de, özellikle 1918 yılında başlayarak yayılan terör ve anarşidir. 1918'de SR'ler bir darbe girişiminde bulunurlar; SR F. Kaplan Lenin'e, SR Blumkin Alman elçisine suikastler düzenlerler; Petrograd Çeka yöneticisi Uritsky ile Volodarsky öldürülür; Kronstad deniz üssü ayaklanır; Makhno başkaldırısı ciddi boyutlar alır; gerici isyanlar ve dış müdahale de bunlara eklenir. Bu güç durum, ister istemez, devlet ve güvenlik örgütlerinin güçlendirilmesini getirecek; bu da, bir yandan bürokratik öğelerin güç kazanmasına elverişli bir ortam oluştururken, öte yandan, yığınlarda otorite, düzen özlemini alevlendirecektir.

(4) V.I.Lenin, Top. Yapıtlar, C. 33, s. 256

(5) Agy.

(6) Agy, C. 38, s. 61

g) Avrupa'da ve genelde dünyada devrimci dalga yatışmaya başlamış, kapitalizm yeniden görece istikrar dönemine girmeye yüz tutmuştur. Alman ve Macar devrimleri bastırılmış, faşizm tehlikesi kendisini yavaş yavaş duyumsatmaya, birleşik işçi cephesi ve işçi hükümeti gibi formülasyonlar tartışılmaya başlanmıştır. Ulusal devrimler genelde beklenen sonuçları veremedi, yatışma eğilimine girmiştir. Sonuçta, Sovyet Rusya ciddi bir yalnızlığın içine itilmiş gibidir. Böylesi bir durumun Sovyet yöneticilerini zaman zaman kaygılandırması doğaldır; Lenin 1922 Kasım'ında bu kaygıyı şöyle dile getirir: "Beş yıldır yalnızız. Başka bir ülkede bir devrim henüz olmadı; savaş ve açlık (var); acaba yenilecek miyiz?" (7)

Uluslararası devrim sürecinde gözlenen bu yatışma ve kapitalizmin tüm potansiyellerini henüz tüketmemiş olduğunun ortaya çıkması sosyalizmin tek ülkede yaşatılması, savunulması ve güçlendirilmesi sorununu gündeme getirir. Bu, eşitsiz gelişme yasasına bağlı olarak Lenin tarafından öngörülmüş bir olgu olmakla birlikte, daha sonraları, uluslararası bütünselliğin yitirilmesi, zaman zaman da ulusal kapalılığın doğması ve ulusal özgüllüklerin genel normlar olarak dayatılması gibi bir tehlikeyi doğuracaktır. Nitekim, "şiddetli bir iç savaş koşullarında çalışan Komünist Enternasyonal'e" (8) kabul için öngörülen, "askersel disipline benzer bir disipline" sahip olmak ve parti programının Komintern'ce onaylanmış olması gibi koşulların (9), daha sonra, "bir dünya partisi" kavramıyla yüklenerek (10) çok farklı koşullarda çalışan partilere benzer taktiklerin ve tutumların dayatılması, özgüllüklerin araştırılmasına kapalı şema ve formüllerin yinelenmesi yolunda birer gerekçe olarak sunulmasını getirecektir. Böylelikle, bürokratik-merkeziyetçi çalışma tarzının bir tür "ihracı" da sağlanmış olur.

2. Stalin Fenomeninin Tarihsel Parametreleri

Bütün bu durum ve öğelerin bileşkesi, demokratik merkeziyetçiliğin yerine bürokratik merkeziyetçiliğin gelmesi olur. O bakımdan Stalin dönemini değerlendirirken, Stalin'i Stalin yapan, Stalin olarak ayakta tutan süreçleri ve onun kendi içsel evrimini de incelemek zorunludur.

Öyleyse, şu tezi ileri sürmek zamanı gelmiştir: Devrimci erk koşullarında, sosyalist kuruculuk yıllarında herhangi bir devrimci partinin bu fenomeni yaşamayı kaçınılmaz bir zorunluluk değilse de, Rusya koşullarında ve o dönemde böylesi bir fenomenden kaçınmak kuraldışı bir durum olacaktı. Bu durumun olası sonuçlarını ise bugünden kestirebilmek mümkün değildir.

Elbette, bunu söylerken, ne Stalin'in doğru işler yapmış olduğunu, ne de, stalinci uygulamaların sosyalizmin -ilk erk yıllarında bile olsa- bir karakteristiğini oluşturduğunu dile getirmiş oluyoruz. Hayır, stalinci uygulamalar sosyalizmin zorun-

(7) Agy, C. 36, s. 585

(8) Agy, C. 31, s. 211

(9) Bunlar Komintern'e Kabul Koşulları'dır (mad. 13 ve 16). Bkz. agy.

(10) Bu, 1928'deki Komintern 6. Kongresi'nde onaylanan Tüzük'te yer alıyordu.

lu, ayrılmaz bir yönü olmadığı gibi, sosyalizm davasına yararlı da olmamıştır. Ne var ki, burada önemli olan, Stalin'in dayandığı toplumsal temel netleştirilmesidir.

Tam bu noktada, Lenin'in, ünlü "Kongre'ye Mektup"unda, Zinovyev ile Kamanev'in devrim öncesi tutumlarını (*Novaya Jizn*'de, Ekim Devrimi'ni başlatma yolunda Parti tarafından alınan karara katılmadıklarını açıklayarak, dolaylı bir biçimde hükümeti uyarmışlardı) değerlendirirken kullandığı "bu elbette rastlantı değildi" notuna işaret etmek zorunludur. Bu not, "onların birer hain oldukları" anlamında değil, böylesi bir tutumu koşullayan toplumsal çevrelerin sesini dile getirmiş oldukları anlamında kavranmalıdır ve bu bağlamda, rastlantısal değildir. Stalin fenomeni için de böylesi bir uslaamlama gerekiyor.

Stalin'in dayandığı toplumsal temel neydi?

Bunlar, kimi üst bürokrat ve teknokrat kesimler, çarlıktan devralınan ya da öbür partilerden (Menşevik, SR, vb.) gelip, yeni yönetimle işbirliği yapan kadrolar, yeni yetişen, deneyimsiz proleter katmanlar ve bunlardan beslenen kimi sendika, toplum ve devlet yönetim kademeleri idi. Bu geniş yelpaze, yalnızca bencil çıkarları adına değil, daha karmaşık öğelerle Stalin'i destekliyordu ve kendine özgü bir toplumsal-psikolojik yapıya, benzersiz bir politik ve ideolojik yönelime sahipti.

Öte yandan, Stalin fenomenine toplumsal temel oluşturan kesimlerin çevresinde oluşan halkaları ve bu birimlerde, çok farklı nedenlerle böyle davranan öğeleri de hesaba katmak gerekir. Terör ve kargaşa koşullarında otorite gereksinimi duyan, devrimin geleceğinden haklı bir endişe duyan, Fransız geleneğinden sarkan bir Thermidor kabusu içinde yaşayan, Parti birliği adına kaygılanan proleter kesimlerin varlığı da söz konusudur.

Stalin'in, amansız çarlık baskısına karşı yaklaşık 20 yıl savaşım vermiş, gözüpek ve özverili kadrolara karşın hızla tırmanmasını kolaylaştıran başka bir katalizör etken, onun dışında başka bir ciddi alternatifin ortada bulunmamasıdır. Kuşkusuz, Sverdlov, Kirov, Zinovyev, Buharin, Trotsky gibi seçkin önderler vardır ve haklı bir saygınlığa da sahiptirler. Ama bunlar, ya (Sverdlov ve Kirov gibi) fazla yaşayamamışlar, ya önemli hatalar işlemişler, yanlış tutumları yüzünden yıpranmışlar, yahut da, Stalin'i -en azından başlangıçta- fazlaca küçümsemişlerdir.

Buharin, Lenin'in Mektubu'nda, "partinin en değerli ve en seçkin kuramcısı" olarak anılmakla birlikte, görüşlerinde skolastik yanlar taşıyan, hatta diyalektikten hiç anlamayan birisi olarak da betimlenir. Üstelik, devrimin ilk yıllarında Buharin'in takındığı solcu tutum, Brest-Litovsk sorununa yaklaşımı, NEP ve sendikalar tartışmasındaki yanlışları, 1929 öncesi kapitalizmin istikrarını abartması, vb. da henüz belleklerde.

"Merkez Komitesi'nin belki en yetenekli üyesi" olarak nitelenen Trotsky ise, Bolşevizme karşı uzun savaşımıyla bilinmektedir. Köylülüğe karşı tutumu, işçi-köylü bağlaşıklığını zedeleyebilecek tezleri, bürokratizme ve yönetsel yöntemlere aşırı düşkünlüğü, üretimi askerselleştirmek ("işçi taburları") önerisi, ülkede sosyalizmin

kurulma olanaklarını küçümsemesi, sürekli eleştirel, "olumsuz" bir imgeyle öne çıkması ve üstelik, gizlemeye de pek gerek görmediği terörizm düşkünlüğü nedeniyle, Parti tabanında yeterince taraftara sahip değildir.

Zinovyev, Komintern'in yöneticisi, ünlü bir strateji ve seçkin bir kuramcı olmakla birlikte, devrim öncesinde somutladığı kararsızlığını, devrimden sonra da zaman zaman sürdürmesi (önce Trotsky'ye karşı Stalin'le, sonra Stalin'e karşı Trotsky'le bağlaşması) ve kimi solcu konumları benimsemesiyle ciddi handikaplar barındıran bir yönetici görünümündedir.

Çevresindeki bu görece boşluğu iyi değerlendiren ve konumundan yararlanarak önemli noktalara getirdiği *apparatchik*'lerle bağlarını sıkı tutan Stalin, zaman zaman uzlaşmalar ve geçici bağlaşmalar oluşturarak, zaman zaman da karşıtları arasındaki çelişkileri kullanarak yönetim kademesi içinde tırmanmayı sürdürür.

3. Lenin'in Uyarılarına Karşın

Bu durumun, özellikle 1922 yılının ikinci yarısında iyice farkına varan Lenin Stalin'in tırmanmasını önlemeye çalış ırsa da, ciddi biçimde rahatsız olması, doktor denetimi altında bulunması ve edimsel bakımdan yönetme işlevini yerine getirememesi nedeniyle, başarıya ulaşamaz.

Yine de, Stalin fenomenini önlemek amacıyla, büyük olasılıkla daha ciddi bir karşılaşmaya hazırlık olarak, peşpeşe yazılar ve notlar yazdırır, talimatlar dikte eder. 1922 sonları ile 1923 başlarında yazdığı tüm yazılarda yönetim ve bürokrasi sorunu, bunlarla ilintili olan kültürel gerilik konuları sık sık ele alınmaktadır.

"Kongre'ye Mektup"ta, Stalin'in elinde toplanan büyük güce ve onun bunu her zaman özenle kullanamayacağına ilişkin kuşku larına değ inir. Mektubuna yaptığı ekte, yeniden ve ağırlıklı olarak bu konuya döner. Stalin'in kabalığına, ayrıntı gibi gözüken bu olumsuz özelliğ in Genel Sekreterlik gibi kritik bir görevde çok ciddi ve kabul edilemez sonuçlar içerdiğ ine işaret ederek, Stalin'in bu görevden alınmasını önerir. Benzeri bir güç yoğunlaşmasını önlemek için de, MK üye sayısının yeni öğ clerle artırılmasını ister.

"Milliyetler ya da Özerkleştirme Sorunu"nda, Stalin'de gözlenen Büyük-Rus şovenist eğilimini -Gürcistan örneğ iyle somutlayarak- açığ a çıkarır ve ulusal sorunun çözümünde aceleciliğ in, komuta yönteminin, zora başvurmanın tehlikelerini dile getirir: "Stalin'in aceleciliğ inin ve yönetim tutkusunun ve yine onun, mahut 'ulusal-sosyalizm'e karşı öfkesinin burada ölümcül (fatal) bir rol oynadığını düşünüyorum. Öfke, politikada genellikle çok kötü bir rol oynar." ⁽¹¹⁾

"Kooperasyon Üstüne" başlıklı yazısında, devlet aparatının yenilenmesi gereğ ine dikkati çeker; "ş u anda hiçbir yararı olmayan, bütünüyle bir önceki dönemden devraldığımız devlet mekanizmasını yeniden örgütlemek" zorunluluğ unu dile getirir. Böylesi bir yenilenmenin sosyalist yönetimle uyuşmayan kimi yöntemlerin barınma

(11) V.I.Lenin, ağı, C. 36, S. 606

olanaklarını da ortadan kaldıracığını sezmektedir. Yine bu yazısında barışçıl, örgütsel ve kültürel eylemlerin öneminin altını çizer.

"Devrimimiz (N. Sukhanov'un Notları Dolayısıyla)" başlıkla yazısında, üretici güçlerin gelişimi ile sosyalist kuruculuk arasındaki ilişkiye değinir; ülkenin olumsuz koşullarını yadsımaktan uzak olarak, bu koşulların devrimci yönetim altında oluşturulabileceğine, oluşturulması gerektiğine işaret eder.

"Az Olsun, Öz Olsun"da Lenin, devlet aparatının içler acısı durumunu ele alarak, bu mekanizmayı yeniden kurmak için iki ögeye sahip olduklarını yazar: Birincisi, eğitilmesi, kültürle buluşturulması gereken sosyalist işçilerdir. İkincisi, "öteki tüm ülkelere göre gülünç denebilecek ölçüde düşük olan bilgi, eğitim ve öğrenim durumu"dur. Lenin'in de belirttiği gibi, bu durumda, "geçmiş ... alaşağı edilmiş olmakla birlikte, henüz ortadan kalkmış değildir." (12)

"İşçi-Köylü Müfettişliğini Nasıl Yeniden Düzenlemeli" başlıklı çalışmasında, başında Stalin'in bulunduğu "İşçi-Köylü Müfettişliğinden daha kötü örgütlenmiş başka bir kurum olmadığını ve bu koşullarda, bu Halk Komiserliği'nden başka birşey de beklenemeyeceğini" (13) net biçimde dile getirir. Burada, Lenin'in şu gözlemi özellikle ilginçtir: "Sovyet kurumlarında olduğu gibi, Partimizdeki kurumlarda da bürokratlara karşı karşıyayız." (14)

Bu yazılar dışında, Lenin'in halkı ve Parti'yi bürokratizme, yönetsel yöntemlere karşı uarmaya çalıştığını gösteren başka örnekler de vardır. 1920 yılındaki 9. Parti Konferansı'nın kararları, Parti içinde demokratik normların yerleştirilmesine ilişkin önlemleri belirler. 1922 yılındaki 11. Kongre'de Lenin, Parti'nin kendisini ele alması, kendisini değiştirmekten korkmaması gerektiğini vurgular. 29 Aralık 1922'de MK Üye Sayısını Artırma Seksiyonu'na yazdığı notunda, buna ilişkin pratik öneriler ve görüşler dile getirir. MK aparatının iyileştirilmesini ve "sovyetlerde uzun süre çalışmamış" öğelerle takviye edilmesini, Çeka'da reform yapılarak, işlev ve yetkilerinin iyi tanımlanmasını önerir. "Ekim Devriminin Dördüncü Yıldönümü" konulu yazısında, sosyalizme geçişin emir-komutayla değil, karmaşık yollarla ve hatta, "doğrudan doğruya coşkuya güvenmek yerine, devrimin getirdiği bu coşkunun da yardımıyla kişisel çıkar, kişisel girişkenlik ve iş ilkeleri esasına dayanılarak" gerçekleştirilmesi konusunda kadroları kafa yormaya çağırır.

Ne var ki, bu uyarılar sözü geçen oluşumu engelleyemez. Bürokratik yöntemler tekil istisnalar olmaktan çıkıp, bütünsel çalışma normları durumuna gelmeye yüz tutar. Parti tabanı bu evrimi zamanında fark edemez, edenler ise etkisiz kalır.

Bu evrim, Stalin'in Parti ve devlet içinde tırmanmasıyla koşut gelişir.

(12) Agy, C. 33, s. 478

(13) Agy, C. 33, s. 490

(14) Agy, C. 33, s. 495

1919 yılında kurulmasından başlayarak politbüro (politik büro) orgbüro (örgütlenme bürosu) ve sekreterlik (MK sekreterliği) üyesi olan ve ayrıca, Milliyetler Halk Komiseri ile İşçi-Köylü Müfettişliği Halk Komiseri konumunda bulunan Stalin zaten geniş bir yetkiye sahip durumdadır. Parti'nin seçkin kuramcı ve ideologlarının pek ilginç bulmadıkları gündelik pratik işlerde yoğunlaşarak, kilit konumlara egemen olur. Önemli ölçüde 1921 yılı ortasından başlayarak, MK aparatındaki örgütsel çalışmaları yönlendirmekte, plenumları ve Merkez Yürütme Kurulu toplantılarını düzenlemekte ve koordine etmektedir. 1922 Nisan Plenumu'nda da resmen Genel Sekreter seçilir.

Giderek, Stalin, yalnızca örgüt sorunlarındaki kilit konum olan orgbüroda değil, politik yönelimin belirlendiği politbüroda da yükselmeye başlar ve bu süreç, onun mutlak yönetimine yol hazırlar. 1930'lu yıllara gelindiğinde, politbüroda, 1923 politbürosundan kalan tek kişi O'dur.

Stalin'in yükselmesi, karşıtları başta olmak üzere, onun gibi düşünmeyenlerin gerilemesi, gözden düşmesi ve tasfiyesiyle eşzamanlı bir süreçtir. 1934'deki 17. Kongre'de seçilen 139 MK üye ve yedek üyesinden 98'i (yüzde 71 oluyor) baskı ve kovuşturmayla konu olur, Parti'den atılır, sürgüne gönderilir ya da öldürülür. 1939 yılında, 1934 yılındaki MK'nin yalnızca 24 üyesi (yüzde 2 oluyor) yeniden seçilebilir.

Stalin kabalığı, eleştiriye tahammülsüzlüğü, acımasızlığı, mutlak otoriteye düşkünlüğü, marksizmi dogmatik formül ve reçeteler yığınına dönüştürme eğilimi, demokratik yöntemleri "lüks" görmesi ve önüne geçilmez narsizmiyle sosyalizme, Parti'ye ve ülkeye önemli zararlar vermiştir. "Onunki son derece çelişkili bir kişilikti. Tarihsel gerçekliğe sadık kalmak için, onun hem sosyalizm için mücadelede, sosyalizmin kazanımlarının savunulmasına tartışmasız katkılarını, hem de büyük siyasi hatalarını, o ve çevresindekiler tarafından halkımıza çok pahalıya mal olan ve toplum yaşamında ciddi sonuçlar getiren suçları görmeliyiz." (15)

Stalin, elbette tarihsel bir kişilikti. Belli işlevlerle donatılmıştı. Belli yeteneklere sahipti. Marksist yetişmişlik düzeyinin ve genel kültür durumunun, karşı karşıya bulunduğu görevlere göre yetersiz olması, seçtiği yöntemler ve kişisel özellikleri, giderek, leninci kadroları ortadan kaldırmasını ve bürokratik kadrolara daha fazla yaslanmasını getirdi. Bu gelişmelere koşut olarak, kendisi de olumsuz bir yönde evrimleşti.

* * *

SBKP'de bugün kendisini dayatan yenilenmenin tarihsel geriplanında işte böylesi bir evrimleşme yatıyor.

(15) M. Gorbaçov, 70. Yıl Konuşması, Ekim ve Perestrojka Sürüyor s. 31-32 (Türkçesi iyileştirilmiştir).

DÜĞÜM VE ANAHTAR

Edibe Şahin KARASOY

Kuşkusuz, bir parti gücünü öncelikle politikasından alır. Ancak bu saptama partinin gücünü oluşturan ya da bu güce katkıda bulunan başka önemli öğelerinde olduğu gerçeğini dışlamıyor. Gerçekten de, sistemli, kapsamlı iç tutarlılığı olan bir politika üretmiş olması bile, söz konusu partinin hemen, otomatik olarak başarılı olacağı anlamına gelmiyor. Yalnızca en önemli önkoşulu hazırlamış olduğu anlamına geliyor.

Politika, toplumsal faaliyetin en yüksek, en karmaşık alanı. Bir anlamda doğru. Parti ise, bu önemli faaliyet alanının görüp görebildiği en yüksek araç. Öyle bir alan ve öyle bir araç ki, öznesi olan insanın diğer faaliyetleri ve gereksinimleri dikkate alınmadan, varlık nedenlerini gereğince yerine getiremiyor. Yani, insanın kendisini çok yönlü geliştirip gerçekleştirmesinin en yüksek alanı ve aracı olamıyor.

Öyleyse; önce insan... politika da, parti de insan için.

İsterseniz, önceliği yine de politikaya vererek düşünelim. Eğer ortada, tutarlı ve bütünlüklü bir politik strateji varsa; politik alanda varlık gösterebilmenin bu en önemli koşulu belli bir düzeyde tamamsa; ve bir partiyi parti yapan diğer öğeler de -örneğin; hiyerarşi ve bu hiyerarşiyi düzenleyen tüzüksel, ahlaksal ve diğer normlar gibi- varsa; nasıl olur da, bu parti sahip olduklarıyla uyumlu bir varlık gösteremez? Yeni, yaratıcı girişimler bir yana, giriştiklerinin bile ardını getiremez?

İşte o zaman, politikaya öncelik versek bile özneye, yani bu faaliyet ve yapı içindeki insana yönelmemiz gerekmez mi? Herhalde düğüm de anahtar da ondadır.

Öncelikle Üzerine Gitmemiz Gereken Bir Sorun

Hareketimizin uzun süren bir durgunluk yaşadığı ve bir türlü beklenen canlanma içine giremediği görülüyor. Üstelik bu durum, ortada kapsamlı, sistemli ve iç tutarlılığı olan bir politika varken oluyor. Durgunluk; örgütsel faaliyetimizin tüm boyutlarında etkisini hissettiren bu inatçı konuk, galiba kendisiyle biraz daha derin ilgilenip onu anlamamızı istiyor. Zaten, biz istesek de, istemesek de böyle oluyor. Etkisiz olan ya da yeterince etkili olamayan her dışı açılma denemesinin ardından, hareketimizi saran kayıtsızlık, sevksizlik, moralsizlik ile birlikte bu durumun nedenleri konuşuluyor. Öyle ki, dün belli bir düzeyde ikna edici olabilen, dün için doğru olan, ancak giderek yetersiz kalan "12 Eylül koşulları", "bu koşulların yarattığı alışkanlıkların etkisi", "hızlanan yaşama ayak uydurabilmek için gereken araçların yokluğu", vb. gibi açıklamalar da anlamını yitiriyor. Kafalardaki soru işaretleri çoğalırken, tek tek öğeler gibi hareketin bütünü de hızla bir dönüm noktasına yaklaşıyor. Ya silkinmek, ya da silkinmek...

Kuşkusuz kimse, silkinmek dışında bir seçeneğe hayat hakkı tanımak istemiyor. Ancak zihinlerde, diğer soru işaretlerinin yanına, silkinme bir an önce gerçekleştirilemezse neler olabileceğine ilişkin öngörüler de yerleşiyor. Kimileri cesur, eğip bükmeye gerek duymadan konuşuyor. Belki de bu yolla çevresini sarsıp, canlandırabileceğini umuyor. Kimileri ise iyimser. İş yapmanın iyileştirici etkisine fazlaca bel bağlayıp, hareketi kendi dışına yönltmek için çabalıyor. Ancak, ne “olanı” söyleyip, “olması gerekeni” söyleyemeyen sarsıcı tesbitler, ne de alelacele kotarılıp örgütlenmiş, baştan başarısızlığa mahkûm girişimler giderek kronikleşen durgunluğa çare olmuyor. Hareketimiz ne olacağı bilinmeyen bir bekleyiş içine gömülüyor.

Şimdi, geline bu noktada varolan durgunluğu daha serinkanlı ve kapsamlı tartışıp çözümlememiz gerekiyor. Gözlemlerime göre, durgunluk, dönüp birbirini etkileyen üç öğeden oluşuyor. Birincisini, herkesin bildiği gibi, politik stratejimizin bütününün ve temel öğelerinin yeterince açılmış, özümsetilmiş, ve güncel gelişmelerle birlikte yeniden üretilmemiş olması oluşturuyor. İkincisi; politik hat özümsemediği için, ona denk düşen pratik faaliyetin gerçekleştirilememesinden kan alıyor. Üçüncüsü ve asıl üzerinde durmak istediğim ise, birinciye ve ikinciye bağlı olarak, kadroların ikircime düşmesi ve pratik hareket yeteneklerinin daralmasıyla ete kemiğe bürünüyor. *Çünkü kadrolar, yepyeni bir politika ile, işleyişteki eskinin eskisi norm ve ilişkiler arasında sıkışmış bulunuyor.* Ancak bunu yeterince bilince de çıkaramıyor. Çünkü, bir yandan yeni politikayı onaylıyor, öte yandan bu politika ile taban tabana zıt bir işleyişle iş yürütmeye çalışıyor. Ya da böyle yapmak zorunda kalıyor. Kalmasa da değişmiyor, durumu değiştiremiyor. Çünkü değiştirmek isteyen de geçmişteki şekillenmelerin derin izlerini taşıyor. Kendisi taşımaya yanındaki taşıyor ve eski ile yeninin içiçe geçtiği bu çelişkili süreç kadroların bilincinde bir bilinç yarılmasına, bir bölünüp parçalanmaya yol açıyor.

Kanımea, bugün, henüz genel çerçeve halinde de olsa, oldukça kapsamlı, olgun ve kendi içinde tutarlı bir politika üretip de, çok daha basit ve sıradan işleri örgütleyemez hale gelen hareketimizin içine düştüğü tikanıklıkta bu bölünme önemli bir rol oynuyor. Politikayı yaşama geçirecek olan, henüz bu politika ile uyumlu bir işleyiş içinde yaşamıyor. Yaşamadığı için de, istese bile yaratıcı bir taşıyıcı olamıyor.

Bilinç Yarılması

Örneğin, yeni politik stratejimiz demokrasiyi başa alıyor. Yayınlarımızda günde üç öğün “demokrasi”den, “demokratik yenilenme”den ve yaşamın her alanında “demokratikleşmeden” söz ediliyor. Oysa kendi mekânımızda demokratik bir işleyişin, demokratik bir yenilenmenin ilk adımlarının bile atılamamış olması, açıklanması zor bir çelişki olarak ortada duruyor. Kendi öz mekânında, tarif edilen gibi bir demokrasiyi yaşayamayan, yaşamadığı için de am olarak kavrayamayan kadrolar, gidip te başka mekânlarda neyi, niçin savunacağını bilemiyor. Hiç baklava yememiş biri, baklavayı nasıl tarif ederse, öyle tarif ediyor ve bir türlü inandırıcı olamıyor.

Demokrasinin niçin vazgeçilmez bir gereksinim olduğunu yaşamadan tam olarak kavrayamayanlar bir yana, sorunu pratikte değilse bile, teorik olarak somutlamış olanlar ise daha trajik bir bölünme ile karşı karşıya kalıyor. Gidip anlattığında, “sen

“önce kendi evinin önünü süpür” gibi bir karşılık almanın sıkıntısı daha bunu duymadan basıyor ve dışa açılmayı ertelemeye yol açıyor. Gerçekten de, böylesi bir soruya verilecek pek bir yanıt yoktur. Çünkü henüz “demokrasi propagandası” yapanın evinde, anlattığı türden bir demokrasinin örnekleri yaratılamamıştır. Örneğin, hâlâ her kademede yöneticiler atanmakta; atama işleminde, bugün yetersiz bulduğumuz dünün ahlaki, moral ölçütleri etkili olmaktadır. Kuşkusuz, demokrasi yalnızca seçimden ibaret değildir ve demokrasinin diğer öğeleri yoksa, seçme hakkının fazla bir anlamı da olmayacaktır. Demokrasi öz olarak söz ve katılım hakkıdır. Bu hakkın herkes için eşit ve güvencede olmasıdır. Şimdi kendime ve herkese soruyorum:

“Söz ve katılım hakkının herkesle eşit ve güvencede olduğuna mı inanıyoruz, yoksa bu hakkın bazıları için biraz daha eşit ve güvencede olduğuna mı inanıyoruz?”

Ben, bu soruya ne yazık ki, gönül rahatlığıyla “evet” diyemiyorum. Çoğunluğun da evet diyebileceğini sanmıyorum. Ancak, çoğunluğun bu soruyu bu denli açık sorabildiğini, açıktan sormak bir yana, akla getirebildiğini bile sanmıyorum. Çünkü böylesi soruların öznel engeli yoksa bile, nesnel engelleri olduğuna inanıyorum. Örneğin, süreci herkesin bir bütün olarak görüp gözlemesine olanak vermeyen alacakaranlık gibi... Sorunların hep bilinmeyen yerlerde, kapalı kapılar ardında çözüme bağlanması gibi... Dün onayladığımız, bugün ise geçiş dönemiyle açıkladığımız geleneklerimizin hâlâ sürüyor olması gibi...

Örneğin; yeni politikamız açıklığı, hatta şeffaflığı içeriyor. “Toplumsal yaşamın her alanında açıklık, demokrasinin ve demokratik katılımın olmazsa olmaz önkoşuludur” diyoruz. “Herkesin, içinde yer aldığı yapıda kendisini ilgilendiren her şeyi, tüm açıklığı ile bilmek hakkıdır. Özgürce düşünen, özgür düşünceleriyle katılıp dönüştürebilen çağdaş birey ancak böyle şekillenecektir” diyoruz. Ve sonra da kalkıp, dünün ahlaki ve moral ölçütleriyle iş yapıp, iş yaptırıyoruz. Yaptıramayınca da şaşıyoruz. Verimsizliğin, şevksizliğin, yaratıcılık ve girişimcilik eksikliğinin nereden kaynaklandığını araştırıyoruz. Hatta hatta, bir gereksinim olduğu tartışma götürmez olan yeniden, yenilenmeden kuşulanıp, “acaba eskisi daha mı iyiydi” gibisinden, yaşamla ters düşen düşüncelerin yeşermesine kapı aralıyoruz. Biz, yeni politikamızın da savunduğu gibi, bireyin tüm enerjisini, coşkusunu ve yaratıcılığını gerçekten istiyor muyuz? İstiyorsak, bize dünden miras kalan (daha doğrusu doğu toplumundan kaynaklanan) “büyüklerimiz daha iyi bilir” gibi olumsuz bir geleneğe kan taşıyan bu alacakaranlığı niçin sürdürüyoruz? (Kimi yasal engellerden dolayı dışa karşı olandan değil, kendi içimizdeki alacakaranlıktan söz ediyorum.) Ayrıca, ülkemizin her sorunu için, sorun sahiplerinin bir tekini bile dışlamayan “demokratik işbirliği”, “diyalog” ve “mutabakat”tan söz etmiyor muyuz? Öyleyse, işleyiş de dahil tüm sorunlarımızı, sorun sahiplerinin katılımıyla çözmek gibi bir olanağa niçin başvurmuyoruz? Politikamızı çok yönlü tartışırken, bu politika ile çelişen işleyişimizi niçin tartışmıyoruz?

Örneğin, yeni politikamız “yeni bir politik kültürün yaratılmasından” söz ediyor. Özü “gerçeğin kimsenin tekelinde olmaması” diye tarif edilip, içeriği “demokratik bir diyalog, işbirliği ve ikna” gibi öğelerle dolduruluyor. Peki ama, bu öz ve içerik, önce kendi aramızdaki ilişkilerde yaratılıp, yaşanmazsa, onun kendi dışımızdaki ilişkilere taşınabileceği nasıl umuluyor? Bireyin bilincini bir de bu; kendi dışımıza karşı aşırı bir hoşgörü ile, kendi içimizde sürüp giden hoşgürsüzlük arasında ki çelişki ikiye bölüyor... Örneğin, kimi yayınlarımızda bizden başka herkesin gö-

rüşü yer alırken, kendi görüşlerimizin adeta sansüre uğratılmasını anlamak kolay değildir. Bu anlaşılmaz ve açıklanamaz süreçlerden dolayıdır ki, durgunluk istenmeyen, ancak “git” demekle gitmeyen, kalıcı konumuz olmuştur.

Çözümün Önkoşulu: Açıklık, Açık Tartışma

Şimdi hareketimiz içindeki çoğunluğun bilinci, mevcut politikamız ile işleyiş arasındaki, daha pek çok örneği verilebilecek böylesi çelişkilerin yansıması olan bir bölünmenin rahatsızlığını yaşıyor. Hem mevcut politikaya, hem de mevcut işleyişe evet dediği için çıkış yolu bulamıyor ve kilitleniyor. Durum bir isteksizlik, şevksizlik ve içinde yer alınan yapı ve süreçlere yabancılaşma olarak dışa vuruyor. Öyle ki, kilitlenme ne emirle, ne telkinle açılabilir. İnsanlar, pratik faaliyetlere katılsalar da, kendilerini tam olarak veremiyorlar. Ve sonuçta, kendisini de tatmin etmeyen işler üretiyor.

Şimdi, kanımca bizim, yalnızca politik stratejimizi değil, onun yeniden üretilmesi ve yaşama geçirilmesi sırasında yaşanan sorunları ve yaşamın sorduğu soruları da tartışmamız gerekiyor. Şimdi, bu sorunları “iç sorunlarımızı dışa yansıtmamak” gibi yersiz ve anlamsız endişelerden sıyrılarak, açık açık tartışmamız gerekiyor. Çünkü bir kere, artık bizim kamuoyundan gizli saklı hiçbir sorunumuz olmamalıdır. Eğer politikamız ve politik varlığımızın toplumsal bir gereksinim olduğuna gerçekten inanıyorsak, böyle bir endişemiz olmamalıdır. Kaldı ki, iç sorun bile olsa, kendi iç sorunlarını da gizlemeden açıkça tartışabilen cesur politik yapılar da toplumsal bir gereksinimdir. Hâlâ endişesi olanlara, işte SBKP örneği... Tüm sorunlarını, tüm açıklığı ile, tüm dünyanın gözü önünde tartışıyorlar ve ne denli istismar edilirse edilsin, sonuçta kazanan yine onlar oluyorlar. Böylesi bir açık tartışma, Lenin’den bu yana ilk kez oluyor ve bir kez daha tüm gözler ilgiyle SSCB’ye çevriliyor. Şimdi bizim de, Lenin’in, “biz gücümüzü gerçekleri olduğu gibi dile getirmemizden ahyoz” tesbitinden esinlenmemiz gerekiyor.

Hiç kuşku yok, şimdi bu durgunluğu, bu dışardan bile gözlenebilen, öncelikle sorunumuzu, üstelik açık açık tartışmamız gerekiyor. Öyle bir tartışma ki, katılan ve izleyen herkes, birbirini doğrudan duyup dinleyebilsin ve dolaylı tartışıldığında gözden kaçabilen kimi değerli gözlem, genelleme ve öneriler arada derede kalsın. Çünkü, kanımca, durgunluğun hâlâ sürüyor olmasında, sürecin parça parça yaşanması ve yaşananların henüz biraraya getirilip paylaşılamamış olması büyük rol oynuyor. Çünkü, sözünü ettiğim alacakaranlık sürüyor. Böylesi bir alacakaranlıkta çoğu kez sürecin bütününe görmek ve bütününe temsil eden gözlem ve genellemeler yapabilmek mümkün olmuyor. O zaman geriye yapacak tek bir şey kalıyor: Beklemek! Sürecin bütününe görebilen ve bize ne yapmamız gerektiğini söyleyecek birilerini beklemek!...

Uzun sözün kısası, yeni politikamızın içerdiği ve ülkemiz için önerdiğimiz her şeyi, önce kendi mekânımızda yaşayıp, gerçekleştirmemiz gerekiyor. Böylece, bireyin ve giderek de bütünün kilitlenmesine yol açan çelişki giderilmiş olacak; savundukları ile yaşadıkları arasında hiçbir çelişki kalmayan insanın, dağları devirmeye muktedir olan doğası asıl o zaman ortaya çıkacaktır.

Gerçekten de, bir parti gücünü öncelikle politikasından alıyor. Yeni politikamız kendi iç sorunlarımızı çözmek için de güçlü esinler taşıyor. Demokrasi ve açıklık. Şimdi bize bu iki sihirli sözcüğün adı değil, kendisi gerekiyor.

KADIN SORUNU YALNIZCA KADINLARIN SORUNU DEĞİLDİR

Saadet ÖZKAL

Kadın sorunu denince bizde hâlâ genellikle kadınların gündelik sorunları anlaşılıyor ve bu yüzden de bu sorunla ilgilenmek yalnızca kadınların göreviymiş gibi görülüyor. Oysa kadın sorunu, ne tek başına kreş sorunu, ne de kadınların parlamentoda yeterince temsil edilmemesi sorunu değil, kadınların aileden başlayarak tüm toplumda "ezilen cins" olmaları sorunudur ve temel bir toplumsal sorundur. Lenin, "Sovyet İktidarı ve Kadınların Durumu" adlı makalesinde (1919) burjuva toplumunu eleştirirken, "erkek ve kadının eşitliği var mıdır? Hangi ulus hangi ulusa eşittir? Hangi sınıf hangi sınıfa eşittir?" biçiminde, üç toplumsal eşitsizliği bir arada vurgulayarak bu temelliği dile getirmiş ve devamla şunları söylemiştir: "İşte bizim savaş sloganımız: Ezilen cins özgürlük ve eşitlik! İşçilere ve emekçi köylülere özgürlük ve eşitlik! Ezenlere, kapitalistlere ve vurguncu kulaklara karşı mücadele!"

Budur bizim savaş sloganımız. Budur bizim proleter gerçeğimiz..." (Kadınların Kurtuluşu, Günce Yayınları Mayıs 1975, Sayfa 102-103)

Ortada bir ezilen cins varsa bir de ezen cins olduğu açıktır. Nitekim cinslere göre baktığımızda bugün yaşadığımız toplum erkek cinsinin egemen olduğu bir toplumdur, kısaca söylersek "erkek egemen toplum". Bu yüzden de *kadının kurtuluş mücadelesi, özünde kadının erkek egemenliğinden kurtulup özgürleşme mücadelesidir*. Bu bakış açısı kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıkları elbette ki yok saymıyor. Toplumda en

çok ezilen kadınların, ezilen sınıfların kadınları olduğu açıktır. Ama ezen sınıftan bir kadının da kendi kocasından daha aşağı konumda olduğu aynı biçimde açıktır, ayrıca toplumsal hiyerarşide ezilen sınıfların erkeklerinden çok daha yukarlarda olduğu gerçeğine karşın, sırf kadın olması dolayısıyla yine de tüm toplumun gözünde ikincil konumda olduğu da gerçektir, nitekim ezen sınıftan bir kadın gerek yasalar, gerek anlayışlar düzeyinde, ezilen sınıftan bir erkeğin sahip olduğu bir takım özgürlüklerden yoksundur, sözgelimi bugün bir işçi-erkek evlilikdışı çocuğuna sahip çıkabilirken, bir patron-kadın sahip çıkamaz. Tabii burada bir patron kızının o işçi oğlunun hayatında göremeyeceği çok daha başka özgürlüklere sahip olduğunu gözardı etmiyoruz. Ama bütün bunlar, genelinde kadın cinsinin ezilen cins olduğu gerçeğini yok etmiyor; bu toplumsal soruna karşı devrimci tavır, tıpkı ulusal sorun konusunda olduğu gibi, ancak ve ancak kadınların özgürlük ve bağımsızlık hakkını teslim etmek olabilir. Bu, erkeğin özgürlüğü için de gereklidir, çünkü ezen cins olmak erkekleri de bağımlı kılmakta, onlara özgürlüklerini kısıtlayan sorumluluklar yüklemektedir. Bu anlamda sorun, ne ezen ne ezilen, özgür, bağımsız bireyin yaratılması sorunudur.

Mesele buraya vardığında, cinslerin eşitsizliğinin tek başına ortadan kaldırılamayacağı açıktır; özgür insana ancak, tüm özgürlüklerin maddi temelini herkes için eşit olarak yaratacak olan sosyalist toplumda varılabilir, o yüzden de kadınların cins olarak tümüyle kurtuluşu ancak sosyalist toplumda gerçekleşebilir. Nitekim kadının cins olarak ezilmesi insanlık tarihinin belli bir aşamasında ortaya çıkmıştır, o da sınıfların ortaya çıkışı aşamasıdır. Bu aşamada üretim araçlarına erkeğin sahip çıkması, kadının toplumsal üretimden koparılıp eve kapatılması ve yalnızca ev işlerini üstlenmesi, onu erkeğin egemenliği altına sokmuştur. Ekonomik bağımsızlığı olmayan bir kişinin özgürlüğünden elbette ki söz edilemez. Kapitalist toplum geniş ölçekli makineli üretimle kadını yeniden toplumsal üretime sokarak kadınlar için kurtuluş yolunu açmıştır, ama kapitalist toplumun tüm kadınlara ekonomik bağımsızlıklarını sağlayacak çalışma olanağını verip vermemesi bir yana, bu toplumun az sayıdaki çalışan kadınları bile ezilen cins olmaktan kurtulamıyorlar, hatta bu toplumun devrimci mücadeleye katılan kadınları bile. Bu da, bir yandan da analık göreviyle karşı karşıya olan kadının özgürlüğünü sağlayacak toplumsal donanımların eksikliğinden ve yokluğundan olduğu kadar, hatta ondan önce, kadını erkekten farklı gören ve ona, erkeğe bağımlı bir kimlik yakıştıran değer yargılarına dayalı toplum ve aile yapısının antidemokratikliğinden kaynaklanıyor. Bunu Türkiye somutunda şöyle örnekleyebiliriz:

1) Çocuğun sorumluluğu: Çocuğun sorumluluğu devletin ve toplumun üstünde olması gerekirken ailenin üstündedir, ailede de sahiplik hakkı ve "babalık otoritesi"nin gösterilmesi dışında, kadının... Nitekim bugün çocuğun günlük bakımına ilişkin yasalar yalnızca anne-çocuk ilişkisine göre düzenlenmiştir, bugün Türkiye'de yalnızca kadın yoğun işyerlerinde kreş açılması zorunluluğu vardır. Öte yandan, yazılmamış yasalar da böyle işlemektedir, çocuk hastalandığında bir erkeğin işyerinden izin alıp çocuğa baktığı neredeyse görülmüş şey değildir. Bunun sonucu olarak, sözgelimi bir "Her İşyerinde Kreş" belgisi bile yalnızca çalışan kadınların yükselttiği bir belgi olarak kalmış, kadınıyla erkeğiyle tüm işçi sınıfına ve emekçilere

mal olamamıştır. Belgi özünde kadın erkek ayrımı yapmadığı, tersine "her işyerinde" sözüyle çocuğun bakımının yalnız kadına yüklenemeyeceğini vurguladığı ifalde, bugüne değin bu talep yalnız erkeklerin çalıştığı hiçbir fabrikada ileri sürülmemiştir, sürülse de herhalde alayla karşılanacaktır. Çünkü işçi, emekçi kim olursa olsun erkeğin kafasında böyle bir sorun yoktur, o bu sorunu toplumun değer yargıların doğrultusunda karısına yüklemiştir, tabii kadınlar da kendilerine... Sonuçta çocuklarla ilgili talepler salt kadın hakları bağlamında kalmaktadır.

2) Ev işleri: Bugün çalışan kadının işten eve gelir gelmez yaptığı ilk iş mutfığa dalmaktır ve çoğu kez de çok kötü koşullar altında yapılan ev işlerinin tümü onun üzerindedir. Gerçi son yıllarda, çalışan kadınların kocalarının ev işlerine giderek daha çok yardımcı olduğu gözlenmektedir, ama bu da sadece "yardım" düzeyindedir -çoğunlukla da konu komşudan saklanan utangaç bir yardım- ve ev işlerinin örgütlenmesi genelde kadının üzerindedir. Aslında işgücünün yeniden üretimi demek olan ev işlerinin toplumsal üretime dönüştürülmesi gerekirken bunun kadının sırtında olması, çalışan kadının çifte sömürü altında olması ve aşırı yüklenmesi sonucunu doğurmakta, bu da kadınların çalışmayı geçici bir iş olarak görmelerine, evlenince ya da çocuk doğurunca çalışma hayatından uzaklaşmalarına ya da diğer toplumsal etkinliklerde yeterince yer alamamalarına neden olmaktadır. Kadının toplum ve aile tarafından çalışma hayatına göre değil, anneliğe ve evkadınlığına dönük biçimde yetiştirilmesi sonucu, çalışmak ve meslek sahibi olmak, yaşamın kadın için olmazsa olmaz bir parçası haline gelememektedir. Kadını eve mahkum eden düşünce kadınların kafasında bile öylesine yaygındır ki, hemen hiçbir kadın erkek çocuğuna yemek pişirmeyi öğretmeyi aklından geçirmez, çalışan kadınlar bile evde kendilerine yardımcı olarak genellikle kız çocuklarını seçerler, anneyi taklit eden kız çocuk da daha küçücük yaşında buna kendiliğinden taliptir zaten.

Ülkemizde ev işlerinin erkek için küçültücü bir iş olduğu kanısı öylesine yaygındır ki, tüm topluma örnek olması gereken ilerici erkekleri bile etkilemekte, sonuçta sorunun çözümü yalnızca toplumsal donanımların istenmesine indirgenmekte, ev işlerinin toplumsallaştırılması için hiçbir devlet çabasının olmadığı bir ülkede evdeki paylaşmanın ne kadar önemli olacağı gözardı edilmektedir. Lenin, Clara Zetkin'le bir konuşmasında bu konuda şunları söylüyor: "Maalesef birçok yoldaşımız için hâlâ şunu söyleyebiliriz: 'Komünist'i iyice kazı, altından bir filisten çıkar (darkafalı). Kesinlikle, duygusal noktaları kazımalısın, beyinlerinde kadınlarla ilgili görüşlerin bulunduğu noktalar gibi. Bir kadının, kendisini ev işi gibi saçma, tekdüze, gücünü ve zamanını tüketen bir işe harcamasını, ruhunun kurummasını, aklının donuklaşmasını, heyecanının azalmasını ve arzusunun durgunlaşmasını sakın sakın seyreden bir adamın genel görünüşünden daha açık bir delil olabilir mi? Bütün ev işini ve çocukların bakımını, ücretle tutulan yardımcıların üzerine atan burjuva hanımlarından söz etmiyorum. Bu söylediklerim, günlerini fabrikada harcayıp para kazansalar bile, işçilerin karıları da dahil olmak üzere kadınların büyük çoğunluğu için geçerlidir. Kadınların işine yardım ellerini uzattıklarında karılarının yüklerini ve sıkıntılarını ne kadar azaltabileceklerini ya da onları tamamen kurtarabileceklerini pek az koca düşünür. Hatta proleterler bile düşünmez. Ama hayır, bu 'kocanın

ayrıcalığına ve itibarına' ters düşer. *Koca, dinlenme ve huzur ister* (Altını ben çizdim-S.Ö.). Kadının ev hayatı, binlerce önemsiz ayrıntıya her gün kendi kendini kurban etmesidir. Kocasının, efendisinin, sahibinin eski hakları, farkına varılmadan süregelir. Objektif olarak, kocanın kölesi öcünü alıyor. Hem de gizli bir biçimde. Kadının geriliği ve kocasının devrimci ideallerini anlama eksikliği, erkeğin kavgacı ruhunda, savaşmak için kararlılığında bir engel olarak karşısına çıkar. Bunlar, yavaş ama kararlı olarak, farkedilmez biçimde kemiren küçük kurtlardır. Ben işçilerin hayatını biliyorum, hem de yalnız kitaplardan değil. Kadın yığınları arasındaki komünist çalışmamız ve genel olarak politik çalışmamız, erkekler arasında önemli eğitimsel çalışmayı kapsar. Hem partide, hem de yığınlar arasında eski köle sahipliği görüşünün kökünü sökmeliyiz. Bu görev, işçi kadınlar arasında parti çalışması için teorik ve pratik eğitimden geçerek kadın yoldaşların oluşturulması kadar acil gerekliliği olan politik görevlerimizden biridir" (*Kadınların Kurtuluşu*, s. 149, 150, 151).

3) Aile reisliği: Gerek yasalarda gerekse pratikte bugün ülkemizde aile erkeğin reisliği üzerine kuruludur. Kadının çalışıyor olması bunu pek az değiştirmekte, hatta alt kesimlerde hemen hiç değiştirmemektedir. Kadın kazandığı paranın bile sahibi değildir, çalışan kadınların çoğunluğu aylıklarını doğrudan kocalarına teslim etmekte, o da evin geçimi için ona belli bir miktar para vermektedir. Buna karşılık, giderek zorlaşan yaşam koşullarında ek para bulma sorumluluğunu kadın da çoğunlukla kocasına yüklemektedir.

Aile reisliği kurumunun bir sonucu olarak, kadın çalışsa da aile genelinde erkeğe göre örgütlenmektedir. Erkeğin işi, çalışması ve mesleki geleceği öncelik taşımaktadır ve karısından bağımsızdır. Bu, ilerici hareket içinde de çoğunlukla böyledir; genelinde erkek bağımsız bir varlık, kadınsa aileyle birlikte düşünülen bağımlı bir varlık olarak algılanmaktadır. Erkeğin kaç çocuk sahibi olduğu meslek yaşamını hiç etkilemezken, kadının evli olup olmadığı, kaç çocuğu olduğu, hatta özel yaşamının diğer ayrıntıları mesleki ilerlemesinde önemli bir etken olmaktadır.

Erkeğin reisliği, cinsel ilişkiye ve çocuk sahibi olmaya kadar, tüm aile yaşamında geçerlidir. Kadın, ister çalışsın ister çalışmasın, evlenmekle bedenini erkeğe bir tür satmış ya da onun emrine vermiş olmaktadır. Kadın, erkeğin cinsel ihtiyacını giderecek ve onun her istediği anda hazır olacak bir varlık olarak algılandığından, cinsel ilişkide de, dolayısıyla kendi bedeni üzerinde de söz ve karar hakkına sahip değildir. Bu anlayış daha gelişmiş toplumlarda bile öylesine yaygındır ki, Alman Komünist Partisi'nin kadın programında, "evlilikte kadının istemediği cinsel ilişkinin tecavüz sayılması ve cezalandırılması" biçiminde bir madde yer almıştır. Kadının çocuk sahibi olma konusunda da çoğunlukla söz hakkı yoktur, bu konuda da erkeğin "soyunu sürdürme" kaygısı ve toplumun baskısı belirleyici olmaktadır.

Bütün bunlara, eğitim sistemindeki ve çalışma yaşamındaki ayrımcı düzenleme, uygulama ve anlayışları, diğer toplumsal baskıları, sözgelimi kadına evlenmeden cinsellik ve çocuk sahibi olma hakkı tanımayan yazılı yazısız yasaları da katarsak, Türkiye toplumunda kadının çalışmasının ona ne kadar özgürlük getirdiği anlaşılabilir. Yine de çalışan kadının çalışmayan kadından, çalışan kadının kocasının da çalışmayan

kadının kocasından daha özgür olduğu açıktır. Bugün artık Türkiye’de kadın ve erkeğin birbirinden bağımsız varlıklar olması gerektiği doğrultusunda bir anlayış filizlenmiştir ve tüm olumsuzluklara karşın yaşamlarını bu anlayış üzerine kurmaya çalışan kadın ve erkeklerin sayısı hiç de az değildir. Ne ki, ilerici hareketin kadın sorununa gereken önemi vermemesi sonucu bu filiz yeterince büyüyememekte, hareket hemen hemen sâdece kendiliğindenliğe ve kadın örgütlerinin çabasına kalmaktadır. Bugün pek çok ilericinin kadınların kurtuluşu için mücadeleyi bir meslek grubunun mücadelesiyle eş tuttuğunu, yalnızca kadınların yükselteceği güncel taleplerle sınırlı gördüğünü söylemek herhalde abartma olmaz. Kendiliğinden kadın hareketinden başka bir şey olmayan feminist harekete, ileri sürdükleri taleplerin büyük çoğunluğunun ne kadar haklı ve açığa çıkardıkları sorunların ne kadar gerçek olduğuna bakmaksızın, kadınları erkeklere karşı mücadeleye çağırarak ilerici hareketi böldükleri gerekçesiyle toptan karşı çıkan, ya da bu sorunları herhangi bir gecekondu mahallesindeki herhangi bir işçi karısının, hatta kendi karısının da hergün yaşadığını görmezlikten gelerek, "burjuva kadınlarının sorunları" diye niteleyen ilericilerin sayısı hiç de az değildir. Herhangi bir köylü kadının televizyon ekranından "kadının çilesi çoktur" diyerek kadının ezilmişliğini çok özlü bir biçimde dile getirdiği bir ülkede, pek çok ilerici, kadın sorununu hâlâ, yalnızca 8 Mart’larda hatırlanacak ve çözümünü sosyalizm sonrasına ertelenmiş bir sorun olarak görebiliyor; ya da, ortada işkenceler, pahalılık, politik özgürlükler gibi acil sorunlar varken kadınlarla mı uğraşılır diyebiliyor. Bu ülkede aranan bir sanığın bu devletin görevlileri sperm kontrolü yapabilirken, bir ilerici, kadınların cinsel özgürlükten, bekarlık boyunduruğundan söz etmesini lüks olarak görebiliyor. Politik bilinç tüm topluma kuşbakışı bakabilmektir ve demokrasi mücadelesi salt ekonomik ve günlük politik talepler için mücadeleye indirgenemez. Sözgelimi, kadının çocuğunu, erkeğin karısını, öğretmeninin öğrenciyi dövdüğü, gücünün güçsüze zor kullanmasının hoşgörülüğü bir ülkede, bu toplum yapısına karşı çıkmadan, bu toplum yapısını değiştirmeyi hedeflemeden verilecek bir işkence karşıtı mücadele kısır ve gündelik kalmaya mahkumdur. Demokrasi hareketinde kazanımların kalıcı olabilmesi ancak geniş yığınların demokrasi ve özgürlükler konusunda duyarlık kazanmasıyla mümkündür, ama kölecî anlayışta aileye dayalı bir toplumda bu duyarlığa ulaşılabilmesi de ancak ideolojik mücadelenin çok yönlü olmasıyla mümkündür. Lenin’in **Ne Yapmalı**’da bu konuda söylediklerinin bir kez daha altını çizmek zorundayız: "Sosyal-demokrasi, yalnızca belirli bir işverenler grubuyla ilişkilerde değil, modern toplumun bütün sınıflarıyla ve örgütlenmiş bir siyasal güç olarak devletle de ilişkilerde işçi sınıfını temsil eder. Demek ki sosyal-demokratlar kendilerini yalnızca iktisadi mücadeleyle sınırlamakla kalmamalı, iktisadi teşhirlerin örgütlenmesi işinin başlıca eylemleri haline gelmesine de izin vermemelidirler. İşçi sınıfının siyasal eğitimini ve bu sınıfın siyasal bilincinin geliştirilmesini etkin olarak ele almak zorundayız... Karşımıza şu sorun çıkıyor: Siyasal eğitim neyi içermelidir? Bu, otokrasiye karşı işçi sınıfı düşmanlığının propogandasından ibaret olabilir mi? Elbette ki hayır. İşçilere siyasal bakımdan ezildiklerini açıklamak yetmez (nasıl ki onlara çıkarlarının işverenlerinin çıkarlarına uzlaşmaz karşıtlıkta olduğunu açıklamak da yetmezse). Ajitasyon, bu baskının her somut örneği ele alınarak yürütülmelidir. Bu baskı

toplumun çeşitli sınıflarını etkilediğine göre, kendisini yaşamın ve eylemin en çeşitli alanlarında -meslek, kamu, özel, aile, din, bilim vb., vb. alanlarında- ortaya koyduğuna göre, otokrasinin siyasal teşhirini bütün yönleriyle örgütlemeye girişmeyecek olursak, işçilerin siyasal bilincini geliştirme görevimizi yerine getiremeyeceğimiz beshelli değil midir?... Ama durum şudur ki, siyasal bilincin bütün yönleriyle geliştirilmesinin gereği konusunda 'herkes' ancak lafta görüş birliğindedir." (Ne Yapmalı, Sol Yayınları, s. 74, 75)

Bugün Türkiye sosyalist ve komünist hareketinde yaygın olan siyasal bilincin ve demokrasi anlayışının, cinsiyetçi fikirlerden arındırılmamış tek yönlü bir siyasal bilinç, tek yönlü bir demokrasi anlayışı olduğunu söylersek herhalde pek haksızlık etmiş olmayız. Türkiye'de ilerici, sosyalist ve komünist hareketlerde cinsiyetçi düşüncelerin ne kadar yaygın olduğunu artık itiraf etmek zorundayız. Kadın sorunu temel bir sorun olarak sosyalist ve komünist hareketin gündemine girmedikçe, kadın örgütleri ne kadar çabalarsa çabalasın, bu yaygınlığı geriletmek mümkün olmayacaktır. Bundan, ilerici hareketin kadın sorununu gündeme almadığı gibi bir sonuca varılmamalı. Kadın sorunu ilerici hareketin, ilerici aydınların elbette ki gündeminde, ama ne kadar?... Bu konuda Sayın Server Tanilli'nin **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz** adlı kitabı ilginç bir örnek olabilir. Kitabın bütününde bugünkü eğitim sisteminin cins ayrımcı yanları genel olarak ortaya konduğu halde, kitabın ana bölümlerinden biri olan "Eğitimin Demokratikleştirilmesi" bölümünde (s.98), bugünkü eğitimin cinsler arası dengesizliğinden ve eğitimin içeriğindeki cins ayrımcı öğelerden hiç söz edilmiyor. Ve sayfa 103'te, "Özetle, Türkiye'de eğitimin demokratikleştirilmesi konusunda -ilk akla gelen- önerileri şöylece saymak mümkün" tümesinin ardından gelen 12 madde içinde kadın sorununa yönelik özel bir düşünce yer almıyor. Kuşkusuz, eğitimin içeriğinin çağdaşlaştırılması denince, bu, eğitimi cins ayrımcı öğelerden ayıklanmasını da içeriyor, ama bu aynı zamanda ırkçı, şoven, özümsemeci öğelerin ayıklanmasını da içerdiği halde bunun ayrıca vurgulanması zorunluluğu hissediliyor. İşte, kadın sorununun temel bir sorun olarak gündeme alınmasından kastettiğimiz budur, kadın sorununun artık "ilk akla gelen" sorunlardan biri olması. **Yeni Açılım**'ın Mart 1989 sayısında "Tartışmayı Daha da Somutlayabilmek İçin" başlıklı yazısında Zeki Dilmen'in dile getirdiği biçimde: "İnsan haklarının, emekçilerin haklarının, ezilen ulusun ve kadınların haklarının gerçekleşmesi, kültürel gelişmenin sağlanması ve iş, konut, eğitim, sağlık ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için, demokrasi için, savaşız şiddetsiz bir yaşam için sosyalizm gereklidir."

Elbette, kadınların özgürlüğü için mücadeleyi en başta kadınlar verecektir ve zaten vermektedirler. Ama sorunu programatik düzeyde ele almak kadın örgütlerinin değil, siyasi partilerin işidir. İlerici, sosyalist ve komünist partilerin, analıktan çalışma yaşamının düzenlenmesine, eğitimden cinsel baskıya dek, toplumun tüm kadın kesimlerinin taleplerine cevap verebilecek nitelikte kadın programları olmalıdır, çünkü yasalar, kurumlar ve anlayışlar düzeyinde toplumun yeniden örgütlenmesi bir iktidar sorunudur. Bu, kadın örgütlerinin politik kimliklere bürünmesini engellemek, kadın örgütlerinin politik örgütlerden bağımsızlığını

sağlamak bakımından da önemlidir. Öte yandan, bugünkü toplum içinde yarının toplumunun, yarının özgür insanının tohumunu atmak hiç de olanaksız değildir; bu da, gerek somut talepler için, gerekse -kadın erkek kimin kafasındaysa- kadın cinsini aşağılayan düşüncelerin geriletilmesi için etkili bir mücadeleyle olur. Burada yalnız siyasi partilere değil, ilerici sendikalara, gençlik ve meslek örgütlerine de büyük görevler düşmektedir. Sözgelimi bugün ilkokul kitapları kadın cinsini aşağılayan çağdışı bilgilerle doludur ve kadınıyla erkeğiyle tüm öğretmenler bu çağdışı bilgileri çocukların kafasına sokmak durumunda bırakılmaktadır; soruna böyle yaklaşıldığında kadınların sorunu olan şeyin aynı zamanda öğretmenlerin de bir sorunu olduğu açıkça görülebilir; bu tür gizli, üstü örtülü sorunları açığa çıkarmak da elbette ki en başta ilericilerin, sosyalist ve komünistlerin görevidir.

Bugün Türkiye’de kadınlar dünkünden çok daha geniş bir talepler bütünüyle demokrasi sahnelerinde. Her İşyerinde Kırş belgisine, Evlere Hapsolmak İstemiyoruz, Bedenimiz Bizim -Kimliğimiz Bizim- Emeğimiz Bizim belgileri de eklendi. Gazete sayfalarında işçi kadınların evdeki eşitsizlik yüzünden sendika çalışmalarına yeterince katılamamaktan yakındıklarını, ya da bir Anadolu kasabasında bir siyasi partinin toplantısına tek başına giden bir genç kızın orada karşılaştığı bakışları eleştirmesini okuyoruz. Bunlar ve daha nice, gerçek sorunlardan kaynaklanan çok haklı taleplerdir ve ilerici hareketlerin gündemine artık girmek zorundadır. Bunun tersi, ilerici hareketi kısırlığa mahkum etmektir ve böyle bir ilerici hareketin nasıl bir ilerici hareket olduğuda doğrusu tartışmaya açıktır.

OLANAKLI İŞBİRLİĞİ

Yaşar YILDIZ

27 Ocak sabah saat 06.00'da Tahran Radyosu'nun "dinleyici mektupları" köşesini dinliyorduk. Ankaralı bir yurttaşımız, Tahran Radyosu'na şöyle bir soru yöneltmiş: "Türkiye'de yasal bir komünist partinin kurulması istemiyle gazete ilanları veriyorlar. Bu komünistler, TCK'nın 163. maddesinin de kaldırılmasından yana olduklarını söylüyorlar. Ben, onların bu tutumunu samimi görmüyorum. Aslında Müslümanlardan da destek almak için, onları kendi amaçlarına basamak yapmak istediklerini düşünüyorum. Yoksa, Türkiye'de müslümanların haklarını savunuyor değiller.

Biz de kendine 'Müslüman' diyen bir gazeteye, islamcı bir parti kurma talebimizi dile getirmek için, ilan vermek istedik. Bize: 'Siz başımızı belaya mı sokmak istiyorsunuz?' dediler. Komünistlerin boy boy ilan vermelerine ses çıkarmayanlar, neden islami partinin serbest bırakılması için ilan vermek isteyenlere böyle şiddetle karşı çıkıyorlar? 'Komünist partisi toplumsal bir zorunluluktur' diyorlar. Peki, islami parti bir zorunluluk değil midir?

Komünistler, 141 - 142 ile birlikte 163'ün de kaldırılmasını istiyorlar. Komünizmi hedefleyen bir partinin, Müslümanların da örgütlenme özgürlüğünü istemesi bir çelişki değil midir? Bazı Müslüman çevreler de komünistlere özgürlükten yana olduklarını, Türkiye'de yasal komünist parti kurmalarını istiyorlar, böyle ifadeler kullanıyorlar. Komünistler Müslümanların da Türkiye'de parti kurabilmelerini istemekte samimi olabilirler mi? Yoksa Müslümanları kendi emellerine alet etmeye mi çalışıyorlar ? Sizin, İran'da komünistlerle ilişkileriniz nasıl olmuştur?

Tahran Radyosu'nun yanıtı kısaca özetlenirse şöyleydi: "Onlarla ortak bir platform oluşturmadık. Onlar da Şah'a karşı savaştılar. Hiçbir vaatte bulunmadık, onlar kendi yoluna, biz kendi yolumuza gittik. Türkiye'de de böyle olmalıdır."

Dini inançları olan, örgütlenen, savunan çevreler, komünistleri kendilerine "baş düşman" olarak görmemelidirler. Birbiriyle ortak çıkar birliği olan sınıflardan insanların, dinsel veya politik görüşlerine göre ayırım yapmaları yanlıştır. Camiye, kiliseye veya ibadet yerlerine giden insanların ibadetine, inançlarına komünistler karışmazlar, başkalarının da karışmalarına karşıdır.

Bu düzeyde baktığımızda; Türkiye’de 141 - 142 ve 163. madde sorunu birbiriyle bağımlı olan çözümleri gerektiriyor. İşçi sınıfı partisinin yasal çalışma özgürlüğü için mücadele eden komünistler, aydınlar, ilerici-demokratların özgürlüğü kazanmak için her özveriye çekinmeden yerine getirdiği açıktır. Bu özgürlük için, TBKP’yi yasal olarak kurmak için ülkeye dönen Haydar Kutlu ve Nihat Sargın’ın hâlâ hapiste tutulduğunu, Türkiye ve dünya kamuoyu iyi bilmektedir. H. Kutlu ve N. Sargın dönüşlerinden sonra yaptıkları açıklamalarda, yalnız komünistler için değil, tüm demokrasi güçlerinin çıkarları için ülkeye döndüklerini ifade ettiler. H. Kutlu’nun, "demokrasi için ölümü göze alamayanların, sosyalizm için ölümü göze alamayacakları", biçimindeki açıklaması ülke gerçeğine komünistlerin yaklaşımı konusunda bir fikir veriyor. Demokrasi sorunu komünistler ve öteki sol güçler kadar, İslami çevrelerin de sorunudur.

12 Eylül rejiminin başları olan generaller, içinden geldikleri ordunun kemalist kesimlerini karşılarına almaktan çekindiler. Onun için "Atatürkçülüğü" kimseye bırakmadılar. Bir yandan da dinsel ideolojinin gelişme olanaklarını artırdılar. 12 Eylül 1980’den sonra ülke tarihinde görülmemiş bir hızla tarikatlar gelişti, vakıflar, camiler, Kuran kursları, dernekler, yurtlar kurulmasına izin verildi. Türkiye’nin en ücra köşelerine kadar dinsel ideoloji kurumsallaştırıldı. Rejim bir yandan da "türban" gibi yapay bir sorunu tartışarak "laikliği"ni kanıtlamaya çalıştı. Dinsel inanç sahiplerinin sorunlarını sanki türbanmış gibi sundu. Ortaya çıktıktan sonra büyük gürültüler koparan *Rabıta* olayı, Evren tarafından, "bugün olsa yine imzalarım" diyerek sahiplenildi!

Türkiye’de 141 - 142 ile komünistler, 163 ile de radikal, antiemperyalist, genel insanlık sorunlarına duyarlı dinsel akımlar baskı altındadır. Bu maddelerin dışında, anayasal, kurumsal, politik baskılar söz konusudur. Nasıl ki, komünistlerin işçi sınıfının ve diğer emekçilerin çıkarlarını savunmaları yasal olarak engelleniyorsa, dinsel gruplar da farklı inançlarını dile getiremiyor, bu amaçla örgütlenemiyorlar. Komünistlerin dinsel çevrelerle buluşma noktalarından birisi budur; çünkü her iki kesim de inanç ve örgütlenme özgürlükleri baskı altında olan gruplardır. Bu anlamda yalnız kendi özgürlüğü için değil, başkalarının da özgürlükleri için savaşım, temel demokratik ilkelerden, politik tercihlerden biridir.

Sorunun özü sınıfsal ve politik özgürlüklerdir. Bu nedenle de "komünistlerin dinsel çevreleri kendi amaçları için basamak yapma" savları temelsizdir. Çünkü sorun komünistlerin öznel niyetleri ile ilgili değildir. Bu güçlerin güç birliği yapmaları nesnel çıkar ilişkilerinin bir sonucudur. Hiç bir sınıf, sosyal katman, dinsel grup ve çevre var olan ortak sorunların çözümünü tek başına bulamaz. Böylesi bir sorunda kimse, kimseyi kullanmasından söz edilemez. Yalnızca ortak çıkarları olanların bir araya gelme zorunluluğundan doğan bir sorun olarak görülmesi gerekir.

Komünistler barış, demokrasi, bağımsızlık, toplumsal ilerleme ve sosyalizm perspektifi ile hareket ediyorlar. Yeryüzünün en önemli sorunu olarak görülen barış ve silahsızlanma mücadelesinde her dinden, değişik inançları olan kişi ve gruplar da komünistlerle birlikte yer alıyorlar. Yine genel insanlık sorunları olarak gördüğümüz,

açlık, çevre kirlenmesi, Üçüncü Dünya ülkelerinin borçları, vb. daha birçok global sorunda böylesi bir mücadele birliği mevcuttur. Türkiye gibi, emperyalizme ekonomik, politik ve askersel bağlarla bağlanmış ülkelerin bağımsızlık, demokrasi, ülkenin emekçiler yararına kalkınması ve genel olarak sömürünün ortadan kaldırılması için mücadele hem komünistlerin hem de Müslümanların ortak sorunlarıdır; ortak çözümler gerektirmektedir.

Grev yasağı, sendikal özgürlük, sosyal güvenlik gibi ana sorunlarda burjuvazi, komünist veya Müslüman diye bir ayrım yapmıyor; sömürüyü sürdürmek için işçilerin, köylülerin, emekçilerin inançlarına bakmıyor. Bu da gösteriyor ki, komünistlerle islami akımların sömürüyü, kapitalizme, emperyalizme ve faşizme karşı olan kesimlerinin birbirinden destek almaları, sosyal ve sınıfsal dayanaklarının aynı olmasından ileri geliyor. Komünistlerin, dinsel inanç sahiplerini kullanmalarından söz etmek haksız bir suçlama değil midir? Grev boylarında, toprak işgallerinde işçi ve emekçiler birbirini Müslüman, Hristiyan veya ateist diye ayırmıyor.

Karşılaştırmak gerekirse, hiçbir sosyalist ülke denciyiminde Müslümanlara, diğer dinlerden insanlara karşı, onların ibadet özgürlüğüne karşı fiili bir saldırıda bulunulmamıştır. Kimse dinsel inançlarından ötürü baskı ve işkence altına alınmamış, öldürülmemiştir. Bu tarihsel gerçek de gösteriyor ki Müslümanların antiemperyalist, antifaşist ve antişovenist kesimleri için, komünistlerle işbirliği hem kendi çıkarlarına, hem de genelde insanlık çıkarlarına hizmet eder.

Dinsel akımların, demokratik kesimleriyle ortak yanlarımız, ayrılık yanlarımızdan daha çoktur. Ortak sorunların çözümü için bir araya gelmek, ayrılmaktan daha kolay değildir. Önümüzde aşmamız gereken çok zor engeller vardır. Ülkemizde antikomünizmin, antisovyetizmin etkilerini kırmak, yasallaşma, temel hak ve özgürlükler için bir araya gelmek ilk adımları oluşturabilir. Bu yönde olumlu gelişmeler vardır. Ama yeterli olduğu söylenemez. Daha ileri adımlar için komünistler, sol ve dinsel akımlar ortak adımlar atmanın yollarını bulmalı, geliştirmelidir.

Politik tartışma kültürümüzü tüm toplumsal kesimlere yaymak, demokratik bir kültürün, demokratik değerlerin yaygınlığı için, taraf olan her kesim ortak noktalarda buluşmalıdır. Önyargılarımızı aşmanın en önemli adımlarını atmak, politikleşmiş, sosyal çevrelerin inanç özgürlüğünden yana olan insanların ve akımların görevi olmalıdır.

Bir Anı

1930'LARDA KOMÜNİST PARTİSİ'NİN DURUMU VE BEŞİKTAŞ İŞÇİ ÖRGÜTLENMELERİ

1936 - Tütün işçileri sendikası
ve birliği kuruldu.

(Ortaköy Tütün İşçileri Sendikası Önderleri)

İdris ERDİNÇ

1930'larda Türkiye komünist hareketi, polis baskıları ve tutuklamalar nedeniyle dağınık bir durumdaydı. Bütün parti yapısı dağılmış durumdaydı. İşte tam da bugünlerde, 4 yıllık Sinop hapisliğini tamamlayan eski tütün işçisi, işçi lideri, komünist önder Mehmet Bozışık, hızır gibi yetişti. İlk işi il örgütlerini yeniden kurmak oldu.

Eski parti yapımız ölüm kalım savaşı veriyordu. Gerek merkez, gerekse iller düzeyindeki yoldaşların çoğu tutuklu, bir kısmı da ülke dışındaydılar.

1932 yılında 4 yıl ceza alan Boz Mehmet Yoldaş 1936'da tahliye olmuştu. Onunla beraber yargılanan Halil Yalçinkaya ve Hüsamettin Özdoğu keza sürgündeydiler. Mehmet Bozışık hemen harekete geçip, partiyi yeniden yapılandırma mücadelesine girişmişti.

Boz Mehmet'i ilk tanıdığım günü ve o günkü kelimeleri hiç unutmam: Beşiktaş ile Dolmabahçe arasında yürüyordum. Önüme çıkarak, "dur bakalım küçük İdris Yoldaş" demişti. Birden irkildim ve çok heyecanlandım. Karşımda iri yapılı ve

gerçekten de boz bir yoldaş duruyordu. Kendisine Küçük Abbas, Şekerci Mustafa, Pastacı Stefo, Topal Yunus, Emine ve bana yapılan işkenceler hakkında geniş bilgi verdim. Tütün işçisi Abbas Yoldaş, işkencede akli dengesini yitirmiş Bakırköy Hastanesinde yatıyordu. Yaşama şansı çok azdı. Şekerci Mustafa, işkence hanında (Samsaryan) fırsat bulup pencere camları ile bileklerini döğürmüştü. Pastacı Stefo tanınmaz halde, Topal Yunus keza öyle. Emine'nin sırtındaki deriler gömleğine yapışmış, Haydarpaşa Hastanesinde yatıyordu. Şaziye İzmit'te hastaydı.

Anlattığım şeyler hiç de iç açıcı değildi. Boz Mehmet'in karşısında ayakta, sağlam olarak bir ben vardım.

Partinin toparlanması uzun bir zaman alacağa benziyordu. Mehmet Bozışık'la Beşiktaş'ta buluştuk, yanımızda Cemali Yoldaş da vardı. Mehmet Bozışık bizi Fatih'teki Reşat Yoldaşın odun deposuna götürmüştü. Reşat ve Ahmet Fırıncı (Dede Ahmet) yoldaşlarla beraber, 5 yoldaş uzun uzun konuşmuştuk. Reşat Yoldaş içerden yeni çıkmıştı. Dede Ahmet ise ortalıktaydı. Cemali Yoldaşla şakalaşıyoruz. Bana "sen, ben yedek aza, bu iş burda tamam, komünist partimiz kurulacak" diyor. Cemali Yoldaş benden 15 yaş büyük. Daha 10 ay evvel birlikte Samsaryan'ın en üst katında işkencedeydik. Cemali o zaman hem kendisine, hem bana vurulan kamçılarını saymış. O zamanki ağır işkence yüzünden şimdi hâlâ hasta bulunuyor. Tütüncü Abbas mücadelemizin sonucunu göremeden Bakırköy'de öldü. Emine ve Şaziye Yoldaşlar da işkenceden sonra 2 yıl yaşayabildiler. Biz devamıza kutsal bir dava olarak bakıyorduk. O günlerde Kurtuluş'un karanlık sokaklarından birinde Beyoğlu İlçe Sekreterimiz Topal Hasan'la buluştuk. Bana, gizlice basılan, mücadelemizin yöntemlerine ve çalışma programlarımıza ilişkin malzeme getirmişti. Hatırlayabildiğim kadarıyla getirdikleri arasında Dimitrov yoldaşın fotoğrafı bir broşürü de vardı. Ben de o zaman bölge sekreteriydim ve malzemeleri kendi hücrelerime iletiyordum. Gelen bütün yayınlar heyecan ve özlemle okunuyor, değerlendiriliyordu. Uzun zamandır yayına kavuşulamamıştı.

Beşiktaş ilçesinde; Hamdi Hazer, Baba Hüsnü, Şoför İsmail, ayrıca Seyit Atılal, Baba Aydan ve Troçki Mehmet, bunun dışında; Ritso Padromidis, Arif Nanak ve Küçük Ali'den kurulu 3 ayrı hücremiz var. Beşiktaş'taki bu örgütümüz boğaz bölgesinde işçi sınıfını yoğun bir şekilde örgütlendirmek için aralıksız çalışıyordu.

Bu çalışmalar bir süre sonra işçi sınıfında bilinçlenme ve hak arama kıpırdanmaları yarattı. Beşiktaş'taki Türk-Avusturya Tütün Şirketi'nde (şimdiki Barbaros Hayrettin iskelesinin bulunduğu yerde), gündeliklerine 10 kuruş zam istemiyle harekete geçtiler. 1500 işçi 10 kuruş zam istemiyle birleşince patron polis çağırmıştı. Polis fabrikaya geldi ve erkek işçileri copleyarak dağıtıyor, dağılmayanları da gözaltına alıyordu. Kadın işçiler de erkek işçilere yapılan bu haksızlığa karşı polise engel olmaya çalışıyorlardı. Beşiktaş halkı da fabrikanın önüne toplanmış, polisin bu insanlık dışı tavrına nefretle bakıyordu. Polis dağılmayan işçileri fabrikanın köhne bir bodrumuna (izba) kapattı. Dışarıda kalan halk ve işçiler, polis ve patrona karşı bağırıp, kıyameti kopartıyorlardı. Tutuklananlar birkaç saat sonra izbalardan çıkarılıp, sırayla polis kordonuna alındılar, köle gibi davranılıyordu. Polis kordona

aldığı işçileri Beyoğlu Adliyesine, mahkemeye götürecekti. Etraftaki halk, işçiler ve gözaltına alınan polis kordonundaki işçiler hep birlikte Dolmabahçe'ye doğru yürüyorlardı. İşçiler "Lenin'e Matem" şarkısını mırıldanmaya başladılar. Polislerden Çolak Hamdi, Nihat ve Emrullah bu şarkıyı biliyorlardı. Bir tanesi hemen defterini çıkardı, tutanak yazmaya başladı. Kalabalık hep birlikte Dolmabahçe'den Taksim'e, Taksim'den, ara sokaklardan Balıkpazarı'ndaki Beyoğlu Adliyesi'ne, mahkeme salonuna geldi.

Hakim kalabalığın en önünde duran yırtık pantolonlu Gero Ramazan Yoldaş'a sordu: Ramazan Yoldaş, sol ayağını ileri doğru atarak, sağ cebinden astarıyla birlikte çıkardığı 20-30 kuruşu yere attı ve "hakim bey işte 40 yıl köle gibi çoluk çocuk çalışıyoruz, bütün servetim bu ve sırtımdaki mintanım. Patrona günde 2-3 lira kazandırıyoruz her birimiz. 1500 kişiyiz, aldığımız sadece 70'er kuruş günlük, ne olmuş 10 kuruş zam istemişiz, patronu çıkarın karşımıza ama patron burada yok, burada olsa işçiler onu tükürük yağmuruna tutarlar" dedi. Hakim, Ramazan Yoldaş'ın sözlerine karşılık hiçbir şey söylemedi. Herkesten homurtu ve protestolar yükseliyordu. Çolak Hamdi, Nihat ve Emrullah çılgına dönmüşlerdi. Hakim işçilerden Fehmet Kurucu Yoldaş'a söz verdi. Fehmet Kurucu Yoldaş mahkemenin şeklini, getiriliş biçimimizi, esir sürüsü muamelesi yapılmasını, polis kordonunu, herşeyi, işçiler namına protesto etti. Hepimizi mahkemeden çıkardılar. Birkaç gün sonra önder işçileri polis alıp Sansaryan'a getirdi. Fehmet Kurucu, Muharrem Bezgin, Gero Ramazan, Mustafa Toprak, İbiş Aydınlatan ve ben bir hafta boyunca Sansaryan'da dayak ve işkenceden geçirildik. Tabanlarımız patladı. Birkaç dişimiz de kırıldı. İşkenceci polisler: Emrullah, Muhittin ve Şef Muavini Nihat'tı.

Bir hafta sonra bizi savcılığa bile çıkartmadan serbest bıraktılar. Ama fabrikada zam istemimiz kabul edilmemişti. Bu direniş bize ve tüm işçilere, bizim en küçük haklı istemlerimizin bile en barbarca saldırıyla yanıtlandığını göstermişti. Fakat bu direniş işçiler için iyi bir "okul" oldu. Burjuvaziyi çok iyi öğrendiler. Yakından tanımış oldular. Kendilerinin üretimden gelen gücünün daha bir bilincine vardılar, bildiler. İşçi sınıfının gerçek kurtuluşunu ve bunun yolunu öğrenmeye başladılar.

YENİ BİR POLİTİK ÇİZGİ İÇİN YENİ BİR İKP

Türkiye Birleşik Komünist Partisi Merkez Komitesi adına izlediğim İtalyan Komünist Partisi'nin (İKP) 18. Kongresi konusunda Adımlar'a yazdığım haber-yorumda, Türkiye komünist hareketinin ve solunun, İKP'nin yeni politik çizgisini dikkatle incelemesinin ve sonuçlar çıkarmasının yararlı olacağı kanısında olduğumu yazmıştım. Böyle bir öneride bulunmanın, bu öneriyi yapana, İKP'nin 18. Kongresi'nin temel belgesini Türkiyeli okurların incelemesine sunma sorumluluğunu da yüklediğine inanıyorum.

Yeni Açılım benden, İKP'nin kabul ettiği yeni politik çizgi konusunda bilgilendirici geniş bir yorum yazmamı istediğinde, kendi yorumumu yazmaktansa kongrenin temel belgesini çevirmenin, yaptığım öneriye daha uygun düşeceğini düşündüm.

İKP Merkez Komitesi'nin 18. Kongre'nin onayına sunduğu "Politik Belge", uzun bir tartışmanın ardından, gelen eleştiri ve değişiklik önerileri dikkate alınarak, geçtiğimiz Kasım ayında son biçimi alarak partinin günlük gazetesi Unità'nın 25 Kasım 1988 tarihli sayısında kamuoyuna açıklandı.

"18. Kongre İçin Politik Belge" başlığını taşıyan ve İKP'nin yeni çizgisini belirleyen bu belge dört bölümden oluşuyor. Bu bölümler sırasıyla şu ara başlıkları taşıyor: I) Yeni bir politik çizgi için yeni bir İKP; II) Cumhuriyetin tarihinde yeni evre: Alternatif; III) Güçlü reformizm; IV) Sendikalar, yığın hareketleri ve reformist güçler.

Tümü 53 sayfa tutan bu belgenin bütün bölümlerinin bir derginin sayfalarına sığdırılması mümkün değildi.

Belgenin son üç bölümü ağırlıklı olarak İKP'nin İtalya'ya yönelik alternatiflerini içeriyordu. Birinci bölüm ise, partinin genel sorunlara yaklaşımlarını ortaya koyuyor ve "Avrupa perspektifi"ni gerekçelendiriyordu. Türkiyeli okurun bir tercih yapacaksa- daha çok bu genel bölüme ilgi duyacağını düşünerek, belgenin bu birinci bölümünü -çok sınırlı kısaltmalarla- çevirdim.

Ahmet KARDAM

18. Kongre İçin Politik Belge

Bölüm I

YENİ BİR POLİTİK ÇİZGİ İÇİN YENİ BİR İKP

İtalyan Komünist Partisi'nin 18. Kongresi özgün bir arayış ve yeni bir politik çizgiyi başlatmak durumundadır.

Bütün dünya derin değişikliklere sahne oluyor. Uluslararası yumuşamanın gelişmesi, bazı silahlı çatışmaların çözüm yoluna girmesi, sosyalist ülkelerdeki büyük dönüm noktası ve tiranik rejimlerin yenilgisi yeni bir atmosfer ve yeni umutlar yaratıyor. Dünyanın ekonomik, toplumsal ve politik süreçleri bir bütün olarak belirleyici bir dönüm noktasına geldiğimizi gösteriyor. Eğer özgürlük, ilerleme, insancıl ve toplumsal dayanışma, barış ve işbirliği amaçlarına doğru akıtılmaz ve yönlendirilmezse bu süreç geriye götürücü, hatta felaket getirici sonuçlara da yol açabilir.

O nedenle, kongremizin görevi, bu sorunlara denk düşen ve bütün solun yenilenmesi sürecini başlatacak bir temel oluşturmaya hizmet edecek dayanak noktalarını teşhis etmektir. Bizim işimiz ve perspektiflerimiz uzun vadelidir, yalnızca tek bir partiye ilişkin de olamaz. O nedenle biz komünistler, bütün ilerici güçlere, katolik ve dinsel olmayan solun büyük bir kesiminin mücadelelerine damgasını vurmuş olan özgürlük, çeşitlik ve dayanışma ülkülerine yeni bir canlılık ve anlam vermek üzere birlikte düşünme çağrısı yapıyoruz.

Geçmişten gelen eski kesinlikler ömürlerini tamamlamış, ama yeni perspektifler de kendilerini ortaya koymakta zorlanmışlardır. İnsanlığın tarih sahnesini uzun süreden beri işgal eden mitlerin, fikirlerinin, gelişme ve ilerleme anlayışlarının üzerine akşam karanlığı inmiştir. Sorun, işçi sınıfının çeşitli geleneklerinin ötesine geçebilmektir. Bugünkü bunalım karşısında kimse ayak sürüne lüksüne sahip değildir.

Çağımızın çelişkileri ve bunların genel niteliği, sınıfsal yorumların kapalı dünyası içinde kalarak ya da değerleri ve yüce hedefleri toplumsal dönüşüme yönelen gerçek hareketten koparak anlayabilmek olanaksızdır.

Tüm solun karşı karşıya olduğu yeni görev, bilimin, ülkülerin ve kültürün gösterdiği doğrultuda ekonomide, toplumda ve devlette güçler dengesinin baştan aşağı değişmesini sağlayacak reformlar ve mücadeleler için gerekli olası geçitlerin ve müdahalelerin neler olduğunu bulup ortaya koymaktır. Bunu yapmamak, ne kadar gerekli olursa olsun yalnızca refahın paylaşılması için verilen toplumsal mücadele alanına sıkışıp kalmak, yeni egemenlik biçimlerine meydanı boş bırakmak sonucunu verecektir.

İşçi sınıfı hareketi ve daha genelinde, bütün sol ve ilerici güçler, mülkiyet sorunu-na ve devle'le pazar arasındaki ilişkiler sorununa, merkez konusu özgürlük ve de-mokrasinin eksiksiz uygulanması olan -bir başka deyişle, halk müdahalesini ve de-netimini toplumun bütün alanlarında genişletmek olan- yeni bir arayışla yaklaşmak zorundadırlar. Çevreden enformasyon ve eğitim araçlarına kadar kamu kaynakla-rını ve toplumsal malları gittikçe daha çok kullanan bir birikim mekanizması varsa, o zaman demokrasi sorununu ekonomik alana kadar genişletmek de tayin edici bir önem kazanır.

Dünya ekonomisi ulusal denetime gittikçe daha az duyarlı hale gelirken çok-kutupluluk ve karşılıklı bağımlılık artıyor. Modern silahların yarattığı tehdit evren-seldir; hatta bu silahlar insan neslinin yok olması tehlikesini somut bir gerçeklik ha-line getirmiştir. Doğal çevrenin korunması, devlet ve kıta sınırlarını aşan bir biçim-de, herkesin ortak kaygısı haline gelmiştir. İletişimdeki başdöndürücü gelişme dilin kendisinde bir uluslararasılaşma yaratarak, enformasyonun ve düşüncenin yaygın-laşmasını durdurmayı neredeyse tümüyle olanaksız duruma getirerek, halklar ara-sındaki binlerce yıllık ayrılıkları geçmişte kalan bir olgu haline getirmiştir.

Kadının toplumdaki yeni konumu ve cinsiyet farklılıklarına değer veren yeni kül-tür, gelişmenin, politik anlayışların, politik temsil ve iktidarın örgütlenmesinin ni-teliğinin ve amaçlarının yeniden düşünülmesini gerektirmektedir.

Dönüşümleri yönetmenin farklı bir yolunu ortaya koyabilecek, Doğu'da ve Ba-tı'da politik, toplumsal ve ekonomik alanda büyük bir atılımı başlatabilecek, yeni bir politika arayışını güncel hale getiren gelişme düzeyinin kendisidir. Doğu ve Ba-tı'nın, yeniliberalizm ile devletçiliğin (özellikle Keynesci türden geleneksel uzlaşma-ların yolun sonuna varmış olmasından ötürü) karşı karşıya getirilmesini gittikçe da-ha hareketsizleştirici ve tehlikeli hale getiren, toplumun başardığı gelişmenin kendi-sidir. Geçmiş tarihsel deneyimlerin bunalımının ve tükenmişliğinin farkında oldu-ğumuza göre, görevimiz geçmiştekilerden köklü bir biçimde farklı temellerden ha-reketle, sosyalizm mücadelesinde yepyeni bir sayfa açmaktır. Sorunların ve çelişki-lerin, güçlerin, öznelliklerin ve mücadele alanındaki güçlerin aldığı yeni boyutlar bize mutlak bir kesinlikle şunu söyletiyor: Demokrasi, sosyalizme gidişin çeşitli yolların-dan *biri değildir, tek yoldur.*

Bu inanç şu anlama gelir: Demokrasi ve demokrasinin hükümet kuralları ve ara-çları olmadan, onun toplumsal yaşamın her alanında büyümesi ve gelişmesi olma-dan sosyalizmin hiçbir kazanımı elde edilemez, sürdürülemez, ve pekiştirilemez. Ama aynı zamanda bu şu anlama da gelir: Sosyalist düşüncenin katkısı olmadan; sosya-lizmin öngördüğü yeni yeni güvenceler ve kazanımlar yaşama sokulmadan; kamu çıkarını ve insan neslinin geleceğini ilgilendiren işlevlerin toplumsallaştırılması ol-madan, demokrasi ve onun kuralları eksiksiz bir biçimde var olamaz. Bizim görü-şümüze göre, bugünün koşullarında, her kişinin özgürlüğünün herkesin özgürlüğü-nün koşulu olduğu daha adil bir topluma doğru ilerleyiş süreci olarak anlaşılması gereken sosyalizmi amaçlayan reel harekete yeni bir itki kazandıracak düşünce budur.

Sosyalizmin yeni Avrupa yolu perspektifinin somut bir gerçeklik haline gelebil-mesini ve Avrupa'nın dünya sahnesinde işbirliğine ve barışa yönelik rolünü oynaya-bilmesini sağlayacak olan bu hareket noktasıdır.

1. Avrupa Halkının Politik Egemenliği İçin: Birleşik Alternatif Bir Avrupa Solu

İtalyan komünistleri, hem ulusal, hem de Avrupa düzeyinde, yerine getirmeleri gereken büyük bir işleve sahip olduklarını biliyorlar. Bu işlev düşüncelerimizi ve eylem hattımızı köklü bir biçimde yenileme yeteneğini göstermemizi gerektiriyor.

Avrupa bizim kültürel ve politik ufkumuz, yeni ve büyük bir birleşik hareketi yaratmanın eylem alanı haline gelmelidir. Bunun kaçınılmaz üç sonucu vardır:

- Biz, ülkenin herhangi bir bölgesini (ki Güney İtalya şu anda böyle bir tehlikeyle karşı karşıyadır) ya da toplum kesimini dışlamaksızın, İtalya'nın tümünü Avrupa'ya dahil etmek istiyoruz.

- Biz, kendilerini demokratik denetimin dışına çıkarmış grupların ve güçlerin egemenliği altında herhangi bir Avrupa yaratmayı değil, kendi halklarının ortak mirası olduğu için birleşik olması gereken ve halklarının özyönetimsel egemenlik haklarını gerçekten kullanabilecekleri bir Avrupa yaratmak istiyoruz. Diğer bir deyişle, biz Avrupa halklarının politik egemenliğinin kurulması için çalışmak istiyoruz.

- Bu, yeni laissez faire (yeni liberalizm) politikaları karşısında, tutarlı ve inandırıcı bir alternatif yaratmanın temeli olacak yeni bir reformist cephe yaratmak demektir.

Malların, hizmetlerin ve sermayenin 1992'deki liberalizasyonu kendi haline bırakamaz. Bu liberalizasyon, istihdam, çevrenin korunması ve çok-ırklılık gibi temel sorunları çözme amacına uygun olarak yönlendirilmeli; bu yapılırken, Akdeniz bölgesinin sorunlarına özel dikkat verecek bir uluslararası çerçeveye kavuşturulmalı ve demokratik bir kurumsal çerçeve içine oturtulmalıdır.

Avrupa solunun temel güçlerinden biri olarak bizim öncelikli görevimiz, Avrupa solunun birliğinin kurulmasına kendi özerk ve özgün katkımızı yapmaktır. Bu birlik, çoktan beri varlık nedenini yitirmiş olan tarihsel parçalanmışlığın üzerinde ve ötesinde bir birlik olmalıdır (ki durum bugün kesinlikle böyle değildir); bu birlik, ulusal sınırların üstünde ve ötesinde sağlanmalıdır, çünkü birçoğunda geleneksel güçlerin bugün bir bunalım içinde olduğu ulusal devletler çerçevesinde ilerici politikalar uygulamak her geçen gün biraz daha olanaksızlaşmaktadır.

Biz, Avrupa'nın politik ve toplumsal liderliği karşısında gerçek bir alternatifi temsil edebilecek (ki şu anda böyle bir durumda değildir); Avrupa'nın o büyük özgürlük ve demokrasi güçlerini, Avrupa'nın hoşgörü geleneklerini ve yenilikçi ruhunu ifade edebilecek ve modern dünyada barış ve işbirliği alanında kararlı bir rol oynayabilecek-bir sol yaratmak istiyoruz.

Deneyim ve konum farklılıkları bu süreci zorlaştırıyor; ama şurası da vurgulanmalı ki, son yıllarda yenilenme doğrultusundaki eğilimlerde ilerleme görülmüştür ve Avrupa tercihi noktası etrafında önemli bir yakınlaşma sağlanmıştır. Bizim İtalyan komünistleri olarak kimliğimizin bu tasarımla çelişen hiçbir yönü olmadığı gibi, bizim kimliğimiz bu tasarımın gerekli önkoşuludur da. Bizim sosyalist ve demokratik kimliğimiz, İkinci ve Üçüncü Enternasyonal'in önceki partilerinkinden farklı, karmaşık bir tarihsel süreç içinde biçimlenmiş bir kimliktir.

İtalyan komünistlerinin düşünceleri, gelenekleri ve mücadeleleri yalnızca İtalyan demokrasisinin bir mirası olmakla kalmamış, bunlar aynı zamanda dünyanın birçok yerinde işçi sınıfı hareketinin düşüncesini ve eylemini yenilemesine önemli ve, bazı durumlarda da, belirleyici bir katkı getirmiştir.

Bu nedenle, biz, demokrasi ve sosyalizm için yeni cephelerin açılmasını sağlamaya yetenekli bir birleşik ve alternatif Avrupa solunun gelişip büyümesinde temel bir rol oynayabiliriz. Önde gelen eski tutucu sınıflar gelişmenin getirdiği yeni sorunlara insani açıdan kabul edilebilir çözümler getirme yeteneğine artık sahip değiller. O nedenle, eğer yeni bir reform iktidarı ve hükümeti ortaya çıkarmayacak olursa, toplumumuzun gencl modernizasyonu yeni köleliklere, yeni feodalitelere ve sonuçları şimdiden görülemeyecek yeni çatışmalara yol açabilir.

2. Tamamlanmış Demokrasi Amacı ve Onun Sosyalist Bileşeni: Demokrasi Mücadelesinin Evrensel Boyutları

Halkın ulaştığı toplumsal ve kültürel evrim düzeyi ve sahip olduğu yaygın bilinç düzeyi veri alındığında, hiçbir güç ve hak tarafından dışlanmayan ve onlar karşısında gerilemeyen tamamlanmış bir demokrasi, tarihsel olarak olgunlaşmış bir amaçtır.

Son yıllarda toplumlarımızda görülen ekonomik, politik ve mali yeniden örgütlenme ve yoğunlaşma süreçleri, karşısında yeni bir demokratik yöneliş başlatılmalıdır. Bu olmazsa, politik demokrasinin özü anlamını yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Demokrasinin genişletilmesi demek, bugüne kadar kazanılmış olan özgürlüklerin yeni kurallarla güvence altına alınması ve yeni hakların ve görevlerin getirilmesi demektir. Sol'un görevi, bugün denetimsiz kalmış güçlerin yönetimine demokrasi getirmektir. Demokrasinin tamamlanması için çalışmakla sosyalist amaçlara ulaşmak arasındaki bağ buradadır; sol ile sağ birbirinden ayıran gerçek sınır budur.

Tamamlanmış ve eksiksiz bir demokrasi anlayışı, bu anlayışın sosyalist içeriğini ve bileşenini de ortaya koymaktadır. Bu yolda ilerlememizi sağlayacak temel noktalar konusunda net görüşlere sahibiz. Avrupa işçi sınıfı hareketinin ve ilerici güçlerin tarihinin ve kültürel mirasının artık ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olan temel ilkelerden yola çıkıyoruz. Bireysel hakların evrenselliğine, sendikal bağımsızlık ve çoğulculuk hakkına atıfta bulunuyoruz; politik çoğulculuklar ve hükümet alternatifleri yaratma olanağından, güçler ayrımından ve partiler tarafından istismar edilmelerine ve ele geçirilmelerine karşı kurumların bağımsızlığından hareket ediyoruz.

Bu demokratik unsurların, tıpkı özel girişimlerde ve kamu yönetiminde olduğu gibi, dışlandığı ve reddedildiği her yerde, demokrasinin yeni ve daha geniş biçimlerini işte bu gövde üzerine aşlamak istiyoruz. O nedenle, ekonomik ve toplumsal demokrasi sorununu bütün gücümüzle dile getiriyoruz.

Daha birkaç yıl öncesine kadar "reel sosyalizm" in ülkeleri olarak tanımlanan ülkeler, buralardaki tüm toplumsal yaşamı etkileyen derin bunalım sonucu, demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri konusunda -keyfi bir biçimde sosyalizmle özdeşleştirilmiş merkeziyetçi ve dayatıcı bir rejim içinde birikmiş ciddi sorunlarla başa çıkabilmenin tek yolu olarak- çetin bir politik savaş içine girmişlerdir. Biz bu sava-

şın tarafsız gözlemcileri değiliz. Biz bu savaşı teşvik ettik ve önerdik: Yaklaşık on yıl kadar önce parti sekreteri Enrico Berlinguer, Moskova'da, demokrasinin evrensel değeri konusunda önemli bir açıklama yapmıştı. Köklü ve ateşli inançlarımızdan hareketle, demokrasinin, onun araçlarının ve değerlerinin sosyalizmin vazgeçilmez bir parçası olarak yerleşmesi için bu savaşı yürüten insanların ve toplumsal güçlerin yanında yer alıyoruz. O nedenle, bizim demokrasi anlayışımız, yalnızca Batı ile sınırlanmış Avrupa'yı merkez alan bir demokrasi mücadelesi anlayışı değildir. Bu savaşın tarihsel önemine gönülden inandığımız için, bunun hiç de kolay olmayan ve sonucunu da kimsenin önceden kestiremeyeceği bir savaş olduğunu biliyoruz. Bu savaşın sonuçları sert çatışmalar içinde belirlenecektir, ki bunun göstergelerini gittikçe netleşen bir biçimde Elbe'den Pasifik'e kadar, özellikle de başta Sovyetler Birliği olmak üzere, Doğu Avrupa'da görüyoruz. Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un önderliğini yaptığı yönetimdeki grup, hem tepeden başlatılan girişimlerle, hem de Sovyet toplumunun çeşitli kesimlerinin çok yönlü özerk katılımlarını teşvik ederek bu savaşın kararlı taşıyıcısıdır. İnanıyoruz ki, bizim arzuladığımız biçimde birleşmiş ve kendisini yenilemiş tüm Avrupa solu bu savaşa politik olarak, fikir olarak, itki kazandırma ve verimli diyalog açısından katkıda bulunabilir.

3. Devletler ve Bireyler Arasındaki, İnsanla Doğa Arasındaki İlişkilerde Şiddete Başvurmama İlkesi

Yığınların bilincinde, özellikle yeni kuşaklar arasında, "şiddete dayalı bir sistem"de bir arada var olmanın mümkün olmadığı görüşü giderek yaygınlaşıyor.

Savaşın akla bile getiremeyeceği nükleer çağda böyle bir sistemle birlikte yaşanmaz ve barışın alternatifi yoktur. Şiddet biçimlerinin olağanüstü gelişmiş olduğu daha karmaşık toplumlarda ise, böyle bir sistemle birlikte yaşamak hele hiç mümkün değildir.

Şiddet günlük bir uygulama ve çok büyük bir tehlikedir. Şiddet, daha üst ve daha olgun bir demokrasi, daha gelişkin bir uygarlık olasılığının dayandığı temelleri yok ediyor, köklerini buduyor. Yönetime ve kurumların yeniden düzenlenmesine yönelik eylemler, şiddeti yadsıyan değerlerde ve bu değerlerden esinlenen vatandaşlarda ve hareketlerde somut bir ideal ve politik mihenk noktası buluyor.

Şiddeti yadsıyan bilinç, kendisini çok çeşitli biçimler içinde ortaya koyuyor. Pasifist mücadelelerde, dayanışma örgütlerinde ve gönüllü çalışmalarda, cinsel şiddete karşı kadın hareketinde, sivil haklar hareketinde, uyuşturucuya ve ırkçılığa karşı hareketlerde, sakatları koruma hareketlerinde... Şiddeti yadsıma, eleştiri ve yapıcı eylem için muazzam bir potansiyeli harekete geçirebilir.

4. Uluslararası Durum ve Reagancı Politikaların Bunalımına Tepki: Dünyadaki Kuzey-Güney Bölünmesini Aşmak

Bugün dünya uçurum derinliğindeki çatışmalar, toplumsal, ulusal ve devletlerarası düzeylerdeki keskin farklılıklar ve ayrılıklar içinde boğuluyor. Oysa bu dünya tek bir dünyadır; karşılıklı bağımlılığı gittikçe artıyor, çeşitli parçaları birbirine bağ-

lanıyor, global tehlikelerle karşı karşıya bütün insanlığı ilgilendiren sorunları çözmek zorunda, nerede olursa olsun herkesi etkileyen olgularla sarılmış durumdadır.

Yaklaşık yirmi yıldan beri Batı dünyasının, ekonomik alanına egemen olmuş bunalımsal yeniden yapılanma, henüz ömrünü tüketmiş değil. Reagancılık elbette hedeflerinden birçoğuna ulaştı, ama aynı zamanda yakın gelecekte gelişmesini engelleyecek ve istikrarını tehdit edecek yapısal çelişkiler de yarattı. 1982'den başlamak üzere bütün denge, aslında Amerikan ekonomisinin ve pazarlarının hızla genişlemesine dayanmaktaydı. Avrupa ülkelerinin ekonomik politikaları, temel yönlendirici etmen olarak ihracata ve iç tüketimin kısılmasıyla bu genişlemeye gittikçe daha çok bağlandı. "Reagan mucizesi" iki ilacın gittikçe daha çok kullanımına dayanmaktaydı: Bütçe açığı ve ticaret açığı. Bu sonuncusu, sürekli yükseltlen faiz oranları sayesinde dünya pazarından çekilen sermaye ile finanse edilmekteydi. Herkes biliyor ki, bu mekanizma uzun süre böyle işlemeye devam edemez ve önümüzdeki yıllarda yeni düzenlemelere gidilmesi kaçınılmazdır. Ama bu, derin toplumsal karışıklıklar ve üretici aygıtta derinliği bakımından daha da ciddi sorunlar olasılığı yaratacaktır.

Amerikan pazarının itici rolü azaldıkça, nesnel gerçeklik, Avrupa'da ve Japonya'da iç pazarı genişletici politikalara başvurma gereksinimini dayatacaktır. Ama klasik Keynesci türden iç pazarı genişletici politika, yeni genel talebin teşvik edilmesi politikası, enflasyonist gerginlikler yaratma tehlikesi içermektedir; devlet bütçelerinin içinde bulundukları kritik durum bu politikanın uygulanması önünde engeldir, bu politika iç üretimi teşvik etmekten çok, ticaret dengesini etkilemektedir. Öyleyse gerekli olan, gelişmiş ülkelerin yatırımlardan yana, temel altyapılardan ve kolektif tüketimden yana, seçmeci bir politika uygulamasına olanak tanıyan, böylelikle de Üçüncü Dünya'nın ekonomisini yeniden canlandıracak koşullar yaratacak aktif bir uluslararası işbölümüdür. Ama bütün bunlar, devlet müdahalesi, bu müdahalenin verimliliği ve tüketici talebine yönelik farklı bir öncelikler dizesi sorunu ortaya getirmektedir.

Öte yandan, bütün bu sorunlar göğüslenmedikçe, dünyanın gelişmiş bölgeleriyle daha az gelişmiş bölgeleri arasındaki karışıklık daha da dramatikleşecektir. İnsanların yığınlar halinde açlıkla, hastalıklarla, uygarlığın temel koşullarını yaratmak bir yana, yaşamı sürdürmek için gerekli asgari koşulları yaratmakla karşı karşıya oldukları çok geniş bölgeler vardır.

Öyle olduğu halde, hâlâ azgelişmişlik koşullarında yaşayan dünya nüfusunun çoğunluğunun, şu anda 1 trilyon doları aşan dış borçlarıyla sanayileşmiş ülkeleri fiilen finanse etmeleri gibi garip bir durum ortaya çıkmıştır. Böylece, bu ülkeler ile zengin ülkeler arasındaki uçurum daralacağına daha da açılıyor. Bu yoksul halkların sorunlarının çözülmemiş oluşu, gittikçe daha çok sayıda insanı Kuzey'in zengin ülkelerinde yeni yaşam ve çalışma koşulları aramaya zorluyor. Ama oralarda da, kârın acımasız mantığı gereğince sömürüye maruz kalıyorlar. Eski ve yeni ırkçılık cesaret buluyor; bizim ülkemizde bu konuda bir istisna oluşturmuyor.

Öte yandan, dünyanın daha gelişmiş olan bölümü zenginliğini öyle bir tüketim ve israf modeliyle elde etmiştir ki, bu model bütün insanlık için genelleştirilemez, çünkü bu model ancak ekolojik bir çöküntü getirir. Hatta bu modelin bugün bile böyle bir sonuca yol açma tehlikeleri vardır.

İçinde yaşadığımız dünyanın tek bir bütün olduğu gerçeğini bilince çıkarmak için gerekli radikal değişikliğe olan gereksinimi, bu karşıtlıktan daha açık bir biçimde ortaya koyan başka karşıtlık yoktur. Böyle bir bilinç, yalnızca dayanışma için değil, nerede olursa olsun hiç kimsenin kendi ağır sorunlarını başkalarının üstüne yıkma ve bu sorunların sonuçlarından kurtulma hayalini artık göremeyeceği bir durum ortaya çıktığı için de gereklidir. Egoizm ve kendini yalıtılma, aklın alamayacağı ölçüde büyük bir basiretsizlik haline gelmektedir.

Her şeyden önce, kimi temel sorunlara kararlı bir yaklaşım ivedilikle gereklidir. Bunların başında, Üçüncü Dünya ülkelerinde ekonomik ve toplumsal gelişme olasılığını yok eden ve böylelikle de tüm dünya ekonomisinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen, birikmiş dış borçlar sorunu gelmektedir. Bu alanda kesin ve global çözümler bir zorunluluktur ve sorunun en ağır olduğu yerlerde, bu çözümler borcun tümüyle silinmesini de içermelidir. Uluslararası gelişme yardımları, uluslararası ticaretin kuralları ve çevre için yıkıcı olmayan bir gelişmenin ana hatları konusunda da, aynı şekilde uzak görüşlü ölçütler formüle edilmelidir.

5. Dünya'yı Doğu ve Batı Karşıtlığının Ötesinde, Farklı Bir Biçimde "Düşünmek"

Sovyetler Birliği ile ABD arasında yoğun görüşmelerin ve Doğu ile Batı arasında anlaşmaların yapıldığı şu yıllarda, uluslararası ilişkilerde köklü bir değişiklik oldu. Nükleer silahların bir bölümünün kaldırılması yolunda ilk anlaşma yapıldı. Süper güçlerin nükleer cephanelerinin yarıya indirilmesi doğrultusunda önemli ilerlemeler kaydedildi; bu nükleer silahların tümüyle yok edilmelerine giden yolu açabilir. Şimdi Avrupa'da konvansiyonel silahlarda dengenin yeniden sağlanmasının ve azaltmalara gidilmesinin koşulları vardır. Kangren olmuş bölgesel çatışmaların çözümüne doğru önemli adımlar atıldı. Kitamızın iki ayrı yarısında yer alan devletler arasında yeni bir diyalog gelişti. Silahsızlanmanın daha da ilerlemesiyle elde edilebilecek kaynaklar, her şeyden önce Avrupa'da durumu değiştirmeye yönelik müdahale olanaklarını olağanüstü artırıyor.

Ama bundan, dünya barışının sağlandığı anlamı çıkmaz. Ama son yıllarda yaratılmış olan değişiklikler yumuşama, silahsızlanma ve dünyanın her yerindeki ülkeler arasında daha geniş işbirlikleri için verilen mücadelelerin koşullarını kolaylaştırıyor.

İki karşıt cephe arasındaki statik terör dengesi evresinden, insanlığın karşı karşıya olduğu büyük sorunların çözümü için rekabet evresine doğru bir geçiş yapılabilir.

İkinci Dünya Savaşı, iki temel gücün, ABD ile SSCB'nin eksenini etrafında iki büyük blok meydana çıkarmıştı. İster çatışmanın sertleştiği, hatta "soğak savaş" boyutlarına vardığı dönemlerde olsun, ister diyalog ve göreceli yumuşama koşullarının egemen olduğu dönemlerde olsun, uluslararası ilişkileri esas olarak bu iki blok arasındaki ilişkiler belirliyordu. Bu iki bloka dahil olmayan, kendilerini bu bloklardan biriyle özdeşleştirmeyi reddedenler bile dünyaya bu ikiye-bölünmüşlük prizmasından bakmak zorunda kalıyorlardı. Dünya birliğinin, iki taraftan birinin kendi yasalarını, değerlerini ve kavramlarını egemen kılmasıyla sağlanabileceği sanılıyordu.

İki blok arasındaki, Doğu ile Batı arasındaki, bu karşı karşıya gelişin içeriği yapısal etmenlerle, politik ve kültürel nedenlerle ve ideolojik üstyapılarla dolduruldu. Yapısal olarak Batı, piyasayı savunurken, Doğu da merkezi planlamayı savundu. Politik-kültürel açıdan Batı özgürlüğü öne çıkartırken, Doğu da eşitliği öne çıkardı. Karşı karşıya geliş mekanizmasının gittikçe daha radikalleştiirdiği ve tek taraflı hale getirdiği çarpıtmalarla öyle bir ideolojik yapı ortaya çıktı ki, bunun içinde Doğu sosyalizmi, Batı da kapitalizmi temsil etti.

Oysa dünya gerçekliği farklı ve daha karmaşıktı ve bugün de öyledir. Tek taraflı genellemeler, ne çeşitli ülkelerde farklı üretim ve tüketim tarzlarının içiçe geçmekte olduğu "karma ekonomilerin" çoğalması olgusuna, ne politik sistemlerin ve toplumsal düzenlerin yok edilemeyen çoğullaşması olgusuna, ne de her iki blok içinde de yer alan-ülkelerde daha karmaşık gereksinimlerin ortaya çıkış olgusuna tekabül ediyordu. Sosyalizmin fikir ve değerlerinin belirli bir devletler topluluğu ile özdeşleştirilmesi gittikçe daha da yapay hale geliyordu; bu fikir ve değerlerin kabulü aslında bütün ülkelerin ve kıtaların sınırlarını aşıyordu. Avrupa'nın iki katı karşıt kampa bölünmüşlüğü, Batı'da özgür insanlar toplumu, sosyalist idealleri ve Avrupa'nın iki katı karşıt kampa bölünmüşlüğü, Batı'da, özgür insanlar toplumu, sosyalist idealleri ve projeleri söylemeyeceğinden, eleştiri ve muhalefet hareketlerinin sosyalist esinlenmelerini, başka biçimler içinde edinmeleri doğal sonucunu verdi. Doğu'da ise, özgürlük ve politik demokrasi özlemlerinin uzun süre baskı altına alınması, bu özgürlük ve demokrasi değerlerini -ki bu değerlerin olmadığı bir toplum kendisini gerçekten sosyalist olarak adlandıramaz- talep eden toplumsal güçlerin başkaldırılarının ve kültürel mayalanmalarının çoğalmasına yol açtı.

Dünyayı bugün tehdit etmekte olan büyük sorunlardan hiçbirisini Kuzey-Güney arasındaki uçurumdan derin çevre sorunlarına kadar "global" sorunları, ne kaynak sorunlarını, ne nüfus artışı sorununu, ne yeni teknolojiler sorununu, ne dünya ekonomisinin ve gelişmesinin yönetilmesi sorununu ve hele ne de herkesin barış ve güvenliğini sağlama sorununu egemenlik için birbirleriyle mücadele eden bu iki sistem arasındaki karşıtlıkla herhangi bir çözüme kavuşturulabilme şansı yoktur.

Güvenlik ancak bir denetim ve karşılıklı sınırlamalar ağıyla karşılıklı güven artırıcı önlemlerle ve düşman hakkındaki önyargıları ve tehdit edilme duygusunu kaldıracak iletişim ve alışverişlerle, dolayısıyla karşılıklı olarak yığılmış nükleer ve konvansiyonel cephanelerin anlaşmalarla tedricen, ama sürekli olarak azaltılmalarıyla sağlanabilir. Dengeli ve karşılıklı anlaşmaya dayalı çözümlere doğru yönelen global önkoşullara öncelik tanıyan bu bakış açısıyla, uluslararası güvenlik ortamını yaratabilecek özgün ve sınırlı silahsızlanma anlaşmaları yapılmış durumda ve bunlar yararlı sonuçlar verebilir.

Bununla birlikte, bölünmüşlük ve iki-kutuplu rekabetle belirlenen bir evreden karşılıklı bağımlılık koşulunun kabul edildiği bir evreye geçiş, çözülmesi gereken sorunların tek taraflı taahhütlerle, ya da, taraflardan birinin kaynaklarının tek taraflı olarak bu alana akıtılmasıyla çözülemeyeceği bilincinin ürünü olmalıdır. "Global" sorunlar "tek taraflı" önermelerle çözülemez. Bu, dünyaya damgasını vurmaya ve geride bıraktığımız çağı, içine girmekte olduğumuz çağdan ayırmaya başlayan yeni karşılıklı bağımlılık yasasıdır.

6. Dönüşümün Demokratik Yönetimi İçin: Yeni İlericilik Cephesi

Dünya çapında bugün yer almakta olan dönüşümler kötülük olarak dramlaştırılmamalı; yönetilmelidir. Uluslararasılaşmaya doğru gelişmenin nesnel nedenlerine, ulusal sınırları aşan ve denetim mekanizmalarının dışına çıkan mali ve ekonomik güçlerin yeniden örgütlenmeleri ve yoğunlaşmaları eşlik ediyor. Demokrasinin kurumları ulusal sınırlar içine hapsedilip etkinliklerini yitirdiği sürece -ve uluslararası kurumlar, özellikle de Avrupa'nınkiler, halk nezdinde sınırlı bir meşruiyet kazanıp, gerçek güce kavuşmadıkça- bu gelişmeye etkin bir biçimde karşı koymak olanaksızdır.

Devletle ekonomi arasındaki ilişkiler de değişiyor. Devletin ekonomik süreci destekleme ve düzenleme işlevinin belirleyiciliği artıkça devletin, egemen ekonomik grubun gücünü sürdürmeye yönelik kontrolü de daha vazgeçilmez hale geliyor.

Piyasa olağanüstü bir genişleme gösterdi ve daha da genişleyecektir; ama bu, çağdaş kapitalizm modelinin yaygınlaşmasıyla özdeşleştirilemez. Aslında gerçek şudur: Piyasa sistemini tek bir modele indirgemek gittikçe zorlaşacaktır.

Yürürlükteki süreçler çelişkileri yok etmiyor; tersine daha da büyütüyor. Ama global niteliklerinden ötürü, bu çelişkilerle tek tek başedilemiyor. Buna karşı gösterilecek tepki, piyasa dinamiklerini açıklayabilecek, bunlardan yararlanabilecek ve onları düzenleyebilecek ve devlete daha az kısmi, daha çok genel bir işlev kazandırabilecek yeni bir demokratik politikada aranmalıdır.

Bugün işleme ya da dışlama mantığıyla, güç ve egemenlik ölçütüyle ele alınan dünya süreçlerinin yönetilmesi sorunu, ilişki ve karşılıklı ilişki ölçütüne daha çok değer verecek bir biçimde, karşılıklı bağımlılık boyutlarına doğru bir gelişme göstermelidir. Dolayısıyla, demokratik tercihin, uluslararası ilişkilere yaklaşımı, ekonomik liberalizmin yaklaşımından köklü bir biçimde farklıdır.

Yabancılaşma sorunu da, artık, geleneksel boyutundan farklı bir boyut kazanıyor. Ekonomik alandaki ve işletmelerin kendi dünyasındaki, hizmetlerdeki, yaşamın ve toplumsal zamanın örgütlenmesindeki egemen mekanizma, karar verenlerle karar vermeyenler arasında, bilgiye sahip olanlarla olmayanlar arasında, yapabilenlerle yapamayanlar arasında yeni yabancılaşmalar ve yeni uzlaşmaz karşıtlıklar yaratıyor.

Bir başka deyişle, mevcut sistemin mantığı, taşıdığı çelişkilerin farklı yönetim alternatiflerine ve hipotezlere kapıyı açan, karşılıklı bağımlılık sisteminin mantığı haline getirilmelidir.

Milyonlarca insanın yaşam koşullarına, olanaklarına ve gelecek kuşakların kaderine ilişkin tercihler yapmakla karşı karşıya olan İtalyan Komünist Partisi, tek bir sistem olarak ele alınması gereken bir dünyada, gerçekliğin dönüştürülmesine yönelik somut bir hareketin tasarlanmasına ve kendisini kabul ettirmesine katkıda bulunma görevini üstleniyor. Bu hareket, toplumun demokratik yönetimi düşüncesinden hareketle, kendisini bugünkü egemen güçlerin dayattıkları olanaklarla ve olanaksızlıklarla sınırlandırmıyor, bunun tam da karşısındaki hedefe; yani emeği, açlığı ve azgelişmişliğe karşı mücadeleyi, çevreyi, kadınların farklılığına gittikçe daha çok eğilen bir ekonomik gelişmeyi ve toplumsal yaşamı temel alma hedefine yönel-

meyi öneriyor. İtalyan Komünist Partisi, yeni bir toplumsal anlaşma için, karşılıklı bağımlılık dünyasındaki politikaya yeni bir boyut kazandırmak için çaba harcama görevini üstleniyor. Bu, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, bütün insanların kuruluşuna giden uzun yolda yeni, daha gelişkin ve daha bilinçli bir evre başlatma görevidir.

Karşılıklı bağımlılık, ancak uluslararası hak ve hukukun gelişmesiyle harekete geçirilebilir ve uygulanabilir. Ama, tek tek her halkın eşitliği kabul edilmeden ve özelemlerdeki çoğulculuğunun getirdiği çeşitli kültür ve çıkarların kendilerini eşit bir biçimde ifade etmeleri sağlanmadan, uygarlıkta böyle bir ilerleme -ne kadar kaçınılmaz olursa olsun- sağlanamaz.

Bugün temel kararlar, demokratik onay, yaptırım ya da kontrol olmaksızın büyük güçler tarafından alınmaktadır ve dolayısıyla, bu durum, egemenlik heveslerini kamçılabilir. Ama eğer insanlığın yeni sorunlarına el atılacaksa, eğer olası felaketler önlenemez ve ortadan kaldırılacaksa, yüksek bir bilinç düzeyi, sorumluluk ve planlama gereklidir. Bu ise ancak, yeni hakları güvence altına alan ve yeni yükümlülükler getiren kurallarla ve böyle kararların alındığı forumların şeffaflaştırılmasıyla ve denetim altına alınmasıyla yapılabilir.

Sorunların gittikçe artan karşılıklı bağımlılığı, kaçınılmaz olarak, Berlinguer'in ortaya attığı "dünya hükümeti" düşüncesini ve büyük ekonomik ve mali güç merkezlerini yönlendirebilecek ve denetim altına alabilecek etkin ve demokratik uluslararası kurumlara olan gereksinimi yeniden gündeme getiriyor. Birleşmiş Milletler Örgütü'ne ve Birleşmiş Milletler ailesine mensup öteki örgütlere bu bağlamda azami destek verilmelidir.

İşte, bu nedenle de, demokratik, ilerici bir yeni cepheden söz ediyoruz. Bu sürecin taşıyıcısı, zengin tarihsel deneyime sahip Avrupa işçi sınıfı olmalıdır. Sosyalizm artık bir sistem ya da tarihsel bir yasallık olarak görülemez. Sosyalizm, nesnel gereksinimlerin ve gerçek çelişkilerin ürünüdür; sosyalizm, mevcut toplumları, demokrasinin olabildiğince genişletilmesi yoluyla, ulusal ve uluslararası ölçekte dönüştürebilecek bir harekete doğru düşünsel ve politik yöneliştir. Tutuculuğun karşıtlığına meydan okuma buradan geçer. Doğu ile Batı arasındaki, Kuzey ve Güney arasındaki karşıtlıkları aşmak için çalışmanın yolu buradan geçer. □

GÜNÜMÜZ KAPİTALİZMİNİN ÖZGELİŞİM MEKANİZMALARI ÜZERİNE

Yuri Antonoviç BORKO
Ekonomi Bilimleri Doktoru

I

Günümüz dünyasının marksist analizinin temel doğrultularından biri şu soru tarafından belirleniyor: Günümüz kapitalizminin ayırdedici özellikleri nelerdir? Kapitalist oluşumun (formasyonun) son yıllarda uğradığı değişimlerin nitelik ve boyutlarının kuramsal analizi ile elde birikmiş olan somut bilgiler arasında oluşan kopukluk bugün besbellidir. Yeni yöntemsel yaklaşımlar aranmakta, bilimsel yeni varsayımlar ileri sürülmektedir. Örneğin Y.Primakov'un "Karşılıklı Bağımlı Bir Dünyada Kapitalizm" başlıklı yazısında⁽¹⁾, "kapitalist sistemin özgelişim mekanizmasındaki değişimler" sorunu gibi önemli bir kuramsal sorun ortaya konulmuştur. Bize göre, bu sorunun analizi, kapitalizmin 20. yüzyılda geçirdiği evrimin anlaşılmasında çözümleyicidir.

Önce birtakım genel düşünceleri belirtmek istiyorum. Birincisi, üretici güçler ve üretim ilişkilerinin diyalektik birliği olarak üretim tarzı üzerine bilinen tez ile ilgili. Bu tezin klasik yorumu, üretici güçlerin her gelişim derecesine, üretim ilişkilerinin belirli bir biçiminin denk düştüğü yolundadır.

Ancak 20. yüzyıl, bu karşılıklı bağıntının katılığıının oldukça göreceli olduğunu göstermiştir. Kapitalizm ve sosyalizm aynı maddesel-teknik temelde varlıklarını sürdürüyor ve gelişiyorlar. Kapitalist üretim ilişkilerinin dayandığı üretici güçler temelinin geçmişte düşünülen-den çok daha geniş ve dolayısıyla da bu üretim ilişkilerinin evrimleşme olanaklarının çok daha büyük olduğu anlaşılmıştır.

Doğal olarak ortaya şu soru çıkıyor: Kapitalizmden sosyalizme geçişin "maddesel önkoşullarının olgunluğu"ndan ne anlamak gerekir? Marksistler bu önkoşulların varlığını daha geçen yüzyılın sonlarında, Ekim 1917'den sonra ise daha fazla, belirtmişler; öznel önkoşulların olgunlaşmamasını kapitalist merkezlerde sosyalist devrimin gecikmesinin belirleyici nedeni olarak saymışlardır. Ancak tarihsel deneyim, durumun daha farklı ve karmaşık olduğunu gösterdi. Kuşkusuz, "maddesel önkoşulların olgunluğu" formülü varlık hakkına sahiptir. Bu formülle anlatılmak istenen, kapitalist üretimin toplumsallaşma düzeyinin üretimin sosyalist dönüşümünü nesnel olarak olanaklı kıldığı bir dereceye erişmesidir. Ancak bu, kapitalist ekonomi sisteminin gelişmesinin bir çıkmaza girdiği anlamına gelmiyor. Diğer bir deyişle, nes-

(1) *Kommunist*, 1987, No. 13, (Bu yazının Türkçesi için bkz. *Yeni Açılım*, s. 1, s.73-80)

nel önkoşulların olgunluğu kısa süreli bir durum değil, bütün bir tarihsel dönemdir, bu dönem boyunca her iki üretim tarzı da var olan maddesel-teknik temelde işlevlerini yerine getirebilirler.

Eğer durum böyleyse; o zaman kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunu (bu geçişin maddesel önkoşullarının varlığında), öznel faktörün “olgunluğu” ya da “geriliği”ne indirgenemez. Kuramsal olarak böylesi bir geçişe, ya öznel nedenler sonucu herhangi bir ülkede (ya da bir grup ülkede) ulusal bunalımın belirdiği ve tüm toplumsal ilişkiler sisteminin iflas ettiği aşırı bir durum, ya da iki toplum düzeninin global düzeydeki yarışmasında sosyalizmin üstünlüğünü açıkça kanıtlayan ve kapitalist toplumu sosyalizmden yana seçim yapmaya iten reel sonuçların elde edilmesi yol açabilir. Birinci durumun örneği, Rusya’da 1917 Ekim’i ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki demokratik halk devrimleri ve sosyalist devrimlerdir. İkinci durum ise henüz yalnızca potansiyel bir durumdur.

Bu belirlemeye bağlı olarak bir soru daha ortaya çıkıyor: Marksist yazında oldukça yaygınlık kazanan ve kapitalizmin çelişkilerinin keskinleşmesi ölçüsünde, bu çelişkilerin söz konusu toplumsal oluşumun çerçevesinde aşılması olanağının giderek daraldığını öngören tez ne derece isabetlidir? Özünde bu tez, kapitalizmin evrim olanaklarının değişmez bir sabit olduğu varsayımından hareket etmektedir. Oysa gerçekte, durum böyle değildir.

Kapitalist oluşumun gelişim olanaklarının zamanla daralmadığı, tersine genişlediği ortadadır. Örneğin 20. yüzyılın başındaki ve sonundaki kapitalizmin sıradan bir karşılaştırılması bile, bu gerçeği gösterir. Biz ne kadar eleştirel değerlendiresek değerlendirelim, gelişmiş kapitalist ülkelerde ekonomideki devlet düzenlemesi, sosyal altyapının durumu ve politik demokrasinin günümüzdeki biçimleri, 100 yıl, hatta 50 yıl öncesinin kapitalizmi ile asla bağdaşmayan yeni gerçekliklerdir.

Kapitalizm tüm bunları uzun bir evrim boyunca “benimsemiştir”, üstelik hiç de barışçıl olmayan, tersine “fırtına ve kasırga”ların eşlik ettiği bir evrim boyunca. Doğal olarak, araştırmaların birincil ve temel hedefi, kapitalizmin bu işi yapmayı nasıl becerdiğini açıklamaktır. Marksistler geleneksel olarak, kapitalizmin çelişkilerinin derinleşmesinin analizine, toplumun sosyalist temellerde devrimci dönüşümünü olanaklı kılan önkoşulların oluşması konusuna ağırlık vermişlerdir. Ancak her toplum gibi kapitalizm de, eğer kendi yapısına “monte” edilen “özdüzenleme” mekanizmaları olmasaydı, bir gün bile ayakta kalamazdı. Bu mekanizmalar aracılığıyla ki, biriken çelişkiler sürekli aralıklarla aşılmakta, ortaya çıkan bunalımlar çözülmetedir.

Nedir bu söz konusu mekanizmalar? Birincisi, kapitalist üretimi düzenleyen pazar mekanizması. İkincisi, üretim ilişkilerinden kaynaklanan ve toplumsal yeniden üretimdeki en temel oranları düzenleyen emek ile sermaye arasındaki sınıfsal savaşım. Üçüncüsü, mevcut toplumsal sistemin korunması ve güçlendirilmesi görevinden hareketle, toplumsal ilişkileri bir bütün olarak düzenleyen devlet. Dördüncüsü, toplumdaki sosyopsikolojik iklimin düzenlenmesi işlevini üstlenen ideolojik etki mekanizması. Bu mekanizmalar değişmez, durağan değildir. Bunlar toplumsal sistemin değişen koşullara uyum sağlamanın sınırlarını genişleten bir evrim yeteneğine sahiptirler. Kapitalizmin “özel gelişim”inden söz etmemizi mümkün kılan, bu kavramın özünü oluşturan işte bu evrim yeteneğidir.

II

Kapitalizmin 20. yüzyılın ilk yarısındaki tarihini incelerken bizzat sistemin varlığını pek çok kez tehdit eden derin çelişki ve sarsıntılar, bu tarihin ayırdedici bir özelliğini oluşturdu-ğu olgusunu görmek gerekir: Keskin ekonomik ve politik bunalımlar, proletaryanın devrimci çıkışları, faşizm, iki dünya savaşı. Birbirini izleyen bu olaylar zinciri, marksistler tarafından kapitalizmin iflasının bir göstergesi olarak ve onun, ölümlün eşliğinde olduğu yolunda algı-lanmıştı. 30'lu-40'lı yıllarda marksist düşüncenin dogmalaşmasına, durgunlaşmasına yol açan somut tarihsel koşulları bir yana bıraktığımızda bile şunu kabul etmek gerekir ki, o günkü ortam bu tür bir değerlendirme için pek fazla gerekçe sunmaktaydı.

Sadece şimdi, savaş sonrası yılların deneyimine sahip olan bizler farklı bir sonuç çıkarabi- liriz. Bu sonuç; 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortasına kadar geçen zamanın kapitalist toplum biçiminin ilerleyişinde bir geçiş dönemini oluşturduğudur. Marksizm-leninizm kla- siklerinde analiz edilen "eski" kapitalizm ile çağdaş, "yeni" kapitalizm arasındaki temel farkı kısaca belirlemeye çalışırsak, bizce bu fark, sistemin yapısında varolan ve kendiliğinden işle- yen mekanizmalar tarafından belirlenen bir gelişme tipinden yeni bir tipe, düzenlenebilir ge- lişmeye geçilmesinde yatmaktadır. Kuşkusuz, ne önceki kendiliğindenlik, ne de şimdiki dü- zenlenebilirlik mutlaklaştırılmalıdır. Ancak, birinci tipin geçmişte, ikinci tipin ise savaş son- rası dönemde ağırlıkta olduğunu söylemek tümüyle mümkündür.

Kural olarak bir toplumsal oluşumun marksist analizi, o oluşumun ekonomik temelinin analizi ile başlar. Ancak bugünkü durumda analiz şemasının ters çevrilmesi akla uygun göz- üküyor. Bu, kapitalizmin evrim karakterinin değişimi ile ilgili bir önceki tezin mantıksal uzan- tısıdır. Üretim tarzı, toplumun tüm yaşam etkinliklerinin hareketini belirler; ama sadece "son tahlil"de belirler, çünkü politika, hukuk, ideoloji kendine ait, görece bağımsız bir harekete sahiptir ve ekonomik temele etkide bulunurlar. Kapitalizmin düzenlenebilir gelişmesine ge- çişte, bu etkinin rolü nedir? Özel olarak, ideolojinin rolü nedir?

"Maddesel güce" dönmüş fikirler üzerine Marks'ın meşhur sözü, yalnızca emekçi yığınla- rı harekete geçiren devrimci fikirler için değil, aynı zamanda genel olarak ideoloji için de ge- çerlidir. Marks'ın bu görüşü, 30'lu-50'li yıllar dönemini doğrudan ilgilendirmektedir. Bu dö- nem, kapitalist oluşumun 20. yüzyılın ilk onyıllarındaki dramatik ve çoğu kez de trajedik deneyiminin kavranmasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu deneyimin, egemen sınıf ve tüm toplum için bir "şok tedavisi" rolü gördüğünü söylemek abartma olmayacaktır. "Şok"un yol açtığı sorunlara hem ideolojik, hem de politik düzeylerde yanıtlar aranmıştır. Görüldüğü üzere, özdeneyimini eleştirel olarak inceleyip kavrama eğilimi, yetişkinlik çağına giren (ya da girmekte olan) her topluma özgü bir nitelik oluyor. Eğer böyleyse, o zaman, söz konusu eğilim kapitalist toplumda 30'lu-50'li yıllardaki dönemde ağırlık kazanmıştır. Başka bir de- yişle, kapitalizmin bir tür "kendini tanıma" ve "özeğitim" mekanizması oluşmuştur. Ancak bu mekanizma, kuşkusuz burjuva sosyal düşününün daha önceki gelişmesi tarafından hazır- lanmıştır.

30'lu-50'li yıllarda bu mekanizmanın işleyişi eşine rastlanmadık bir yoğunlukta idi. Ortaya çıkan ya da önemli ölçüde yenilenen kuram ve konseptleri yalnızca sıralamaya kalksak on- larca satır tutar: Keynesyen, yeniklasik sentez, endüstri toplumu kuramı, "sosyal pazar eko- nomisi", "karma ekonomi", "işletmeciler devrimi", "genlik devleti", "toplumsal tabaka- laşma ve çatışma kuramlarının yeni biçimleri", "kurumculuk", "insan ilişkileri", vb.

Bu konseptlerin incelendiği Sovyet yazınında genellikle tüm sorun, bu konseptlerin ideolo- jik ve toplumsal özünün eleştirisine indirgenmiş; bazen bu eleştiri üstaca yapılırken, sık sık epey kaba ve üstünkörü kalınmıştır. Ancak her iki durum da da, bu konseptlerin pragmatik

içeriği ve toplumun karşısına dikilen sorunların çözümüne yönelik olduğu genellikle gözden kaçırılmıştır. Kapitalist dünyadaki bu kuramsal çalışmalar çok renkli, hatta çoğu kez birbirini dışlayan bir görünüm içindeydi. Ancak bunların bütünlüğü içinde ağırlık kazanan eğilim kapitalizmin evrimci gelişim yollarının araştırılmasının, ekonomik ve sosyal dengenin, toplumsal süreçlerin üretimin istikrarlı gelişimi temelinde düzenlenmesinin, toplumsal uzlaşmanın, ideolojik ve politik çoğulculuğun zorunluluğunun kanıklanmasından ibaretti. Böylesi bir yaklaşım temelinde ve bilimin pratik önerilerinin hesaba katılmasıyla, kapitalist oluşumdaki düzenleyici mekanizmaların onarımı gerçekleştirildi.

Kapitalizmin derin ekonomik ve politik bunalımı, çıkış yollarının aranmasına ivme kazandırdıysa, o halde, kapitalist oluşumun hareketine itki veren düzenleyici mekanizmaların yeniden yapılandırılmasının nesnel ekonomik önkoşulları nelerdir?

Maddesel önkoşullar arasında her şeyden önce, üretimin kendisini, onun teknik düzey ve boyutlarını ve aynı şekilde, insanlığın biriktirmiş olduğu devasa bilgi potansiyelini saymak gerekiyor. Ancak bu temelde, üretici güçlere toplumsal bir servet olarak yaklaşılması hem zorunlu, hem de fiilen mümkün olmuştur. Ancak sorun, bu yaklaşım ile kapitalist üretim ilişkilerinin birbirlerini dışlayıp dışalamayacakları noktasında düğümlenmekteydi. Yüzyılımızın deneyimi, bunların kapitalist ekonomi sisteminin işleyişini sağlayabilecek, bir derecede evrimleşebileceğini gösterdi. Somut olarak bu durum, kapitalist mülkiyetin hisse senetli (ortaklık) biçiminin çeşitli türlerinin yaygınlaşmasında ve ekonominin kısmen devletleştirilmesinde ifadesini buldu.

Üretimin toplumsallaşmasının gelişmiş kapitalizme uygun düşen bir biçimi olarak hisse senetli mülkiyetin bu planda kazandığı önemi özel olarak belirtmek gerekir. Kapitalist mülkiyetin bu biçiminin yerleşmesi, mikro ve makroekonomik düzenlemenin genişlemesi için önkoşullar yaratmıştır. Söz konusu bu önkoşullar hem maddeseldir (ekonomik sistemin merkezi halkası olarak büyük birimlerin oluşması), hem de sosyopsikolojik, örgütsel-teknik ve ideolojiktir (sermaye üzerindeki mülkiyetin üretimin yönetilmesi işlevinden ayrılması, özel bir idareciler kesiminin oluşması, menacerlik kurum ve pratiğinin yetkinleştirilmesi).

Ancak belirtilen tüm bu etkenlerin varlığına karşın, eğer gerekli toplumsal ve politik önkoşullar olmasaydı, kapitalizmin özgelişim mekanizmalarının yeniden yapılandırılması mümkün olmazdı. İncelediğimiz sorunun bu yönü ilkesel önemdedir. Bilindiği gibi sermaye toplumsal bir ilişkidir. İki sınıfın, kapitalist ve işçi sınıfının savaşımlı, mevcut üretim tarzındaki çelişkilerin açığa çıkmasının toplumsal bir biçimdir. Bunlar tartışmasız kabul edilen belitlerdir (aksiyomlardır). Bunlardan mantıksal olarak çıkan ve tarihsel deneyim tarafından doğrulanan şey, ekonomik değil, toplumsal dengesizliklerin kapitalist sistemi en fazla tehdit ettiği; en büyük gerilimlerin toplumsal ve politik ilişkiler alanında ortaya çıktığı; kapitalizmin “öz-gelişim” mekanizmaları sistemine yönelik en güçlü etkinin toplumsal ve ekonomik ilişkiler alanından kaynaklandığıdır.

Bu sistemin evriminin sosyopolitik yeni önkoşullarının ortaya çıkmasındaki belirleyici etken, bizce, emekle sermaye arasındaki savaşımdaydı güçler dengesinin değişmesiydi. Bunun temel sosyoekonomik sonucu, işgücü değerinin tarihsel ve moral bileşeninin birikimi olmuştur, ki bu birikim emekçilerin “gereksinimler düzeyinin artışı” gibi tarihsel bir eğilimi yansıtmaktaydı. Bizce, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra emek ile sermaye güçlerinin görece dengesi yönünde niteliksel bir dönüşüm gerçekleşti.

Bu süreç, kapitalist birikimin sosyal doğasını değiştirmemekle birlikte, mevcut üretim tarzını, en azından iki doğrultuda etkiledi. Birincisi, bu süreç, emek tasarrufu sağlayan sermaye yoğun ve bilimsel-teknik ilerlemeyi temel alan teknolojilerin, görece ucuz işgücünün yaygın (ekstansif) kullanımına yönelik emek-yoğun teknolojilerin yerini alması gibi, uzun erimli bir ilerici eğilim temeline dayanmaktadır. İkincisi, işgücü değeri ve fiyatının yükselmesi, iç pazar

hacminin genişlemesindeki önemli etkenlerden biri olmuştur. Söz konusu olan yalnızca nicel değişimler değildir. Aynı zamanda nitel değişimler de gerçekleşmiştir. Çok daha yüksek ve çeşitli standartlarla dolu bir yaşam tarzı oluşmuş ve bu yaşam tarzı nüfusun çoğunluğu için bir norm haline gelmiştir.

Ancak, bu sürecin yalnızca emekle sermaye arasındaki ekonomik savaşımın bir sonucu olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Şu ya da bu olguyu sınıfsal konumlardan değerlendiren, biz bazen, toplumun bir bütün olarak gelişimini, uygarlığın eriştiği düzeyi belirleyen gelişimini (ahlak, kültür, eğitim, boş zamanın varlığı ve kullanımı, vb.) unutuyoruz. Bu gelişim ayrıca yeni yaşam tarzının oluşumuna ve sonuç olarak kapitalizme özgü olan, üretim ile tüketim arasındaki orantısızlığın yumuşatılmasına yardımcı olmuştur.

Sonuç olarak, yeni politik önkoşullar oluşmuştur. Kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının savaşımı son 150 yıl boyunca kendiliğinden bir süreç biçiminden, sürekli ve örgütlü bir harekete dönüşmüştür. Devlet, emekçilerin savaşımını, onların sendikalarını, politik partilerini yasallaştırma, genel seçim hakkı tanıma yoluna yönelmek zorunda kalmıştır. Bu sürecin çeşitli ülkelerdeki biçim ve hızının farklılıklarına karşın, politik güçler dengesindeki nitel değişim, önemli ölçüde işçi sınıfının iki dünya savaşı arası dönemdeki ve Ekim Devrimi'nin doğrudan etkisi altındaki savaşımı tarafından hazırlanmıştır. Örgütlü emekçilerin toplumun gelişimi üzerindeki sürekli etkisi için oldukça istikrarlı politik koşullar ise, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmuştur.

III

Yukarıda anlatılan önkoşullar, kapitalizmin özgelişim mekanizmaları evriminin karakterini belirledi. Bu evrimin temel doğrultuları şu biçimde belirlenebilir:

- Kapitalist pazarın etkililiğinin desteklenmesi ve aynı zamanda pazarın doğurduğu ekonomik ve sosyoekonomik dengesizliklerin düzenlenmesi;
- kapitalist sömürü sisteminin güçlendirilmesi ve aynı zamanda hem işgücünün yeniden üretim gereklerinin, hem de üretimde elverişli bir toplumsal iklimin zorunluluğu gereklerinin he-saba katılarak, emekle sermaye arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi;
- toplumsal çelişkilerin, uzlaşmalar temelinde ve burjuva parlamenter demokrasi çerçevesinde, esnek bir biçimde çözümlenmesi yoluyla kapitalist toplumun politik istikrarının sağlanması.

Batı Avrupa'da ve kısmen Japonya'da reformist işçi hareketinin kapitalizmi "demokratik sosyalist" bir topluma dönüştürme amacını ilan etmiş olduğunu, en başta komünist örgütler tarafından temsil edilen sol kesim işçi hareketinin ise, reformizmi reddederek, kapitalizmden sosyalizme devrimci geçiş hedefini ileri sürmüş olduğunu belirtmek gerekir. Ancak bu amaçlar gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle, sol kanadı da dahil işçi hareketi, bir dizi ilerici sosyal dönüşümün gerçekleşmesini sağlayıp, aynı zamanda kapitalizmin öz gelişim mekanizmalarının yenilenmesine de nesnel olarak katkıda bulunmuştur.

Bu yenilenme kendini nasıl göstermiş ve ne getirmiştir?

Serbest rekabet döneminin kapitalizmi, tek bir düzenleyiciyi, pazarı biliyordu. Pazarın çok yönlü rolü biliniyor. Kapitalist ekonominin "motor"u olan pazar, aynı zamanda ekonominin frenlenmesi eğilimini de yaratmış; bir düzenleyici işlevini görerek, özünde kendini, daha önceki kaos görünümündeki etkinliğinin sonuçlarını düzeltmiştir. Bugün kapitalist ekonominin düzenleme sistemi, birkaç mekanizmayı içermektedir: Pazar, ekonominin şirketler düzeyinde yönetimi, devlet düzenlemesi ve son olarak da, ekonomik politikanın uluslararası eş-

güdümlü. Bize öyle geliyor ki, Sovyet ekonomistleri bu sistemi, çağdaş kapitalizmin öteki önemli sorunlarına göre daha çok incelemişlerdir. Bu nedenle, bu sorunla ilgili olarak yalnızca kimi görüşleri kısaca belirtmekle yetinelim.

Her şeyden önce, rekabet ile tekeller arasındaki ilişki sorununu ele alalım. Tekellerin üretici güçlerin gelişimi üzerindeki frenleyici etkisinin 20. yüzyılın başındaki on yıllara göre azaldığı yolunda bir izlenim doğmaktadır. Görüldüğü kadarıyla bu, bir dizi etkenin toplam etkisinin bir sonucudur ve en başta da kapitalist mülkiyete dayalı ekonomik sistemin doğasının yol açtığı bir durumdur. Rekabet bu sistemin temel bir özelliği olarak kalmakta, tekelleşme eğilimi ise yalnızca kısmen gerçekleşmektedir. Üstelik, küçük ve orta girişimcilik de eşsiz bir esneklik göstermiştir. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası düzeyde uyumlu etkinliklerle tamamlanan ve rekabetin desteklenmesine yönelik, amaçlı devlet politikası da önemli bir rol oynamıştır. Son olarak, kapitalist ekonominin uluslararasılaşması yönündeki yoğun süreç rekabeti teşvik etmiştir.

İkinci sorun, ekonomik düzenlemenin farklı türleri arasındaki ilişki ve karşılıklı bağlantı üzerinedir. Marksist yazında, "devlet-tekeller düzenlemesi" kavramı çoktan yerleşmiştir. Bu kavram, bir bakıma iç içe geçmiş, bütünselleşmiş tek bir sistemin varlığı yolunda bir algılamaya neden oluyor. Gerçekte ise, böyle bir şey söz konusu değildir. Şirketler ve devlet düzeyinde düzenleme olmak üzere, düzenlemenin iki özerk türü mevcuttur. Kuşkusuz, bunlar temel görevleri açısından birliktirler. Ancak bu birliğin sınırları dışında, onlar kendi başlarına buyrukturlar. Üstelik yalnızca düzenlemenin özne ve alanları açısından değil, aynı zamanda kendi ölçütleri, somut hedefleri, araçları bakımından da kendi başına buyrukturlar.

"Tröstlerin planlaması", üretimin kapitalist toplumsallaşması temelinde yükselmiştir ve kapitalist pazar ekonomisinin teşvik ve ölçütlerine tümüyle bağımlıdır. Kısacası, onun amacı, üretimin ve sürümün en rasyonel örgütlenmesi temelinde kârın azami düzeye çıkarılmasıdır. Çağdaş şirketlerin, en başta da çok-uluslu şirketlerin güçleri ile işletmeciliğin uzun yıllar birikmiş muazzam deneyiminin birleşmesi sayesinde, kapitalist ekonominin düzenlenmesinin bu türü yüksek bir etkililiğe erişmiştir.

Ancak, bu etkililik ile genel olarak kapitalist pazarın işleyişi arasındaki ilişki sorunu ele alınmayı bekliyor. Anlaşılan burada, iki yönü, yani üretimin şirketler düzeyindeki yönetimi sistemlerinin yetkinleştirilmesinin yol açtığı yakın ve daha uzak sonuçları ayırmak gerekiyor. Bu sistemlerin rasyonelliği, muazzam bir pratiğin genelleştirilmesinin sonucudur. Buna asıl katkısı olan, ekonomik enformasyonun toplanma, işleme ve yaygınlaştırılma yöntem ve teknolojisi temelinde meydana gelen, yakın geçmişteki köklü yenilenmedir. Bu nedenle üretimin şirketler düzeyindeki çağdaş düzenlenmesi, kısa erimde kapitalist pazarı örgütlenemez kılmaktan çok, onu düzenli bir yapıya sokuyor. Ancak bu düzenlemenin uzun erimli sonuçları, özel sektörün denetim ve çıkarlar alanının dışında kalmış ve kapitalist pazar, buna 70'li-80'li yıllardaki bir dizi bunalımla tepki göstermiştir.

Devlet düzenlemesi, daha da karmaşık, çetrefil bir olgudur. Bu düzenleme, kaynakları ve itici güçler açısından ayrı cinsten, hedefleri bakımından çelişkili, yöntem ve araçları bakımından ise çok çeşitli bir yapı gösteriyor. Kaynakları ile ilgili olarak, hem kapitalist üretimin gereksinimleri (devresel bunalımların yumuşatılması, ekonomik altyapının geliştirilmesi, bilimsel-teknik sürece katkıda bulunulması, ekonominin yapısal yeniden örgütlenmesi), hem bizzat devletin istemleri (militarizasyon, şişkin devlet aygıtının beslenmesi), hem de sosyopolitik istikrar zorunluluğu (en keskin toplumsal dengesizliklerin törpülenmesi, toplumsal altyapının geliştirilmesi) sayılabilir.

Bu sayılanlardan hareketle, devlet düzenlemesinin çeşitli işlevlerinin yaşama geçirilmesinden, farklı sınıf ve toplumsal katmanların çıkarı olduğunu belirtmek gerekiyor. Ayrıca devletin yalnızca özel çıkar ve kapitalist randıman ölçütleriyle değil, aynı zamanda, çoğu kez

pazar ilkeleriyle uyuşmayan toplumsal gereksinim ölçütleriyle de hareket etmek zorunda olduğu besbellidir. Son olarak şu da açıktır ki, devlet düzenlemesinin etkililiğini değerlendirme, hangi işlevin söz konusu olduğuna ve hangi toplumsal konulardan bakıldığına bağlıdır.

Bu yazının çerçevesi, kapitalist üretimin düzenlenme mekanizmalarının varolan sistemine ilişkin, yalnızca bir takım genel düşünceleri ortaya koymaya elveriyor. Birincisi, devlet düzenlemesinin çeşitli öncelikleri arasındaki oran oldukça oynaktır; bu oran hem üretim durumundaki, hem de sosyopolitik güçler dengesindeki dalgalanmalara bağlıdır. İkincisi, tüm sistem bir bütün olarak, tek bir taştan yapılmışçasına, yekpare bir yapıda değildir. Onun temel bileşenleri olan pazar mekanizması, özel kapitalist işletmecilik ve devlet düzenlemesi görece özerk bir biçimde hareket etmektedir. Bunların karşılıklı ilişkisi ve etkisi de yeterince oynaktır. Bu durum, düzenleme sistemine belirli bir esneklik kazandırmaktadır. Üçüncüsü, bu sistem yalnızca karşılıklı birbirini tamamlayan bir yapıda değil, aynı zamanda, içinde çelişkiler taşıyan bir karaktere de sahiptir. Devlet, kapitalist ekonominin düzenlenmesi mekanizmalarının optimal uyumu yolunda ne derece etkin bir çaba harcarsa, bunların özerkliği yolundaki karşı eğilim de o derece işlemektedir. Bu karşı eğilimin taşıyıcısı büyük şirketlerdir.

Devletin, “düzen bekçisi” rolünden ekonomik ve toplumsal süreçlerin çok çeşitli düzenlemesine geçişi, kapitalizmin özgelişim mekanizmaları sisteminde meydana gelen büyük bir yapısal değişikliktir. Bu durum, ücretli emek ile sermaye arasındaki sınıf savaşımını düzenleyen çağdaş sosyoekonomik mekanizmalar sisteminde merkezi bir halka olarak devletin rolü sorununu gibi, temel bir konuya geri dönmeyi dayatıyor. Her şeyden önce, F.Engels’in şu tezini anımsamak yerinde olacaktır: “Uzlaşmaz karşıtlıklara” bölünmüş bir toplumda devlet, “toplumdan çıkan, kendini toplum üzerinde bir yere koyan, giderek de ona yabancılaşan bir güçtür.”⁽²⁾

Bizce, özellikle işte bu sonuç, kapitalizm koşullarında devlet ile toplum arasındaki somut ilişkilerin tüm çeşitliliğini analiz etmeye yönelten anahtar rolündeki metodolojik bir sapmadır. Devletin hem sınıfsal karakteri, hem de görelî bağımsızlığı böylesi bir yaklaşım çerçevesinde açıklık kazanıyor.

Kapitalizmin politik tarihi, iki dünya savaşı arasındaki dönemde devlet ile sınıflı toplumun karşılıklı ilişkilerinin artmakta olan çok-seçenekliliğini göstermiştir. Ancak evrimin temel çizgisi, sosyopolitik ilişkileri temsili demokrasi çerçevesinde düzenleyen ve devletin temel olarak “hakem” işlevini üstlendiği, dallıbudaklı bir kurumlar sisteminin oluşması yönünde gerçekleşmiştir.

Çağdaş kapitalizmin sosyopolitik mekanizmalar sistemi, birkaç temel bileşeni içeriyor: Sosyoekonomik savaşımın ve toplumsal-politik yaşamın kurumlaşmış biçimleri, genel seçim hakkı temelinde oluşturulan demokratik devlet kurumları, sözün geleneksel anlamıyla devlet, yani yasaların uygulanması, denetim ve zorlama işlevlerini gerektiren özel bir erk aygıtı.

Bu sistemin kuruluşu ve işlemesi, hem egemen sınıfın, hem de işçi sınıfı örgütlerinin çoğunun politik ideolojisinde uzlaşmazlıktan toplumsal uzlaşmaya, topyekün çatışmadan kısmi mutabakata doğru yaşanan bir evrim sayesinde mümkün olmuştur. Kapitalist sınıfın yeni yaklaşımının temelinde, tarihsel deneyimin bilincine varılması yatmaktadır. Bu tarihsel deneyim, her şeyden önce, sosyopolitik mekanizmalar sisteminin gerilime dayanmadığı zaman ve yerde, kapitalist oluşumun yıkım tehlikesinin ortaya çıktığını göstermiştir.

(2) Bkz. K. Marks, F. Engels. *Yapıtlar*. c. 21, s. 170. Rusça

İşçi hareketinin sosyopolitik uzlaşma yönünde evrimleşmesine, yalnızca öznel nedenler (reformizm gelenekleri, liderlerin bir kısmının bürokratikleşmesi, vb.) değil, aynı zamanda nesnel etkenler de yol açmıştır. Bunlardan biri, işçi hareketinin elde etmiş olduğu başarılarıdır. Emekçilerin kazanımlarının hacmi genişledikçe, dönüşümlerin “bedeli”, toplumun yeniden yapılandırılmasının devrimci ve reformcu yöntemlerine bağlı olan “maliyet” sorunu artan bir pratik önem kazanmıştır. Hemen hemen bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi hareketinin çoğunluğu daha “sancısız”, daha az “masraflı” bir strateji olarak toplumsal uzlaşma stratejisini seçmiştir.

Bu seçimin dayanak noktalarından biri de, Sovyetler Birliği’ndeki sosyalist kuruculuk deneyimi olmuştur. Sovyet halkı, Alman faşizminin ezilmesinde belirleyici bir rol oynayıp, Avrupa ülkelerindeki güçlü demokratik yükselişe büyük katkıda bulunmuştur. Ancak, zoraki kollektifleştirme, 30’lu yıllardaki baskılar, vb. çizgiler taşıyan SSCB’deki sosyalist kuruculuk uygulaması Batı Avrupa işçi hareketi tarafından benimsenmemiş ve bu, reformizm konularının güçlenmesine yol açmıştır.

Ne kapitalist sınıfın uyguladığı toplumsal manevra stratejisi, ne de sosyal demokrat ve sendikalist görünümlerdeki reformizm sınıf savaşımının sona erdiği anlamına gelmiyor. Üstelik, işçi hareketinin etkin sol kanadı, gelişmiş kapitalist ülkelerin neredeyse tümünde varlığını korudu. Emekle sermaye arasındaki ilişkiler, daha çok, savaşım ile uzlaşmanın birbiriyle örülmesi; karşıt çıkarların koşullandırdığı savaşım ile daha çok, eşitlenmiş güçler dengesi tarafından belirlenen uzlaşmanın birbiriyle örülmesi anlamına geliyor.

Bu koşullarda, devletin “bağımsız yargıç” rolünde ortaya çıkabilmesi için oldukça geniş olanaklar açılmıştır. Belirtmek gerekir ki, çağdaş kapitalizmde devlet ile toplum arasındaki karşılıklı ilişki sorunu gibi, yukarıda sözünü ettiğimiz bağımsızlığın derecesi sorunu da hâlâ derin bir marksist analiz, ilkeliliklerden ve parlak, ama boş dogmatik sözlerden arınmış bir analiz bekliyor.

Bu sorunun yalnızca bir yönü üzerinde duralım. Geçmiş yılların marksist yazınında şu geleneksel şema mutlak olarak egemendi: İşçi sınıfının karşısında tekellerin ve burjuva devletin birliği duruyor. Bu birliğin içinde görevler net olarak paylaşılmıştır. Egemen sınıf politikayı belirler, erktekiler ise bunu uygular. Ancak gerçek, bu şemadakine benzemiyor. Kuşkusuz, devlet tarafsız bir güç değildir. Devlet, üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyeti ve bunun uzantısı olan sonuçların yasallığını savunduğu ve koruduğu sürece burjuva devleti olarak kalıyor. O, ekonomik anlamda egemen olan sınıfla çok daha büyük ölçüde bağlı olması, kapitalist üretim tarzının önceliklerini çok daha fazla gözetmesi bakımından da, bir burjuva devleti olarak kalıyor.

Yine de, gerçek sosyopolitik koşullar nedeniyle, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki devletin savaş sonrası iç politikası, üç temel gücün -burjuvazinin, işçi sınıfının ve diğer işlevleri yanı sıra kendi çıkarlarını da gözetken devletin- karşılıklı etkisinin toplam bir sonucudur. Sosyopolitik ilişkileri düzenleme görevini üstlenen dalıbudaklı durumlar sistemi, bu güçler dengesindeki oynamalara, değişikliklere zamanında karşılık verebilmiş, toplumda sürekli aralıklarla başgösteren gerginlikleri yumuşatabilmiştir.

IV

Bir önceki analizden savaş sonrası dönemde, öz olarak yeni bir toplumsal süreçlerin düzenlenme mekanizmaları sisteminin oluştuğu ortaya çıkıyor ve bu sistem, biriken çelişkilerin kapitalizm koşullarında sürekli aralıklarla “ortadan kaldırılması” olanağını sağlıyor. Bu sistem, mekanizmaların, biçimlerin, yöntemlerin ve araçların çok çeşitliliği ve ayrıca bunlar arasındaki çapraz bağların çokluğu ile ayrılıyor. Bu sistemin işleyişinin ana sorunu, gerekli

esneklik ve manevra yeteneğinin korunması, aslında her sisteme özgü olan kemikleşme eğiliminin önünün alınmasıdır. Özellikle bu nedenle, sistemin yetkinleştirilme yollarının araştırılmasındaki temel yönelim, devletin artan düzenleyici rolü ile, özerk olarak işleyen kapitalizmin öteki “kendi kendini ayarlama” sistemleri arasındaki dengenin sağlanmasıdır.

Yaşanan değişikliklerin bütünü öylesine önemlidir ki, yüzyılımızın ikinci yarısında kapitalist gelişmenin niteliksel bakımından yeni bir evresinden söz edebilmenin temeli vardır.

Biz bu yazımızda “aşama” ya da “faz” kavramlarını kullanmaktan bilinçli olarak kaçınacağız. Amacımız, 60’lı-70’li yıllarda sürekli aralıklarla ortaya çıkan bu kavramların ilişkisi konusunda yararsız olmayan, ama yine de biraz skolastik olan bir tartışmaya geri dönmektir. Aşamalar sorunu tartışma için olgunlaşmıştır. Çünkü kapitalizmin evriminin yüzü-
lin başında düşünüldenden daha farklı bir yoldan ilerlemiş olduğu besbellidir. Tarihsel süreç, toplumbilimleri alanındaki kimi ders kitaplarımızda teleolojiye (erekbilim) yakın bir biçimde çizilen, son derece determinist şemaya benzemiyor. Başka bir deyişle bu süreç, toplumsal gelişimin ani değişim, kırılım anlarında gerçekliğe dönüşen farklı seçenek olanaklarını içinde taşıyor. Görüldüğü kadarıyla, kapitalizmin dönemlere ayrılması konusuna özellikle bu konumlardan ve yüzyılımızın tarihsel deneyimini gözönünde bulundurarak, yaklaşmak gerekiyor.

Bu açıdan, V. Medvedyev’in “Büyük Ekim ve Günümüz Dünyası” başlıklı yazısında⁽³⁾ ortaya koyduğu şu soru tümüyle haklı bir sorudur: Tekelci kapitalizmin 19. yüzyıldaki klasik kapitalizmin değişime uğramış bir biçimi olarak görülmesi “eşyanın gerçek durumuyla çelişmiyor” mu, tekelci kapitalizm “kapitalist üretim tarzının uygun bir biçimi” değil midir? Bence, bu soruya verilecek yanıt yalnızca evettir. Bununla birlikte, konuyla ilgili olarak kimi tamamlayıcı düşünceler belirtmek istiyorum. Birincisi, “klasik kapitalizm” de 19. yüzyıldaki kapitalist üretim tarzına uygun düşüyordu. İkincisi, her iki durumda da uygunluğu mutlak bir uygunluk olarak anlamamak gerekir. Bu uygunluğun göreceliği ve tam olmaması, üretim tarzının gelişiminin önkoşuludur. Üçüncüsü, yalnızca tekelci kapitalizm, tekel öncesi kapitalizme göre nitel olarak farklı değildir; aynı zamanda, çağdaş kapitalizm de 20. yüzyılın ilk onyıllarındaki tekelci kapitalizmden nitel olarak farklıdır.

Aşamalar sorununun aynı zamanda kavramsal bir yönü de vardır. Kural olduğu üzere bizim yazımızda çağdaş kapitalizm, “tekelci-devlet kapitalizmi” olarak nitelendirilir. Ancak bu kavram günümüz gerçekliğini tümüyle yansıtıyor mu? Acaba bu kavramla, “rekabet artık kapitalist ekonomi sisteminin temel bir özelliği değildir” demek mi isteniyor? Bu saptama genel olarak neyi belirtiyor, üretim tarzının günümüzdeki gelişim aşamasını mı, yoksa bir bütün olarak toplumsal oluşumu mu? Son olarak bu kavram, toplumun ekonomik temelinde, toplumsal ve politik yapısında meydana gelen ve kapitalizmin özgü gelişim mekanizmalarının tümünün evrimine yol açan, onun özelliklerinin giderek kendi katıştılarına dönüşme sürecini yansıtan nitel değişimleri dikkate alıyor mu? Bu soruların ortaya atılması zamanı çoktan gelmiştir.

Büyük ölçüde bu sorular, kapitalizmin en yakın perspektiflerinin analizi ile bağlıdır. Savaş sonrası onyıllarda kapitalizm iki farklı dönemden geçmiştir: Birincisi -savaş sonundan 70’li yıllar başına kadar- yaklaşık 30 yıl sürmüştür. Bugün devam etmekte olan ikinci dönem, 1973’deki “petrol şoku” ve bunun peşi sıra gelen ekonomik bunalım ile başlar. Yukarıda belirtilen düzenleme mekanizmaları sistemi, birinci dönem boyunca oluşmuş ve pratiğin sınavından geçmiştir. Bu yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde ulaşılan önemli ekonomik ve toplumsal sonuçlar egemen çevrelerde, burjuva toplum bilimleri alanında olağanüstü rahat bir ruh halinin doğmasına yol açmış; başarılar, düzenleme mekanizmaları sisteminin hanesine yazılmıştır.

⁽³⁾ *Kommunist*, 1988, No.2, s.6.

Bu ruh halinin, daha sonra yeni tutuculardan sol radikallere dek pek çok burjuva ekonomistin ve politologunun devlet düzenlemesine karşı yönelttikleri eleştiri ateşini körüklemiş olması olasıdır. Ancak eleştirinin temel nedeni ise gerçekliktir: Ekonomik büyüme temposunda ani yavaşlama, ekonomik ve toplumsal çelişkilerin keskinleşmesi, henüz oluşmuş düzenleme mekanizmaları sisteminin kapitalizmin istikrarını bozan yeni sorunları çözme konusunda hazırlıksız olması.

Bunlar genel olarak bilinen sorunlardır. Bu sorunlar, kapitalizmin “özdüzenleme” mekanizmalarına doğrudan etki yapma derecelerine göre bir sıraya konulduğunda, üretimin uluslararasılaşmasının eriştiği yeni nitel düzeyi en başta saymak gerekir. Bu düzey, uluslararası işbölümündeki büyük dönüşümlerle ve ekonomideki yapısal yenilenmelerle uyum içindedir. 30’lu yıllarda yavaşlayan üretimin uluslararasılaşma süreci, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra artan bir yoğunlukla yaygınlaştı. Aynı zamanda bu süreci düzenleyen uluslararası mekanizmalar da oluştu. Ancak bu mekanizmaların, iç süreçlere yönelik ulusal düzenleme mekanizmaları sistemine eklenmesi tamamlanmadı.

Bu koşullarda kapitalizmin üretici güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişki bir bakıma global düzeye yükseldi. Bu çelişki, ulusal ekonomilerin düzenlenmesi ile dünya kapitalist ekonomisinin kendiliğinden gelişmesi arasındaki bir çelişki olarak ortaya çıktı. Bu çelişkinin en tehlikeli yanı, gelişmiş kapitalizm ile gelişmekte olan ülkeler arasında durmaksızın büyüyen uçurum; toplumsal devrimler, politik darbeler, bölgesel savaşlar ve uluslararası terörizm için olağanüstü bir potansiyel oluşturan yüz milyonlarca insanın açlık ve sefaleti; son olarak da, “zengin” kapitalist ülkelerin bile kendilerini koruyamayacakları bir genel patlamadır. Kapitalizm, yalnız ulusal düzenleme sistemlerinin yetkinleştirilmesi sorunuyla değil, aynı zamanda gerekli uluslararası sistemin kurulması göreviyle de karşı karşıya kalmıştır.

Çevrenin artan ölçüde bozulması, bu bozulmanın artık ulaşılmış olduğu kritik durum ve yakın gelecekte yol açacağı felaket de böylesi bir uluslararası sistemin kurulmasını gerekli kılıyor. Bu durum karşısında yalnız kapitalist ülkelerin değil, sosyalist ülkelerin de hazırlıksız kaldıklarını belirtmek gerekir. Ekoloji sorununun çözümünün karmaşıklığı, öteki öğeler bir yana, bu sorunun çözümünün her şeyden önce insan ile doğa arasındaki binlerce yıllık karşılıklı ilişki pratiğinin köklü bir biçimde gözden geçirilmesini öngörmesindedir. Gerçekleşmekte olan “üçüncü sanayi devrimi”nin biyosfer üzerindeki baskının daha da artacağını haber vermesi, doğa-insan ilişkisinin gözden geçirilmesini daha da zorunlu kılıyor.

Bilimsel-teknik devrimin günümüzdeki aşaması, kapitalist toplumun ekonomik ve toplumsal yapılarının olağan yenilenmesinin koşullandırdığı keskin bir soruna daha yol açmıştır. Söz konusu olan, emek tasarrufu sağlayan teknolojilerin görülmedik şekilde yoğun kullanımı, yığınsal işsizliğin yükselişi, dönüşümlerin yeni aşamasına eklenen “üçte-iki toplumu” ile, düzenli gelir kaynağından yoksun, son derece düşük yaşam düzeyine, ahlaki çöküntüye mahkûm olan üçte-birlik kesim arasında yeni bir toplumsal uçurum çizgisinin ortaya çıkmasıdır.

Son olarak, günümüzdeki sorunların başında gelen nükleer savaşın önlenmesi, sağlam bir barış ve güvenliğin sağlanması sorunu yeni bir biçimde önümüze dikilmiştir. Sorun, yalnızca savaşın “güvenceli karşılıklı yokediş” politikası çerçevesinde “çözülmede” olmasında değil, aynı zamanda bu sorunun çözüm mekanizmasının kapitalizmin öteki öz gelişim mekanizmalarından ayrılmış olmasındandır. Şimdi durum kökten değişmiştir. Barışın sağlanması alanındaki eski konsept ve araçların güvenilirsizliği giderek daha belirgin olmaktadır. Silahlanma yarışının sürdürülmesi ise, yalnızca aşırı bir yük olmakla kalmıyor, aynı zamanda toplumsal sorunların, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çevre korunması, açlık ve sefaletin üstesinden gelinmesi gibi global sorunların çözümüyle bir arada var olamaması gibi bir durum da doğuruyor.

Kapitalizmin düzenleyici mekanizmalar sisteminin, yeni sorunlara nasıl karşılık verdiği konusu özel bir söyleyişi gerektiriyor. Bu nedenle biz, bir takım genel görüşlerimizi belirtmekle yetinelim. Bu sistemin şimdilik hiçbir yapısal değişikliğe uğramadığı açıktır. Ancak yine de, bir gerilim içindedir ve evrimleşmektedir.

Evrimleşme çizgisi, kapitalist üretimin yönetimi alanında daha belirgin olarak gözleniyor. Amerikalı yenitutucular ve Avrupalı yeniliberaller tarafından devlet düzenlemesine karşı başlatılan "haçlı seferi"ne karşın, bu düzenlemenin işlevleri ve görelî rolü özünde değişmeden kalmış, ancak yöntemleri önemli bir değişime uğramıştır. Üretimin çok çeşitliliği ve kararların desantralizasyonu eğilimini taşıyan özel kapitalist işletmecilik de yenilenmektedir. Genel olarak ise, makroekonomik düzenleme ile özel girişimin özerkliğinin uygun bir biçimde birleştirilmesinin yeni seçenekleri aranmaktadır.

Sosyopolitik mekanizmaların evrim perspektifleri ise henüz daha az belirgindir. Çünkü, bu mekanizmaların işlerliğinin iki koşulu da -görece istikrarlı sınıf güçleri dengesi ile, bu dengeye dayanan "refah devleti" gibi olanaklarını tüketmiş bir konsepte uygun bir toplumsal uzlaşma stratejisi- tehlikeye girmiştir.

Kapitalizmin özgelişim mekanizmaları sisteminin olası evriminin doğrultuları, biçimleri ve çerçevesi belirginleşmiş değildir. Ancak bizce, bu sistem yeterli bir dayanıklılık yetisine sahiptir ve anlaşılan o ki, yakın gelecekte de, kendine özgü olan çizgileri koruyacaktır.

Kapitalist özgelişim mekanizmalarının evrimindeki temel sorun, düzenlemenin kurum, biçim ve yöntemleri değil, amaçları ve içeriği sorunudur. Çağdaş dünyanın bugünkü ve gelecekteki durumunu belirleyen ana olgu, bütün ülke ve toplumsal sistemlerin geri döndürülemez karşılıklı bağımlılığıdır. Bunlardan hiçbirisi diğer devletlerle, bölgelerle, toplumsal sistemlerle uyum içinde hareket etmeden, kendi sorunlarını artık çözemez. Tehlike insanlığın varlığını tehdit ediyor ve bu durum çıkarların karşılıklı ilişkisi, çelişkiler ile mutabakatın, savaşım ile işbirliğinin dengesi sorununu yeni bir biçimde ortaya koyuyor. Bu nedenle yeni politik düşünce konsepti yalnızca uluslararası ilişkilerin yenilenmesi açısından değil, aynı zamanda her devletin, kendi toplumsal düzenine bağlı olmaksızın, iç politikasını yeniden değerlendirmesi açısından da çok büyük öneme sahiptir.

Şimdilik kapitalizmin şu andaki düzenleme mekanizmaları sistemi, kapitalizmin korunması ve geliştirilmesine yöneliktir. Bu sistem 2000 yılının eşğinde toplumun, tüm insanlığın önünde duran keskin sorunlara karşılık vermemezlik edemez. Onları kapitalist tarzda çözmeye çalışacaktır. Ama bu sistem başka türlü de işleyebilir. O, toplumun uzun gelişiminin bir ürünüdür. Yapısında olağanüstü bir pratik, deneyim ve bilgi yoğunlaşmıştır. Bu sistem, kimi özgül kapitalist biçimleri hariç, üretim ve toplumun sosyalist yapılandırılmasının bir aracı olabilir. Bu evrimin somut yollarının nasıl olacağı son tahlilde kapitalist ülkelerdeki güçler dağılımına, yeni demokratik çoğunluğun birliğine ve onun toplumsal süreçleri barış ve toplumsal ilerlemeden yana etkileme derecesine, egemen sınıfın politik düşüncenin yeni bir düzeyine çıkabilme yeteneğine bağlı olacaktır. Bu sürecin, sosyalist ülkelerdeki perestroyka ve yenilenmenin gidişine bağlılığı da asla son sıralarda gelen bir olgu değildir.

Kommunist, No.15 (Ekim 1988), s.105-116

AMAC'tan haberler...

bu kitapları okudunuz mu?

Kapitalizm Nedir?

"Kapitalizm nedir? Nasıl oluşmuştur, özü nedir? Bu sorular, dünyanın tümünde, özellikle de kapitalist ekonominin bulunduğu toplumlarda ikiyüz yıla yakındır sorulur, yanıtları araştırılır."

"Yoksulluğunu azaltmadan zenginliğini artıran ve suç işleme bakımından, sayılardan daha hızlı artış gösteren bir toplumsal sistemin özünde çürümüş birşeylerin olması gerekir." (Marks)

4000 lira 2. baskı **Alexander Buzuev**

Tencere Dibin Kara

Türk Yunan İlişkilerine Bir Önsöz

"Bu konuları biraz bildiğimi sanırdım. Fakat Herkül'ün kitabını okumakla birçok şeyler öğrendim. (...) Davos süreci yürüse de yürümese de Herkül'ün kitabı iki ülkenin ilişkilerini yapısal olarak, kökten düzeltmek için dörtbaşı mamur bir çözümleme ve öneri." (Sina Akşin)

4000 lira **Herkül Millas**

Felsefe Tarihinin Sorunları

"Felsefe Tarihinin Sorunları, doğal olarak, marksist bilimsel-felsefi dünya görüşünün ortaya çıkmasına yol açmış olan felsefi bilginin gelişme sürecine ilişkin kuramsal bir araştırmadır."

7000 lira **Theodor Oizerman**

Nazım Hikmet,

Yaşamı, Eseri, Sanatı

"Asım Bezirci, Nazım Hikmet'in yaşayışı ile sanat düşüncüsel üstüne güzel, gerekli bir inceleme ortaya koyduktan sonra, şairin şiir yazdığı dönemler üzerinde ayrı ayrı değerli bilgiler veriliyor. Bunun arkasından şair üstüne çok yararlı kaynakça koymuş. İnsan, Nazım üstüne aradığı her kitabı, her yazıyı bu hazineden bulabilir." (Hasan İzzettin Dinamo)

5200 lira **Asım Bezirci**

Bitirilmemiş Devrim

"İnsanlık tarihi açısından muazzamlığı Fransız Devrimi ile kıyaslanabilecek Ekim Devrimi'nin üzerinden yetmiş yıl geçti. 'Dünyayı sarsan on gün'ün ardından dünyayı bir türlü sarsamayan yetmiş yıl yaşandı. Bu süre boyunca yeni dünyayı, yeni toplumu vaadeden sosyalizm daha rahat bir yaşam, daha geniş bir demokrasi alternatifini yeterince bir türlü sunamadı. Bu yetersizlikleri nelerden nerede aranmalıydı? (...)"

(haz. Tarık Demirkan) 3800 lira

Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?

"Eğitim yalnız meslekten eğitimcilerin ya da yetiştirilecek çocukları olan ana-babaların sorunu değil, hopminizin aslında. Eğitim, toplumsal kültürü, içine geleceğin kapılarını açacak anahtarları da koyarak, bir kuşaktan ötekine aktarma olduğuna göre, toplumca yararımız ona bağlı bir bakıma."

Server Tanilli 4. baskı 4500 lira

SBKP 19. Konferans Belgeleri

Yargılanması İstanbul DGM'de süren kitap için savcı iddianamesinde şöyle diyor:

"Komünist sistemin lideri olan Gorbacov'un tabiatıyla komünizmi yermesi mümkün olmadığına göre, bu kitap komünizmin övülmesidir..."

Konferans belgelerinden:

"Özellikle toplantının atmosferi hakkında konuşmak gereklidir. Yoldaşlar, böyle bir tartışmayı, Kongre Sarayı daha önce yaşamamıştı ve ben inanıyorum ki, yaklaşık altmış yıldır benzeri birşey olmamıştı bizde." (Gorbacov)

4400 lira

Bir Çağdaş Öncü: Namık Kemal

"Halktan yana ve Batıya dönük aydınların ilk temsilcisi ve Aydınlanma hareketimizin öncülerinden Namık Kemal, yalnızca geçmişteki kültür değerlerimizin unutulmaması için değil, bugünkü demokrasi mücadelesine sarılmak için de öğrenilmek ve anılmak durumundadır."

1750 lira

Yannis Ritsos

Graganda

türkçesi: Özdemir İnce

Yunanlıların ama aynı zamanda bizim büyük ozanımız **Yannis Ritsos**, 1 Mayıs 1989'da 80. yaşını kutluyor. Yayınevimiz, ozanımız **Ritsos'un 80. yaşgünü için Özdemir İnce'nin** güzel türkçesiyle **Graganda'yı** okurlara sunmanın kıvançlı içindedir.

2500 lira (birinci hamur kaçıda basılılar 5000 lira)

okumadıysanız, kitapçınızdan alabilirsiniz. Ya da yayınevimize ederinin yüzde 75'i kadar posta pulu göndererek isteyebilirsiniz.

AMAC Çatalçeşme sk. 15/1 Çağaloğlu, İstanbul / 522 11 96

Amac 'aydınlanma'dır